

BANKA

BANKACILIK YÜKSEK ve İNCE BİR SANATTIR

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

T. BANKACILAR CEMİYETİNİN YAYIN ORGANLIĞINI YAPAR

YIL VIII

Ocak - Haziran 1957

Sayı : 29 - 30

İÇİNDEKİLER

Sekizinci Yıla Gिरerken	BANKA
Milletlerarası Malî Şirket II.	Namık Zeki ARAL
İktisadî Teşebbüslerde (Rasyolar) ve Bankalar Bakımından Ehemmiyetleri	Asım Süreyya İLOGLU
Plâsmanlar Hakkında Bir Etüd	Şakir ÖZMEN
Kredi ve Bankalar VIII	İshak TURNAOĞLU
Bankaların Ekonomideki Mevkii (Çevirme)	Feridun GÖZGÜ
Risk ve Konjonktür (Çevirme)	Memduh GÜPGÜPOĞLU
Bankacılık İstatistikleri ve Tasnif Prensipleri ve Şumulü Hakkında Tavsiyeler (Çevirme)	} Hamit Belig BELLİ Sabahattin ULUKAN
Dış Ticaret Finansmanı	Orhan GÜLEN
Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılığı İlgilendiren Haberler	Hikmet KEYMAN

AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

EKONOMİ - BANKACILIK: (Bankacılık Siyaseti, Banka Muameleleri ve işletme tekniği,
Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) - HABERLER - ANKET - BİBLİYOGRAFYA
AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

1957'DE
★ ★
2
★ ★
MİLYON

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

D-305

Paranızı atıl bırakmayın bankaya yatırınız

İkramiyeli grup mevduatı

0% 25^{BE}
mutlak isabet!

- Ömür boyunca aylık irat
- 30.000 liraya kadar iş sermayesi
- Yatırılan paranın **3 MISLİ** para ikramiyesi
- 200.000 liralık para ikramiyesi
- Ayrıca umumi keşidelere iştirak hakkı

İKRAMİYELİ GRUP MEVDUATI

Bir istikbal temin eder.

TÜRK TİCARET BANKASI

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı
adet ediniz

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Sahip ve Müessisleri : Hikmet KEYMAN - İshak TURNAOĞLU - Mesut ERDA

Neşriyat Filial İdare Eden : Hikmet KEYMAN

Kapak : Hikmet KEYMAN

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur.

Sayısı 150, yıllığı 600 Kuruştur.

Muhabere Adresi : Posta Kutusu (11) Ankara

B a n k a H e s a p l a r ı

T. C. Ziraat Bankası
Merkez Md. Ankara
328/4898

T. İş Bankası
Ankara Merkez Md.
4524

T. Yapı ve Kredi Bankası
Yenişehir Şubesi Ankara
764

T. Ticaret Bankası
Ankara Şubesi
12358

İDARE VE YAZI YERİ : Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenişehir - Ankara.

YAZI İŞLERİ : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka dergilerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Dergimize gönderilen yazılar derç edilsin edilmesin lade edilmez. Mesleki eserlerden bir adet gönderildiği takdirde kontratüsü yapılır.

İLÂN İŞLERİ : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

MÜRACAAT : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne (P. K. 11 Ankara) adresiyle müracaat edilmelidir.

Bütün muhaberatın posta kutusu adresi ile yapılması, abone paralarının banka havaleleri ile gönderilmesi, adres ve ilân değişikliklerinin vaktinde bildirilmesi rica olunur.

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin yayın organlığını yapar. P.K. 315 Ankara

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen memurların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alakalı herkesin ve her münevverin kitaplığında bulunacak ve daima müracaat edebileceği, mesleki muşkküllerini çözebileceği eserdir.

İLÂN VERİNİZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklarının, ticaret evlerinin, Bankalara ait türlü büro levazımı, demirbaşlar ve makneleri satan bütün kurumların ve ilmi ve mesleki yayınların en elverişli ve esash ilân ve reklâm yeridir.

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : VIII

Ocak - Haziran

Sayı : 29 - 30

Sekizinci Yıla Girerken

Değerli alâkanızın eseri olan B A N K A , yedinci yılını tamamlayarak sekizinci yayın yılına girmiştir . Bizler de yedi yıllık devamlı gayret ve çalışmalarımızla Milli Bankacılığımıza yedi ciltlik BANKA'yı kazandırmış; mesleğimizin mühim bir boşluk ve ihtiyacını kudret ve imkânlarımız nispetinde karşılamış bulunuyoruz. Dergilerimizin ciltlerini karıştırarak zahmetine katlanacaklar mesleki sahada birçok enteresan etüt ve makaleler bulacaklardır. Bu mesai ve eserimizle Türk Bankacılığına naçiz ve mütevazide olsa, bir hizmette bulunmuş olduğumuza kanüiz. Bu hizmetimizle Türk Bankacılık tarih ve literatüründe küçük bir yer alabilmek, emeklerimizin yegâne ve en büyük yük mükâfatıdır. Bu hususta yazarlarımıza borçlu olduğumuz teşekkürlerimizi ifa de eylemeği, vazifelerimizin esaslarından saymaktayız.

Milli ve mesleki bir ideal edindiğim iz bu çalışmalarımız, geçen senelerde olduğu gibi aynı azim ve gayretle devam ederek, vadettiğimiz yazı programımızı tahakkuk ettirmeğe ve BANKA'nın mükemmelleşmesine müteveccih olacaktır. Bu yıl da, yazı programımızda sistemli neşriyatımıza ve okurlarımızdan büyük bir rağbet ve alâka gören «Ameli Bankacılık Bilgileri» yayınıma devam ederken, bankacılık sahasında yeni ve enteresan etüt ve makaleler yayınlıyacağız. Ayrıca

Ameli Bankacılık Bilgileri yayınıma yeni bir hız ve genişlik verebilmek düşüncesiyle bu sahada müstakil bir mevzu teşkil eyleyen hem bankacıları hem ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan tacir ve müesseseleri ilgilendiren «Dış Ticaret Finansmanı» bahsini de ele alarak bu konu üzerinde bu sayımızdan itibaren seri halinde neşriyata başlamış bulunuyoruz. «Ticaret ve Bankacılıkta geçen başlıca terimler sözlüğü» üzerindeki çalışmalarımı; umumî ve hususîyle mesleki neşriyatın hepimizce bilinen türlü müşkülleri de olayısıyla henüz yayın sahasına intikal ettirmedik. Mevzuun ehemmiyetini takdir eden okuyucularımızın bize bu mevzuda bir az daha mühlet vereceklerini rica ve ümit ediyoruz. Mevcut yazı programımızı, imhale uğrasa bile; ihmal etmeyeceğimize okuyucularımızın inanmalarını beklerken, bugüne kadar devam eden cildi mesaimizi sözlerimize teminat gösteriyoruz.

Mâlimdir ki, Avrupa'da çıkan kitap ve mecmualar, baskı sayılarının bize nazaran pek yüksek oluşu sayesinde, maliyet ve satış fiyatlarını çok ucuza tutmaktadırlar. Fakat memleketimiz kitapçılık ve mecmuacılığı, bilhassa mesleki mecmualar, baskı bakımından böyle bir seviyeye hiç bir zaman ulaşamadıklarından sayı fiyatlarını da düşürememektedirler. İnşallah geç de olsa, memleketimiz de bir

gün bu seviyeye ulaşacaktır. Bu, hepimiz için ulaşmağı candan temenni ettiğimiz bir gayedir. Biz şimdilik mahdut kaynaklarımıza, kâğıt, baskı ve diğer her çeşit masrafların bir hayli artmış olmasına rağmen, Dergi fiyatında bu yıl da bir yükseltme yapmamağı karar vermiş olduğumuz gibi, BANKA'nın kapak ve metin seviyesinden de bir şey kayıp etmemesine ve bilâkis yegâne gaye ve hedefimiz olan iyileşmesine çalışarak millî ve meslekî kültür hayatımıza faydalı olmak azmimizi muhafaza ettiğimizi ve kendimize ideal olarak çizdiğimiz memleketimize ve mesleğimize ihzmet esasına müteveccih yol ve çalışmalarımızdan hiç bir zaman ayrılmayacağımızı tekrar arz ve teyit ederiz.

BANKA'nın neşir hayatında kateylediğı merhale ve vasıl olduğu başarının yegâne mesnedinin okurlarımızın, yazarlarımızın ve millî müesseselerimizin değerli takdir ve teveccühleri, büyük alâka ve yardımları olduğunu bir kere daha şükranlarımızla teyit ederken, yaşama ve ilerlemesine müteveccih bu idealist çalışma, alâka ve müzaharetin hepimiz için aynı zamanda zevkli ve şerefli bir meslek ve memleket hizmeti olduğunu da tebarüz ve ifade eylemek isteriz.

Takdir ve müzaheretlerinize lâayık olmağı daima çalışacağız.

B A N K A

Milletlerarası Malî Şirket [*]

II

Yazan: *Namik Zeki ARAL*

Şirket elbette karşısına çıkan her talebi is'af ederek yatırım veya yatırımlar yapmayacaktır. Her sermaye talebinde şüphesiz esas mukavelename ile muayyen gayeyi göz önünde tutarak hareket edecektir. Alâkadar memleketin iktisadiyatını genişletmeye hadim kabiliyette ve müstahsil, yani verimli mahiyette hususî bir teşebbüsün «ihdâsını» veya «tevsîini» veyahut «islâhını» hedef tutan sermaye talepleridir ki Şirket ancak tetkik mevzûu ittihaz edecektir. Yatırımlarda ez-cümle muhataraların tevzîi kaidesine riâyet edilecektir. Esasen mukavelename Şirketin faaliyetine veya muamelelerine ait olarak birtakım prensipler koyar (Madde 3, Kısım 3). O prensipler nelerdir?... «Risâle»deki izahat ile birlikte bunları birer birer görelim :

1 — Şirket «mâkul şartlarla ve kâfi miktarda hususî sermaye temin edilebileceğine kanaat getirdiği hallerde finansman yapmayacaktır — Esas mukavelename». Bu noktayı Risâle şöyle izah eder :

«Şirket hususî sermayedarla iştirâk halinde finansman muâmelelerine girişecektir. Yani kendi koyacağı sermayeler ya hemen hususî sermayelerle birlikte veyahut hususî sermayelere pek kısa bir müddet için tekaddümle çalışmaya başlayacaktır. Her meselede Şirket hususî sermayelerin matlup sermaye miktarından mâkûl bir kesri temsil ettiğine ve muktazî bakiyenin başka hususî membalardan mâkûl şartlarla tedârîki imkânı olmadığına kanaat getirmelidir. Kaideten şirket teşebbüs için matlup sermayenin yarısından fazlasını hususî sermayelerin teşkil etmesini isteyecektir. Şirket, yatırımları millî veya ecnebî veyahut millî ve ecnebî

[*] ULUS'tan.

sermayedarlarla iştirâk halinde yapacaktır. Alâkadar memleketin ve ecnebî memleketlerin hususî sermayedarlarınca müstereken vâki olacak yatırım taleplerini şirket bilhassa tervîce şayan görecektir.»

2 — Şirket «âzâlardan birinin topraklarındaki bir teşebbüsü o âzâ itiraz ettiği takdirde finanse etmeyecektir. — Es. Muk.» Şirket esas mukavelenamede musarrah gayeye tebean ancak âzâ bir devletin memleketinde ve yahut o âzâ devlete tâbî arâzide yatırım yapabilir. İlk zamanlar yatırımlar bilhassa az münkeşif âzâ devletlerde ve âzâ devletlere tâbî denizşırı memleketlerde yapılacaktır. İyice sınılaşmış memleketlerde ilk seneler şirket yatırım yapmayacaktır. Şirket bir memleketteki yatırımlarının iâdesi için o memleket sahibi hükümetten ne teminat arayacak, ne teminat kabul edecektir. Alâkadar memleketin kanunu mecbûrî kılmadıkça mutasavver yatırımın hükümetçe reşmen tasvibini de ne kendi arayacak, ne aramaya alâkadar teşebbüsü mecbûr edecektir. Şu kadar ki mevzû-u bahis memleketin hükümeti tarafından yatırıma bir itiraz vâki olduğu takdirde şirket yatırım yapmayacaktır. Yatırım projesi hakkında itirazı olup olmadığını bildirmesi için arzu eden her âza memleketi şirket, zamanında ve süratle keyfiyetten haberdar eylemekte de kusûr etmeyecektir.

3 — Şirket «yapmış olduğu bir finansmandan mütevellit gelirlerin muayyen bir memleketin topraklarında sarfedilmesi hususunda hiç bir şart koşmayacaktır.

— Es. Muk.». Bu prensip Banka esas mukavelenamesindeki şu hükme tekâbül

etmektedir : «Banka ikraz hâsılının hususî bir âzâ devlet veya bazı âzâ devletler topraklarında kullanılmasına dâir şartlar ileri sürmüyecektir.» Umumî kaide olarak şirket yatırımın baliğini ya bir defada veya taksit taksit alâkadar teşebbüsün emrine âmâde kılacaktır. Fakat münasip miktarda kredi küşadı komisyonunun tediyesi kaydı ile muahher tarihte sermaye temini taahhütleri imkânını tetkike de âmâde olacaktır. Sermayeler umumiyetle teşebbüs tarafından işlerinin icabına göre serbestçe kullanılabilir. Mûtâden şirketin iştirâk miktarı teşebbüsün ecnebi dövizi ihtiyacına muallâk bulunmayacaktır.

4 — Şirket «yatırımda bulunduğu bir teşebbüsün idaresi hususunda hiçbir mesuliyet almayacaktır. — Es. Muk.» Şirket teşebbüsün tecrübeli ve ehliyetli bir idare kadrosuna sahip olduğuna veya olacağına kanaat getirdikten sonra ancak yatırımını yapacak ve teşebbüse ait muamelelerden mütevellit mes'uliyetin bu kadroya terettüp etmesine dikkat edecektir. Bazı hallerde idare kadrosuna unsur tedariki için teşebbüse müzaheret eylemeye âmâde olacak ise de teşebbüsün idaresini kendi deruhte etmüyecektir. Şirket umumiyet itibarıyla yatırımlara şerik olan hususî sermayedarlardan idare kadrosunu vücade getirmelerini isteyecektir. Mamefih idarede ehemmiyet arzeden her hangi bir tādile girişmeden evvel kendi reyinin alınmasını talep edebilecektir. Şirket teşebbüsün başında münasip ve ehliyetli bir idare meclisi bulunmasını temin ve tekeffül edecek tedbirlerin alınmış olduğuna kanaat getirecektir. Şu kadar ki arzu ettiği takdirde idare meclisinde kendini temsil ettirmek hakkını da mahfuz tutabilecektir. Yine bu mevzû ile alâkadar olarak şirket teşebbüsün hakikaten sermayeye muhtaç olduğuna ve idare kadrosunun bu sermayeyi mâkul (Rationnel) şekilde kullanmak üzere bir program tanzim ettiğine kat'i şekilde kani olacaktır.

5 — Şirket «finansmanını, teşebbüsün icâbâtı, Kurumun mâruz kaldığı rizikoyu ve mümasil bir finansman için hususî ser-

mayedarlar tarafından normal olarak aranılan şartları nazarı itibara almak sûretiyle münasip göreceği şartlarla yapacaktır. — Es. Muk.»

6 — Şirket «münasip şartlar bulunduğu yatırımını hususî sermayedarlara satmak suretiyle fonlarını tedavül ettirmeye çalışacaktır. — Es. Muk.» Mâkul şartlar dahilinde imkân tahassül ettikçe şirket, cüzdandaki senetleri pazarlıkla hususî sermayedarlara devrederek elden çıkaracaktır. Bu siyaset milletlerarası sermaye yatırımlarını teşvik imkânını şirkete verdiği kadar diğer yatırımlara girişmek üzere şirket için de sermaye tedarikini mümkün kılacaktır. Şirket iştirâk halinde bulunduğu hususî sermayedarlara o teşebbüsdeki menfaati tercihen iktisap hakkını muayyen bazı hallerde bahşedebilecektir.

7 — Şirket «yatırımlarında mâkul bir tahâlûf temin etmeye çalışacaktır. — Es. Muk.» Bu bent şirkete muhataraları hem coğrafi bakımdan, hem teşebbüslerin nevi bakımından tevzî prensipini hatırlatır.

Şirket yatırımlarının miktarı için şimdilik bir asgarî had koymayı ve azamî had hususunda da bir intizar devresi geçirmeyi umûmî bir kaide ittihaz etmiştir :

a. — Teşebbüse yatırılacak yeni sermayenin yekûnu asgarî yarım milyon Amerikan doları veya muâdili etrafında olacak ve şirketten talep edilen iştirâk miktarı da en aşağı yüz bin Amerikan doları veya muâdili bulunacaktır.

b. — Azamî hadde gelince : bu hususta bir had tesbit edilmemiş olmakla beraber şirket umumî kaide olarak nisbeten az miktarda teşebbüslere külliyetli sermayeler yatırmaktan ziyade mütedil vüs'atte bir çok yatırımlar yoluna gitmeyi tercih edecektir.

Şirketin yatırımlarından hangi nev'i teşebbüsler istifade edecektir?.. Sinaî, zirai, malî, ticarî ve saire her hususî teşebbüs şirketin müzaheretinden faydalanır. Elverir ki müstahsil olsun. Ancak şirket

ilk zamanlarda yatırımlardan ekserisinin esas itibariyle sınaî mahiyette teşebbüslere yönelmesini tercih edecektir. Bu maksatla şirket içtimaî bir mahiyet taşıyan mesken, hastahane, mektep inşaatı ve mümasili işler için esas itibariyle sermaye tahsis etmeyecek; kezalik yine kaide olarak elektrik enerjisi, nakliyat, iskâ, arazi açma ve bataklık kurutma ile alâ-kadar projeler gibi Dünya Bankasının mâlen müzaheret ettiği nev'iden umumî menfaatlere hâdim işlere girişmeyecektir. (Kredinin iâdesini veya temdidini esas mevzû ittihaz eden bir muameleye iştirâk etmeyecektir). Şirket hususî teşebbüslere yatırımlarında şöyle bir intihap veya istifâ yolu tutacaktır : a. — Şirketçe iştirâkten beklenen verimliliğin başka hususî sermaye yatırımlarını ne dereceye kadar harekete getireceğini, b. — Yatırımın şirket için olduğu kadar şerikler için de ne dereceye kadar verimli olacağını, c. — Şirketin bu yatırıma girişmekle mâkul şekilde ne dereceye kadar mütenevvî bir cüzdân vücûde getirebileceğini hesap etmek sûretiyle yatırımlarını yapacaktır. Teşebbüsün müstahsil mahiyette olduğuna bir kere kanaat getirdikten sonra şirket artık — Dünya Bankasının aksine olarak — bu yatırımın aynı memlekette yapılabilecek sair yatırımlara nazaran daha yüksek bir menfaat temin edip etmeyeceğini araştırmaya gitmeyecektir.

Bilindiği gibi bugün hemen bütün dünya memleketlerinde nakdî rejim döviz taktikleri esasına bağlıdır. Keyfiyet mevzû-u bahsimiz malî şirketin âzâsı ekseri memleketler için de böyledir. Bu şartlar dahilinde Milletlerarası Malî Şirket, parasını kambiyo mürâkabesine bağlamış bir âza memlekette faaliyete geçmek isterse yatırımların nakdî bakımdan selâmetini nasıl temin edecektir, bir başka ifade ile yatırım yaptığı memleketin parası kıymetinde vukû mümkün değişiklikler, daha doğrusu devalüasyon adı verilen kıymet tenezülleri karşısında kendini zarardan nasıl koruyacaktır?

Bu hususta evvelâ esas mukavelenamının 3 üncü maddesi beşinci kısmındaki şu hükmü okuyalım :

«Kurum (Şirket) taraffından âzâlardan birinin ülkesinde işbu maddenin kısım 1 ine (Kısım 1 finansman faaliyeti hakkındadır) tevfikân yapılan bir yatırımla alâkalı olarak Kurum tarafından veya Kuruma ödenecek olan paralar, o âzânın topraklarında mer'î bulunan ve umumiyetle tatbik olunan kambiyo taktiklerinden, nizamlarından ve murakabesinden sırf bu anlaşma hükümlerinden biri sebebiyle muaf tutulmayacaktır.» Demek ki yatırımlara giriştiği memleketlerde Şirket de o kambiyo taktiklerine, nizamlarına ve murakabesine tâbi olacaktır. Bu tâbiyet müvâcehesinde Şirket kendini yerine göre zarara düşmekten muhafazaya nasıl çalışacaktır?

Bu ukdeye ait sarîh cevabı evvel emirde izahnamenin şu bendinde buluruz :

«Ecnebî döviz tediyelemlerini ve taahhütlerini tahdit veya tanzim eden bir memlekette bir yatırıma girişmezden evvel Şirket hususî bir sermayedar gibi, yatırım mevzûu sermayelerin gelirini ve re'sûlmallerini harice çıkarmak hususunda alâkadar hükümetle anlaşacaktır. Ancak bu babda aynı işleri yapan hususî sermayedarlara bahşedilmiş muameleden daha menfaatli bir muamele istemeyecektir.

Diğer taraftan «ilk faaliyet senelerinde Şirket, yatırımları için ancak tesviye olunmuş sermayesini kullanacaktır. Bu sermaye Birleşik Amerika Dolarından vücude gelmiştir. Şirket kendi gayeleri ile kabili telif olduğu nisbette şu noktalara dikkat edecektir : 1. — Elindeki sermayeler (paralar) her zaman bütün âza memleketlere yatırılabilir olmalıdır, 2. — Bütün sermayesi (Son capital total) nakdî devalüasyonlar (para kıymeti tenezülleri) yüzünden zarara uğramamalıdır. — Şirketin Birleşik Amerika Doları ile tesviye edilmiş sermayesi üzerinden yapılan her yatırım bu lâzımlardan çoğunu temin edecektir. Binaenaleyh Şirket ilk zamanlarda Birleşik Amerika Doları üzerinden yatırımlara girişmeyi müdebbirane bulabilecektir. Fakat sağlam bir teklifle karşılaştığı hallerde Şirket başka paralarla da ikrazatta bulunabilecektir. Ancak yatırımın diğer şekilleri veya tarzları

(Modalitè), bilhassa hisse senetlerine veya Şirket paylarına tebdile (Conversion) müteallik haklar Şirkete öyle menfaatler temin etmelidir ki Amerikan dolarından gayri bir para üzerinden ikrazda bulunduğu zaman Şirket münakale (Transfert) ve kambiyo muamelelerinin kendini mâruz bırakabileceği muhâtaralara bu menfaatlerin galip geleceğine kanaat getirmelidir.»

Görülüyor ki izahname yatırımlar hususunda hâlen dünyanın nisbeten en sağlam tanınmış Amerikan doları ile dolar-dan gayri paralar arasında bir tefrik yapıyor. Şu kadar ki «zarar kârın ortağıdır» tevekkülünü de elden bırakmıyor. Bununla beraber kambiyo takyitlerinden veya murakabesinden tevellüdü muhtemel bu fevkalâde zararları beri tarafta yine fevkalâdeden kârlarla karşılamak, lüzumunu ileri sürmekten geri durmuyor. İzahname burada da yatırımların hisse senetlerine veya Şirket paylarına (Parts sociales) tebdil muamelesini hatırlatmaktadır.

Evvelce gördüğümüz gibi «Şirketin yatırımları ikraz şeklinde olacak ve fakat umumî surette sâbit faizli klâsik ikrazat olmayacaktır. Yatırımlarda Karzı nâ-tık senedin (meselâ bononun veya tahvilin) geliri ile bir şirkette hak sahibi senedin (meselâ hisse senedinin veya Şirket payının) geliri (ve hattâ senet kıymetleri) arasındaki fark veya farklar üzerinde durulmak tabiidir.

İkrazdan beklenen gelir sabittir. Gelir için bu sabitlik hem meziyettir, hem kusurdur. Meziyettir: Sermayedar muayyen miktarda bir nemânın sâhibi olduğuna emniyet içindedir. Kusurdur: Nemânın artması beklenemez. Hele kambiyo murakabesini istilzam eden zamanlar ve mekanlarda o muayyen miktar gelirin iş-tira kuvveti meselesi de ortaya çıkar.

Her hangi bir şirkette hak sahibi senetten meselâ bir hisse senedinden beklenen gelir mütehavvildir. Gelir için bu mütehavvillik de hem meziyettir, hem kusurdur. Meziyettir: Nemâ, işlerde müsait inkişaflarla ve bilhassa umumî fiat tereffüleri zamanında o tereffüleri tâkip etmek ve hattâ sırasına göre geçmek suretiyle alelâde kâr haddinin veya hadlerinin fevkine yükselmek i mkânına sahiptir (meğer ki memleket bilfarz geçen harb senelerinde olduğu gibi şirket temettülerine had koyarak bunları da karz senetleri mahiyetine düşüre). Kusurdur: Şu ve bu tesir altında şirket zarara uğrıyarak hak sahibine kâr temin etmek bir tarafa dursun, hattâ sermayeden zayıata uğramak muhatarasına mâruzdur.

Milletlerarası Mali Şirket de işte yine (Muhâtaraları tevzi) kaidesine ittibâ ederek zaman ve mekan itibariyle bir taraftan duçar olabileceği zararları diğer taraftan iktisab edebileceği yüksek kârlarla telâfiye çalışacak görünür.

— S O N —

İktisadî Teşebbüslerde «Rasyolar» ve Bankalar Bakımından Ehemmiyetleri

Yazan : Asım Süreyya İLOĞLU

Bu nevi ajanslar meyanında Dun ve Bradstreet Şirketi, 40 muhtelif mesleğe ait 14 seri ortalama rasyolar ihtiva eden bir broşür neşreder. Bu rasyolardan bazıları «200» den fazla teşebbüsten toplanmış rakamlar üzerine kurulmuştur. Bu broşürde aynı zamanda bu rasyolara esas teşkil eden teşebbüsler hakkında geniş malûmat verilir. Amerikan Bankerleri de, bu esaslar dahilinde toplanarak kendilerine itimada değer müesseseler tarafından verilen malûmata istinat etmek suretiyle müşterileri hakkında isabetli tahminler icra etmek ve bunlar arasında faydalı kıyaslanmalarda bulunmak imkânını elde ederler.

Buna mukabil Fransa'da ve umumiyetle bütün Avrupa'da bilânço ve işletme hesapları, Birleşik Amerika'da olduğu kadar, aynı derecede mütecanis bir bünye taşımamakta ve aynı derecede samimi bulunmamaktadır. Sabit kıymetler her zaman yeniden bir bedel takdirine tabi tutulmazlar, ve bilhassa orta ve küçük işletmelerin ortaya koydukları hesaplar ekseriya hakiki durumu göstermekten çok uzak bulunurlar.

Rasyoları, emniyet verici olmıyan elemanlara, yahut hakikata uymadığını yakından bildiğimiz rakamlara istinat ettirecek olur isek sonunda yanlış bir iş yapmamız, yanlış kararlara varmamız pek âla mümkün olur.

O halde ne yapmalı? Rasyo usulünden kati surette vaz geçerek bilânçoların derinlemesine tahlilinden sarfı nazar mı etmeli? Biz bu kanaatte değiliz. Burad-

tebarüz ettirmek istediğimiz cihet, sıhhatinden emin olmadığımız mutalardan hareket ederek kuracağımız rasyolarda ri-yazi birer kıymet görmenin ve netice itibarile de bunlara dayanmak suretile ait olduğu teşebbüs hakkında bir hüküm vermenin doğru bir hareket olmadığıdır.

Kanaatimize göre, aynı teşebbüse ait bir kaç senelik bilânçonun makul bir tarzda yekdiğerile mukayese olunması, bu teşebbüsün gelişme seyri hakkında bir fikir ve kanaat verebileceği gibi bankerin müşterisile karşı karşıya gelerek tamamlayıcı izahat alması, bazı bilânço fasıllarını meydana getiren unsurlar hakkında daha ziyade tenevvür etmesine sebep olabilir. Bunu kâr ve zarar hesapları ile işletme hesapları için de söyleyebiliriz. Banker, tetkiklerini tek bir şubeye mensub muhtelif teşebbüslere teşmil eder, ve bunları yekdiğerleriyle karşılaştıracak olursa, vereceği hükümler için hiç şüphesiz daha kuvvetli sayılması mümkün bir takım ölçüler elde etmiş olur.

Fransa'da Halk Kredisi Merkez Teşkilâtı, Halk Bankaları müdürlerinin istifadelerine arz olunmak üzere, belli başlı meslek ve sanat şubeleri hakkında monografi mahiyetinde küçük küçük eserler neşretmektedir. Bu eserlerde, ait olduğu duğu sanat şubesinin, teknik bünyesi, bu sanatın karakteristik tarafları, alım ve satım bakımından tabi olduğu hususiyetler, bilânço ve kâr ve zarar hesabının tetkikinde bilhassa göz önüne alınması lâzım gelen noktalar hakkında etraflı malûmat verilmektedir.

Şimdiye kadar neşrolunan broşürlerde ele alınmış meslek ve sanat şubelerinin belli başlıları şunlardır :

- Kömür ticareti,
- KONSERVE SANAYİİ,
- GARAJ İŞLETMECİLİĞİ
- Bisikletçilik,
- Mücellitlik,
- Nakliyatçılık.

Bu broşürlerde, Halk Bankası Müdürleri ve muhtelif servis şefleri, yukarıda sayılı faaliyet şubeleri bakımından faydalı olabilecek malûmat bulunmaktadır. Bunlar, kredi talep eden müşterilerinin bilâncolarını tetkik eder ve yukarıda yazılı broşürlerden faydalanmak suretile lüzumuna göre rasyolar tertip ederken, alâkahılardan lüzumlu gördükleri tamamlayıcı malûmatı ayrıca istemektedirler.

— VII —

«Rasyo» tertibi, nihayet muhasebe kayıtlarına istinat etmesi lâzım gelen bir keyfiyet olduğundan, alâkalı her nevi işletmelerin ihtiyaca yarar bir muhasebe sistemine malik olmaları icabeder. Halbuki bizzat muhtelif batı memleketlerinde durumun bu bakımdan hiç de memnunluk verici olmadığını, umumî rapor-tör «Callebaut» un Kongreye tevdi ettiği rapordan anlıyoruz. Yine bu sebebden olacaktır ki kongrenin bu mevzudaki itti-haz ettiği kararlar arasında «âmm» idarelerinin sınaî ve ticarî muhasebe bilgisinin yayılmasına çalışmaları keyfiyeti de vardır. Umumî (*) rapor-törün bu mevzuda yazdıklarının mevzuumuzun bütün teferuatile kavranması bakımından be-hemehal okunması lâzımdır.

Bu duruma nazaran memleketimizde de bilhâssa Halk kredilerinden fayda görmekte olan küçük esnaf ve ticaret erbabının durumlarının «rasyolar» tertibi suretile ortaya konabilmesi için, yeknesak bir muhasebe sisteminin tatbik ve tamimine çalışılmasındaki zaruret aşikârdır. Ancak böyle bir muhasebe sistemi kurulduktan sonradır ki : ait oldukları fasılları doğru olarak ifade eden «hüviyetlerin-

den» şüphe edilmemesi lâzım gelen rakamlar ortaya çıkar, ve bunların yekdiğerleriyle mukayese edilmesi mümkün olabilir. Halk Bankasına, Halk Sandıklarının ve Esnaf Kefalet Kooperatiflerini bu sahada büyük vazifeler beklediği şüphesizdir :

Rasyolar ne kadar isabetli ve sıhhatli tertip edilirse edilsin, teşebbüsler hakkında nihayet afaki — objectif — bir hüküm verilmesi imkânını hazırlar. Kredi mevzuunda afaki delillerin, diğer bir ifade ile teşebbüsün krediye lâyık olduğunu isbat için ileri sürdüğü maddi delillerin ehemmiyeti büyük olmakla beraber, teşebbüsün başında bulunanların ahlâkî durumlarının, manevî kıymetlerinin belki, daha büyük ehemmiyeti haiz olduğu şüphesizdir.

«Her kredi muamelesi — tamamen karışıklara istinat etse dahi — taraflar arasında girişilen bir iş münasebeti değil, belki aynı zamanda bir itimat ve namus» işidir. Bir banka, evvelce iflâs etmiş, yahut tediyelerini durdurmuş, veyahut maziden müdevver, kötü bir şöretin tesiri altında kalmış bir teşebbüs ile kredi münasebetlerine girişmemelidir.

Kredinin esas emniyet unsuru; gösterilen karşılıklarda değil, fakat kredile görülmek istenilen işin başarıle tamamlanıp tamamlanmayacağı keyfiyettir.

Alınan kredinin faizleri ve senelik tak-sitleri, girişilen işin normal seyrinden karşılanmalıdır. Bankacılığın teknik kaidelerine göre alınan her türlü teminata, nihayet münzam bir teminat nazarile bakmak icabeder. Şunu da unutmamalıdır ki kabiliyetsiz bir müteşebbis, her türlü kredi şartlarına razı olur», Kredi muamelelerinde bu «enfüsî-subjektif» unsurun alması icabeden büyük mevki, halk kredisi kongresinde de muhtelif vesilelerle tebarüz ettirilmiştir.

Umumî rapor-tör, raporunun bir kısmında bu hususu cidden veciz bir şekilde ifade etmiştir. «Rasyolar metodu, bilânconun ve teşebbüsün muhtelif cephe-lerden tahlili usulünden başka bir şey de-

ğildir. Bunun ifade ettiği mâna şudur ki sadece tahlil olunan dokümanların bazı eksiklikleri olacağına kabulü halinde değil fakat aynı zamanda bu dokümanların noksanz olmalarının farz olunması halinde dahi, bunların kıymet takdiri hususunda müracaat edilecek yegâne unsurlar değildir. *Bilhassa küçük ve orta teşebbüslerde şahsi unsurların hiç bir suretle ihmal edilmemesi lâzım gelir.* Küçük teşebbüsler hakkında bir kıymet hükmüne varılması hususunda rasyoları karşı yapılacak olan en büyük tenkid, bunların gayri şahsi, yani teşebbüslerle ilgili şahıslardan tecrid edilerek ortaya konmuş olmalarıdır.»

Fransız halk kredisi teşkilâtının, halk kredisinden faydalanan belli başlı sanat ve meslek hakkında monografik eserler neşretmiş bulunduğunu yukarıda bildirmiştik.

Fransız raportörü bu mevzuda şöyle demektedir :

«Fakat bu monografların muharrirleri, hiç bir zaman bu monografların ihtiva ettikleri malûmattan bir takım riyazi hal suretlerine varmayı düşünmemişlerdir.

«Fransız Halk Kredisi, kredi muamelelerini daimi surette teşebbüs şefinin vasıfları, teknik kapasitesi, mesleki bilgilerinin umumi heyeti, teşebbüs kabiliyeti, mesleki ahlâki ve tedbirli idaresi üzerine istinat ettirmeyi düşünmüştür.

Bir teşebbüs hakkında hüküm verirken «enfüsi-subjektif» unsurlar üzerinde durulması ve bunlara «afaki-objektif» unsurlar yanında daha büyük yer verilmesi hakkında diğer bazı memleket raporörlerinin raporlarında da cidden bu mevzu hakkında güzel mütalâalar vardır.

Bunlar meyanmda Luksenburg raporörünün bazı mütalâalarını buraya nakletmekten kendimi alkoyamadım.

Luxembourg Raportörünün vardığı netice de şudur :

Kredi açılması için bir firmanın mali ve ticari durumunun tetkiki mevzu bahis olduğu zaman, muhtelif hesap unsurları arasında tesbit olunan emsallerin «réfêrence rasyosu» — kıyasi rasyo — ile karşılaştırılması suretile teşebbüsün sağ-

lamlığı hakkında bir fikir edinileceği muhakkaktır. Bununla beraber, yukarıda zikrolunan ihtirazi kayıtlar, bizi ihtiyata ve tetkik mevzu olan teşebbüsün şahsi karakterini ve hususiyetini hiç hesaba katmayan otomatik, istidlâli bir hükme karşı müteyakkız bulunmağa davet etmektedir. Hesap hatalarına düşmemek için teşebbüsü bulunduğu muhit içinde mütalâa edilmesi ve evvelâ şahsi unsurdan hareket edilmesi lâzımdır.

«Yukarıda zikrolunan müşahedelerden hareket edilerek emsal tiplerinin tâyini hususunun sadece şekilcilikten başka bir şey olup olmadığı suali sorulabilir. Nirengi noktası olarak alınan bu donnelerin haddi zatında mutavassıt, hadler olarak telâkki edilmesi lâzımdır. Bu takdirde, şahsi unsurdan hareket edilerek verilecek bir hükme istinaden teşebbüse kıymet takdir edilecektir. Filhakika, bir firmanın istihsal kudretinin tamamen bünye ve faaliyet rasyolarından ibaret olan ünitelere göre ölçülmesi çok cazip görünebilir. Fakat bu şekilde yapılan bir tetkik, bize yalnız teşebbüsü ve bu teşebbüse ait faaliyetin esasını gösterecektir. İşte sadece teşebbüs hakkında tam bir fikir elde edilmesi için bu unsurlar kâfi değildir.

VIII

Alman Heyeti tarafından Kongreye verilmiş bulunan raporda Alman Bankacılık edebiyatında yer almış bulunan iki tabir üzerinde durulmaktadır. Dilimize kolaylıkla çevrilmesi mümkün olmayan bu tabirlerden bir tanesi Kredit-fähigkeit, diğeri de Kredit-mürdigkeit tabirleridir. Umumi raportör, bu tabirlerden birincisini Fransızcaya Capacité de Crédit, diğeri de Solvabilité kelimelerile tercüme etmiştir. Kredit fähigkeit-kredi alma kabiliyeti tabirinden anlamamız lâzımgelen mâna, kredi talep eden müşterinin, alacağı paranın faizleriyle, taksitlerini, aldığı kredi ile göreceği işden karşılayıp karşılayamayacağı keyfiyettir.

Umumi Raportörün solvabilité kelimesile Fransızcaya çevirdiği Kredit-Würdigkeit tabirinden anlamamız icabeden mâ-

na ise kredi talep eden müşterinin, haddi zatında «itibare değer» olup olmadığıdır. Bunun için kredi talepten şahsa ait bütün mamelekin nelerden ibaret olduğu ve bunların ne kıymet ifade ettiğini meydana koymak icab etmekle, doğrudan doğruya «şahsi» hakkında da bir kanaata varılması lâzım gelmektedir. Kredi muamelelerinde beşeri unsurun ifade ettiği mâna, maddenin ifade ettiği mânadan daha büyüktür. Hiç şüphesiz, afaki-objektif unsurlardan sarfi nazar edilemezse de, bir kredi muamelesi hakkında karar alınırken, en son kademedeki bahis mevzuu olan cihet, nihayet «insan» unsuru, ve bu insanın iş görme arzusu ve kabiliyetidir.

Eğer bankacılığı, bir sanat sayacak olursak, bu sanat «insan» unsuru hakkında doğru bir hüküm verebilmek demektir. Bir kredi müessesesi kredi talep eden müşterinin krediye lâyık olup olmadığını tâyin ederken, münhasıran «şahsi itimat» unsuru ile iktifa edemeyeceği gibi, sadece gösterilen teminatın nevi ve mahiyetlerini tesbit eylemekle de iktifa edemez. Çünkü iki taraf arasında kararlaştırılmış olan şartların, tahakkuk ettirilmesine imkân mevcut değilse, gösterilen karşılıkların ne ehemmiyeti olabilir? Girişilen bir kredi muamelesine emniyet sağlayan unsur, yalnız elde bulunan mamelekin kıymeti değil, belki bu mamelekin iktisadî bir fonksiyonu olup olmadığıdır. Bir maddenin kıymeti, temin ettiği fayda ile ölçülür.»

Buraya kadar verdiğimiz izahlardan anlaşılacağı üzere «rasyo» lar

- a) Bir teşebbüsün bünyevi teşekkülünün - Constituon organique,
- b) İçinde bulunduğu malî ve iktisadî durumun,
- c) ve nihayet kâr ve zarar hesabına işletme hesabının ortaya koyduğu neticelerin.

daha iyi anlaşılabilmesi için, muhtelif hesap elemanları arasında kurulacak nisbetlerden ibarettir. Bu rasyolar, bu teşebbüsün bir veya bir kaç senelik bilançosu ve kâr ve zarar hesaplarını ele alarak ya-

pacağımız tetkiklerde, bizim daha ziyade aydınlatmamıza ve bazı mevzularda mevcut olması lâzımgelen hesabı hadlerin geçilip, geçilmediğini göstermek bakımından kredi dağıtan bankacı için hiç şüphesiz çok faydalıdır. Fakat bu rasyolardan çıkarılacak neticelerle iktifa olunmamasını, kredi de afaki unsurlar kadar, hattâ bunlardan fazla olarak «enfüsi-subjektif unsurlara da bakılması lâzım geldiğini yani kredi isteyen şahsın, moralitesi bakımından krediye lâyık olup olmadığının da meydana konulması lâzım geldiğini anlamış bulunuyoruz. Bu söylediklerimizi teyid eder mahiyette olmak üzere yazımızın başında ismi geçen Milletlerarası Halk Kredisi Konfederasyonunun, İtalya'da akdetmiş olduğu yıllık kongrede de, bu mevzu ile alâkalı olarak aldığı kararları aynen buraya naklediyoruz.

«Milletlerarası Halk Kredisi Kongresi», «Brüksel Meslekî Kredi Millî Sandığı» Umum Müdürü «M. Callebeaut» nın «ratio» ların tetkiki ve tahlili hakkında verdiği raporu inceledikten sonra :

— Kredi tevzi edilirken, «subjectif - şahsi» unsurun, Halk Bankaları tarafından birinci derecede göz önünde bulundurulması icabeden esas «takdir» unsuru olması lâzım geldiğini teyit etmekle beraber, bazı «ratio» ların kullanılmasının bir «teşebbüs» ün içinde bulunduğu durum ile geçirdiği safhaların meydana konulması hususlarına faydalı bir surette yardım edebileceğini,

— «Ratio» ların doğruluklarından ve hakikata uygun olduklarından her hangi bir suretle şüphe edilemeyecek muhasebe kayıtları mevcut olduğu takdirde faydalı bir surette istimal edilebileceğini,

— Yekdiğerile «mukayese» olunması mümkün neticelerin ortaya konulabilmesini mümkün kılmak için «ratio» ların hesap tarzlarıyla, «ratio» lara dahil edilecek hesap kalemlerinde mutabakat hasıl olması lâzım geldiğini,

— «Ratio» ların hakikî bir kıymet alabilmeleri için «meslek» ve «teşebbüslerin» büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre hesaplanmış ayrı ayrı «kıyasi - ratio» lar-

la karşılaştırılması lâzım geleceğini, göz önüne alarak : bilhassa şu temennilerde bulunur :

— Âmme idareleri sınaî ve ticarî muhasebe bilgisinin yayılmasına bilhassa çalışmalıdır.

— Meslekî sendikalar ve birlikler «ratio» ların tanzimini kolaylaştırmak için kendi âzalarına mümkün olduğu kadar basit şekillere sokulmuş muhasebe cetvelleri dağıtmalıdır.

— Halk Bankaları usulü dairesinde muhasebe tutan müşterilerine daha müsait şartlar tatbik etmelidir.

— Âzalar arasından seçilecek bir komisyon «ratio» lara girecek hesap unsurlarını ve bunların yekdiğerile ne suretle nisbet edileceklerini kat'î surette tâyin ettikten sonra bu formüller bütün Halk Bankalarına tamim olunmalıdır.

Muhtelif memleketlere mensup Halk Bankaları arasında bu mevzu etrafında da işbirliği devam ettirilerek yapılacak tecrübelerin ve bunlardan hasıl olacak neticeleri Halk Bankaları yekdiğerlerine bildirmelidirler.

Nihai Mülâhazalar

Memleketimiz Bankaları tarafından, «rasyo» usullerinin henüz tatbik edilmediği malûmdur. Büyük ve küçük Bankalarımızın ekserisinde, bir müşteriye kredi açılırken istihbarat memurları tarafından tanzim edilen fişler esas olarak alınır ve bankanın mesul müdürlerinin müşterinin çalıştığı mevzu etrafında şahsî bir fikir ve kanaatları olduğu takdirde bu kanaatların da inzıvamıyla kredi haddi tâyin olunur. Bu usulü, biraz daha yukarı bir «kademeye» çıkarmak ve aynı konular üzerinde çalışan faaliyet şubeleri için rasyo-

lar tertibi cihetine gitmek elbet faydalı olur. Bu usulün büyük ithalâtçı ve ihracatçı firmalar hakkında derhal tatbik olunabileceği, biraz şüpheli görülebilir. İç ve dış piyasa şartlarının mütemadî değişiklik gösterdiği bir devirde «chématique» hesaplarıyla elde edilecek neticelerin bizleri tatmin etmemesi pek âlâ mümkündür. Fakat memleket piyasasında bilhassa «nihaî müstehlikler» dediğimiz müşterilere mal satan küçük ve orta ticaret müesseseleri için pekâlâ rasyolar tertip olunabilir. Diğer bir ifade ile bunların içinde en iyi bir surette çalışan birkaç müesseseye ele alınır ve bunların durumları «rakamlar» ile tesbit olunduktan sonra «kiyasi rasyolar» meydana getirilebilir, ve bundan böyle de müracaat edecek ticaret evlerinin hesabı durumları bu kıyasi rasyolarla mukayese olunur. Açılacak kredilerde bu mukayese neticeleri de göz önünde bulundurulacak olursa - kredi mevzuunda büyük bir ehemmiyet arzeden «şahsî kabiliyet» ve «şahsen itimat telkin etme» unsurları arasında bir de afakî ölçü ele geçirilmiş olur ve bundan büyük faydalar sağlanabilir.

Mecmuamızın sütunlarında bundan evvel bahis mevzu ettiğimiz «likidite» meselesine Millî Bankalarımızın büyük bir ehemmiyet atfetmeğe başladıklarını, son bilânço raporlarından memnurlukla anlıyoruz. «Rasyo» mevzuun da ele alınması hiç şüphesiz bazı ameli faydalar temin edecektir

Bu hususta «Fransız Halk Kredisi» teşkilâtının hangi ticaret şubeleri üzerinde durduğunu yukarıda gördük. Bizler de son günlerde gelişme kaydeden bazı ticaret şubelerini, meselâ otelciliği, mobilya ticaretini, kadın ve erkek için lüks eşya satan ticarethaneleri ele alarak rasyolar tertip edebiliriz. Bu takdirde kredi muamelelerinde biraz daha etrafımızı görerek yürüyeceğimiz şüphesizdir.

Plâsmanlar Hakkında Bir Etüd

Derleyen :

Sakir ÖZMEN

I — ETÜDÜN MEVZUU

Etüdümüzün şümül ve muhtevasını tâ-yin keyfiyeti plâsmanlardan ne anlaşılma-sı lâzım geldiği hususunun aydınlatılma-sını zaruri kılmaktadır. Plâsman (place-ment), tasarruf sahibinin biriktirdiği pa-rayı kendi mesleki faaliyeti ve ihtisası dışında kalan işlerde kullanmasıdır [1]. Meselâ zirai işletmeciliği meslek ittihaz etmemiş bulunan bir kimsenin toprak sa-tın alması bir plâsmandır. Bu kimse top-rağı bizzat işletmek maksadiyle değil, bu-nu kiraya vermek suretiyle kendisine de-vamlı bir gelir temin etmek için satın almıştır.

Plâsman yapan bir şahıs biriktirmiş olduğu parayı ya gelir getiren kıymetle-re (meselâ esham ve tahvilât satın alın-ması gibi) tahvil eder, yahut da bu pa-rayı gelir getirmiyen kıymetlere kalbeder. Birinci halde «gelir getiren plâsmanlar» mevzuubahistir. İkinci halde, yani birik-tirilen paranın altın, mücevherat, arsa ve benzeri kıymetlere kalbedilmesi halinde ise «gelir getirmiyen plâsmanlar» mev-zubahistir. Gelir getirmiyen plâsmanlar umumiyetle tasarruf edilen paranın iş-tira gücünü muhafaza etmek maksadiyle ya-pılan plâsmanlardır.

Plâsman mevzuunda ikinci mühim bir nokta da, plâsman ile yatırım (investisse-ment) arasındaki farkın tebarüz ettiril-mesidir. Yatırım, tasarruf olunan paranın istihsal vasıtalarına kalbolunması veya istihsal vasıtalarının istihsalinde kullanıl-ması demektir. «Sınai bir teşebbüsün his-se senetlerini bunların ihracı sırasında iktisabeden bir kimse bir yatırım yapmış demektir. Çünkü bu senetlerin iktisabı

için yatırılan para teşebbüs için lüzumlu olan sermaye mallarının (sermaye malla-rı tâbirinden teknik mânadaki sermaye, yani sabit ve mütedavil sermaye kastolun-maktadır) teminine imkân verecektir. Fakat bu teşebbüse ait hisse senetlerini bidayeten iktisabeden kimsenin bunları satması halinde bir yatırım mevzuubahis değildir. Çünkü teşebbüsün sermayesin-de bir artış husule gelmemiştir. Bu se-netleri ilk hâmilinden satın alan kimse bir plâsman yapmıştır. Hisse senetlerinin ilk hâmili aldığı parayı yatırımda kulla-nabileceği gibi, bunu istihlâk mallarının satın alınmasında kullanması da müm-kündür. Bu paranın istihlâk için sarf olun-ması halinde bir tasarrufun yerine diğer bir tasarruf ikame edilmiştir. Bu takdirde yatırım mevzuubahis değildir» [2].

Bir çiftçinin tasarruf ettiği para ile toprak veya istihsal vasıtaları satın al-ması bir yatırımdır. Çünkü bu takdirde tasarruf olunan para istihsal vasıtalarına kalbolunmuştur.

II — PLÂSMANLARIN TAKSİMİ

1. Umumi bilgiler :

Plâsman yekûnu içersinde muhtelif plâsman nevelerinden her birisinin hisse-si ne olmalıdır? Plâsmana tahsis olunan paranın muhtelif plâsman tipleri arasın-da rasyonel bir şekilde taksimi için riayet edilmesi lâzım gelen prensipler ve kaide-ler nelerdir? Şimdi bu meselenin tetkiki-ne geçelim.

[1] Gaël Fajn, Les placements, Paris, 1950.

[2] Alain Barrère, Traité d'Economie Poli-tique, Louis Baudin'ın idaresi altında neşredilen eser, Paris 1955, S. 504.

Fransızca'da «yumurtalarının hepsini hiç bir zaman aynı sepete koymayınız» şeklinde ifade edilen bir darbimesel vardır. Bu prensip gerek şirketler, gerekse hususi şahıslar için caridir. Bu kaidenin hilâfına olarak Carnegie'nin fikri zikredilmektedir. Carnegie, çok iyi kontrol edilmek şartıyla bu yumurtaların hepsinin bir sepet içersine konulmasını tavsiye etmiştir. Carnegie bu sözü ile bir iş adamının ihtisaslaşması lâzım geldiğini, hem ipekçilik, hem de çelik imali ile meşgul olmaması lâzım geldiğini ifade etmek istemiştir.

Vaktiyle Rus devlet fonları bir aile reisi için en iyi plâsman olarak telâkki edilmekte idi. Buna mukabil Amerika Demir Yolları tahvillerinin satın alınması tavsiye edilmemekte idi. Fakat sonradan Amerika Demir Yolları tahvilleri bu tahvillere itimadı olan kimseleri mükemmel bir şekilde mükâfatlandırmıştır. Daha sonra bu tahviller hâmillerini zarara sokmuştur. Görüldüyorki tehlikeler kimsenin tahmin edemediği hâdiselerden ileri gelebilir. Bu itibarla bir plâsman tipine bağlı kalmayıp plâsman için tahsis olunan fonun muhtelif plâsman neveleri arasında rasyonel bir şekilde taksimi icab etmektedir. Bunun için de plâsmanların muhtelif bakımlardan bir tasnife tâbi tutulması lâzımdır. Gayri menkul plâsmanlarla menkul plâsmanları arasında, esham ile tahvilât arasında, muhtelif esham çeşitleri arasında, itfa tarihlerine göre tahvilât arasında bir tasnif yapılması lâzımdır. Böyle bir tefrik bilhassa emre hazır kıymetlere sahip olunmak istendiği zamanda muhtelif tipler arasında en az zarar bırakacak olanların intihabını mümkün kılacaktır. Bu sebepten her zaman için bir miktar hazine bonolarının elde bulundurulması yerinde bir hareket olur. Burada tevziden maksat ifrat derecede bir dağıtma değildir. Çünkü çok dağınık ve teferruatlı bir tevzi, bilâncoların ve umumî hey'etlere verilen raporların kontrol ve tetkikini imkânsız bir hale koyar. Portföyü rasyonelize etmek lâzımdır. Aynı mahiyetteki senetleri birbirinden ayırmalı, bunları aynı yerde bulundurmalıdır. Yuvarlak rakamlar tercih edilmelidir. Bu

takdirde kuponların tahsili kolaylaştırılmış olur.

2. Yabancı senetler portföyü :

Yabancı senetler portföyü teşkiline ve aktifte yapılması lâzım gelen her türlü mühim tadilâta lüzumlu anda ve tedrici bir surette tevessül edilmelidir. Millî senetler kurlarının yabancı senetler kurlarına nazaran daha düşük yahut daha yüksek bir seviyede bulunduğu zamanlar olabilir. Birinci halde yabancı memleketler senetlerinin satın alınması şayanı tavsiye değildir. İkinci halde ise yabancı senetlerin satın alınması şayanı tavsiyedir. Bazı numaraların borsaya kabul edilmemesi dolayısıyla aynı senedin iki ayrı piyasada farklı fiatlar üzerinden kote edilip edilmediğine bakmak lâzımdır. Keza borsadan fiatın en düşük olduğu zamanlarda mübayaâ yapmalıdır.

3. Plâsmanların nispeti :

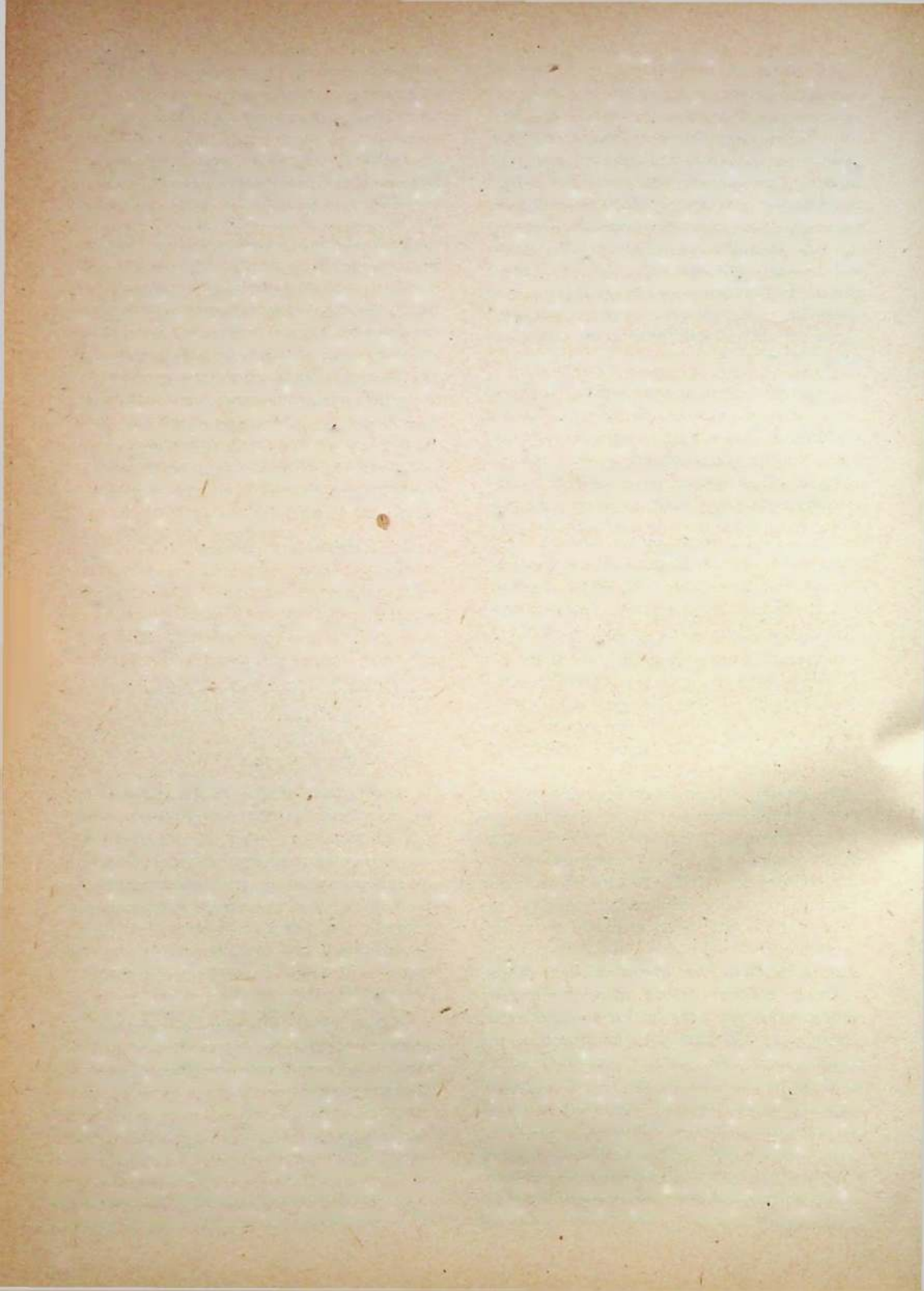
Doğru olarak taksim edilmiş olduğu nu kabul ettiğimiz bazı plâsmanlar hakkında rakamla bir misâl verelim. Verdiğimiz misâl mülkiyet sahibine ait şahsi unsurlardan hiç birisini hesaba katmayan bir taksimi göstermektedir. Hakikatte bu misâlin, mülkiyet sahibinin kabiliyetine, mutadan yaptığı işin nevine, ilâ... göre tadil edilmesi lâzımdır.

Vereceğimiz misâle göre yapılan objektif bir tahsis keyfiyetinden ayrı olarak şahsen yapılacak olan bir tevziin ideal bir tevzi olarak telâkki edilmesi hususunda sebepler olabilir. Ancak bu şekilde yapılan bir tevziin evvelce tesis edilmiş olan nispetlerden fazla uzaklaşmaması lâzımdır. Mamafih bu takdirde dahi yeni iktisaplar için tesis edilmiş olan objektif nispetlerin faydalı olmaları mümkündür.

Fakat ciddi sebepler olmaksızın bir servetin terkinin değiştirilmesini doğru göstermiyen muhtelif âmiller vardır. Bu âmiller şunlardır :

1) İntikal masrafları servetin terkinin değiştirilmesindeki faydayı ortadan kaldırılabılır.

2) Uzun zamandan beri idaresine alınmış olan mallar daha iyi idare olunur.

şahede edilmiştir. İnkişaf devrinin sonuna doğru sanayiın iyi yürüdüğünü göz önünde tutarak borsada fiatların düşmesi için hiç bir sebep olmadığı mülâhazasına kapılmamak lâzımdır. Bu, borsada durumun hakikaten tahmin edilebilmesi demek değildir. Fakat diğer teşekküllere nazaran daha hassas olan borsada buhranı doğuracak olan âmiller daha çabuk kendisini gösterir. Buhran zamanında tamamiyle spekülâtif mahiyette olan senetlerden ziyade, bilhassa sabit gelirli kıymetler tarassut edilmelidir. Bilhassa alçalmalar ve yükselmeler sabit gelirli kıymetlerde görülmektedir.

C) Buhranın sabit gelirli menkul kıymetleri tehlikeye düşürecek bir vüs'at ve ehemmiyette olması mümkündür. Buhranın bu safhasında sabit gelirli kıymetlerin teminatını teşkil eden aktiflerin kıymeti ile paranın kıymeti, ilâ.. düşer. Bu halde umumiyetle rantiyerlerin, tahvilât hâmililerinin ve mukrizlerin kaybı esham sahiplerinin kaybindan çok daha azdır. Diğer taraftan, rantiyelerin, tahvilât hâmililerinin ve mukrizlerin aktifleri, paranın kıymetinin yükselmesi (fiatların düşmesi) dolayısıyla artar. Normal faiz haddinin düşmesi kurların yükselmesine sebep olur. Fakat bu ayarlanmalara rağmen birtakım sukutu hayaller olabilir. Bu hususa çok dikkat etmek lâzımdır.

Buhranın ilk alâmetleri şunlardır :

1) Esas temayüle nispetle toptancı fiatları daha yüksektir. Esas temayül umumiyetle bilinemediğinden birkaç zaman sonra bu alâmeti farketmek güçleşir. Esas temayüde bir alçalma olduğu zaman konjonktürün yükselmesi sadece bu temayülü tadil eder ve bir statüko önünde bulunduğu zannolunur. 1929 buhranın arifesinde hal böyle olmuştur.

2) Maliyet fiatları satış fiatlarına nazaran daha fazla yükseldiğinden kâr marjı azalır. Arada bir muadelet olduğu zaman buhran patlak verir.

3) Krediyeye müracaat fazlalaşır. Merkez Bankalarının karşılık yüzdelerinde bir azalma olur. Bu bankaların iskonto portföyleri kabarır.

4) Müfrit spekülasyon alâmetleri : Makul bir surette randıman tahminlerine gidilmeksizin senetler kurlarının yükselmesine sebebiyet verecek şekilde mübayaalar yapılır. Bir kâğıt yığınının mevzuubahis olması halinde dahi emisyonlar kolaylıkla massolunur.

5) Alıcılar gitgide müşkül pesent olurlar ve dâimi surette mutena mallar ararlar. Müstahsiller bu isteklere riayet ederler. Bu, fazla istihsalin (surproduction) ilk alâmetidir : Halk yeni şeylere karşı alâka göstermez.

Mamafih şurasına da işaret etmek lâzımdır ki, borsadaki fiat düşmeleri bu alâmetlerden evvel kendisini gösterir (numero 4 de zikredilen hal müstesna). Öyle ki, bu fiat düşmelerini evvelden tahmin etmek çok güçtür. Fakat zikredilen bu alâmetler borsada inkişaf zamanında vukua gelen fiat düşmelerinin ârizi olup olmadıklarının, yahut bu halin bir buhranın başlangıcına delâlet edip etmediğinin bilinmesine imkân verirler. Bu fiat düşmesi bir zaman sonra diğer ârazilarla müterafik olduğu takdirde bir buhranın arifesinde bulunuluyor demektir. Bu takdirde, ihtiyatlı davranmak ve her halükârda buhranın doğabileceğini gözden kaçırmamak ve bu alâmetlerin doğuşunu dikkatle takip etmek lâzımdır.

Canlanma ekseriya daha az bariz bir şekilde kendisini gösterir. İlk alâmetler keza evvelâ borsada kendisini gösterir. Halk yeni malları satın almaz, daha ucuz olan eski malları almakla iktifa eder. Bu sebepten ne zaman mübayaada bulunmak lâzım geldiğini kestirmek daha güçtür. Aşağıdaki şartlar tahakkuk ettiği takdirde portföy teşkili suretiyle mahirane bir spekülasyon yapılmış olur : a) İskonto haddinin çok aşağı olması ve muayyen bir zamandan beri müstakar olması, b) Toptancı fiatlarındaki düşüklüğün sona ermesi yahut bu fiat sukutunun olduğu yerde kalması halinde.

Sınai faaliyetlerde hakiki bir canlanmanın vukua gelmesini ve işsizliğin azalmasını beklemekte bir fayda yoktur.

Buhrandan evvel kurları borsada çok yükselmiş olan menkul kıymetlerin buh-

ran sonunda satın alınmaması lâzımdır. Bu gibi menkul kıymetler yeniden tetkik edilmelidir. Her branşdaki şansların yeniden tetkik edilmesi lâzımdır.

2. — *Gayri menkuller ve buhranlar :*

Toprakların ve binaların fiatları oldukça uzun bir geçikme ile konjonktüre tâbi olarak değişir. Buhrandan evvel borsa alârm işaretini verdiği zaman bina inşa ettirmemelidir. Buhranın sonuna doğru veya depresyonun başlangıcında bina inşa ettirmek lâzımdır. Bu gibi hallerde bina inşa ettirmektense biraz zaman geçtikten sonra bina satın almak daha doğrudur. Mamafih, bu tavsiyelere ve nasihatlere her zaman riayet edilmesi şart değildir. Para ile ilgili sebepler yahut borsa tahminlerinde hataya düşülmesi dolayısıyla buhran ve depresyon zamanında binaların devamlı olarak çok pahalı fiat üzerinden satıldığı vâkidir.

IV — *GAYRİ MENKUL PLÂSMANLARI*

Giriş :

Gayri menkul plâsmanları halen bazı muhitlerde büyük bir rağbet görmektedir. Toprakların, binaların, ipoteklerin henüz taraftarları vardır. Gayri menkul plâsmanlarının taraftarlarının büyük sukutu hayallere uğradıkları vâkidir. Bu hal, gayri menkul plâsmanlarının gayet dikkatli bir surette idare edilmesi lâzım geldiğini göstermektedir. Para kıymetinin düştüğü zamanlarda toprak kiralalarında bir artış husule gelmiştir. Toprak kiralardaki artış sonradan, zirai inkişafın nihayet bulunduğu zamanlarda olmuştur. Toprak kiraları, Kira Kanununun ve kira bedellerinin yeniden gözden geçirilmesinin tesiri altındadır. İpoteklere gelince, hukuki bakımdan bir menkul plâsmanı olan ipoteklerin kıymeti para kıymetindeki düşmeye muvazi olarak sukut etmiştir. İpotek edilen mallar kıymetinin düşmesi ekseriya alacakları tehlikeye koymuştur.

Şu halde bu nevi plâsmanlarda riayet edilmesi lâzım gelen kaideleri tesbit etmek lâzımdır.

1. — *TOPRAKLAR*

Tarihçe :

Topraklar XIX uncu asrın ortalarına kadar herkes tarafından tercih olunan bir plâsman şekli idi. Topraklar birçok harblere ve ihtilâllere rağmen daimi surette mutedil bir gelir temin emişlerdir. Toprak gelirleri ekseriya düşük bir seviyede kalmış (% 2 yahut % 2,5) fakat hiç bir zaman sıfıra müncer olmamıştır.

Toprak fiatı para kıymetinin düştüğü zamanlarda artmıştır. XIX uncu asrın ortasında yeni nakil vasıtalarının keşfi mahsullerin sürümünü artırmış, dolayısıyla bütün Avrupa'da toprakların kıymeti yükselmiştir.

Fakat 1857'e doğru çok ciddi bir zirai buhran başgöstermiştir. Zirai mahsullerin maliyet fiatlarında çok az bir düşme olduğu halde, bu mahsullerin piyasa fiatları endişe verici bir surette sukut etmiştir. Bunun başlıca sebebi 1857 e kadar umumiyetle bütün fiatların düşmekte devam etmesidir. Bu umumi fiat sukutu her sahada kendisini göstermekte idi. Bu hal, 1875 ten 1895 e kadar olan devrenin az münkeşif bir devre olmasına sebep olmuştur. Bilhassa yeni memleketlerin rekabet sahasına çıkmaları dolayısıyla zirai fiatlar çok düşmüştür. Bu yeni memleketler çok ucuza istihsal ediyorlar ve çok düşük masraflar sayesinde bol miktarda mahsul satıyorlardı.

1851 ile 1860 arasındaki devre zarfında 100 kilo buğday 31 frank (altın frank) ederken, aynı miktardaki buğdayın fiatı 1890 ile 1900 arasında, 17,50 frank'a (altın frank) düşmüştür. Hububat ziraatına tahsis olunan toprakların kıymetinde aynı nispette bir düşme olmuş fakat hayvan ve tereyağ fiatları iyi bir seviyede kalmıştır. Yeni memleketlerin rekabeti hayvan ve tereyağ fiatlarında tesirini göstermiştir.

Nakil vasıtalarındaki terakkinin Avrupa topraklarının kıymetinin ve toprak kiralarının düşmesine sebep olduğu muhakkaktır.

Avrupa ziratı gübre ve imkân nispetinde makine istimali suretiyle bu buhranı önlemiş ve istihsalı hissedilir derecede arttırmaya muvaffak olmuştur.

Belçika, Hollanda ve İskandinav memleketlerinde ziraat geniş ölçüde inkişaf etti. Bu memleketlerde hububat ziraatı yerini hayvancılığa ve tereyağı istihsaline bıraktı.

Birinci Dünya Harbi patlak verdiği zaman topraklar en emin telâkki olunan diğer plâsmanların gelirlerinin üçte ikisi kadar bir gelir getirmekte idi. Harb yıllarında her ne kadar çiftçiler servet sahibi olmuşlarsa da, uzun vâdeli taahhütlerle bağlı olduklarından bundan çok az fayda sağlamışlardır. 1930 yılına kadar köylülerin refah içinde bulunmaları mevduatın süratle artması, çiftliklerin modernleştirilmesi, köylerde banka ajanslarının açılması şeklinde tezahür etmiştir.

1923 ten sonra birçok kira mukaveleleri buğday üzerine yapılmıştır. Bu usul haddizatında tamamiyle terk edilmiş değildir. Bilhassa müzayedelerde toprağın kiralınması hususundaki talebin şiddetle arttığı görülmüştür. Toprak kira bedelleri harbten evvelki bedellerin 15 misline kadar yükselmiştir.

Keza toprakların satış bedeli de artmıştır. Zenginleşen köylüler toprağa karşı olan ihtiraslarını açığa vurmuşlardır. Harb zamanında veya bolluk senelerinde elde olunan kazançlar toprağa tahvil edilmiştir.

İnkişaf devrinde ve 1928 yılında Avrupa'da toprakların kıymeti en yüksek seviyeye çıkmıştır. 1929 yılında toprakların kıymetinde hafif bir düşme olmuş ve aynı yıl zarfında bu düşme her tarafta görülmemiştir. Hububat ziraatine tahsis olunan toprakların kıymeti fiat endekslerine tâbi olarak düşmüştür.

Ormanların kıymeti ham madde fiatlarındaki düşüşün daha ziyade tesiri altında kalmıştır.

Toprak kira bedelleri toprakların satış kıymetlerindeki seyri tamamiyle takibetmemiştir. Toprak kira bedelleri 1930 yahut 1931 yılına kadar artmakta devam etmiş, 1935 te ise kira bedellerindeki düşme nispeten az olmuştur. Mukavelelerde aynı olarak ödenmesi şart koşulan ve bu itibarla zirai mahsuller fiatlarındaki sukutu takib eden toprak kira bedellerini

bir istisna olarak kabul etmek lâzımdır.

Toprak plâsmanlarının hususiyetleri hulâsa olarak şunlardır :

1) Toprak emin bir plâsmandır. Toprak ne enflasyonlardan ve ne de devalüasyonlardan müteessir olmaz. Keza toprağın kıymetinde menkul kıymetlerdekine müşabih bir düşme husule gelmez.

2) Toprak plâsmanının randımanı çok aşağıdır (umumiyetle % 2,5). Aynı plâsmanların çok aşağı olan normal randımanları hakkında sukutu hayale kapılmamak lâzımdır. Fakat nakdi olarak yapılan plâsmanların evvelce temin etmiş oldukları yüksek randımanların hâtıralarına da fazla bağlanmak lâzımdır. Nakdi olarak yapılan plâsmanlar hem riski ihtiva etmekte hem de prim yapmaktadır.

Pratik kaideler :

Tasarrufun büyük bir kısmının toprak plâsmanına hasredilmesi umumiyetle şayanı tavsiye değildir. Çünkü randıman çok aşağıdır. Bu plâsmanın paraya tahvili güçtür. Toprağın kıymeti gayri muayyendir.

Bununla beraber, toprağın bizzat sahibi tarafından işletilmesi şartıyla geniş ölçüde böyle bir plâsman yapılması yerinde olur. Toprağın sahibi tarafından işletilmesi, toprağın kiraya verilmesi halinde yapılması güç olan bazı islahatı (inşaat, sulama tesisatı, ilâ) mümkün kılar. Burada risklerin taksimi keyfiyetini de unutmamak lâzımdır. Topraklar kıymetlerinin tamamını kaybetmezler, fakat kıymetlerinin büyük bir kısmını kaybederler. Bir aile reisi büyük bir çiftliği mükemmel bir surette idare edebilir. Fakat bir aile reisinin zirai işletmeyi devam ettirecek çocuğu olmayabilir. Şayet, Fransa'da olduğu gibi toprağı işleten çiftçiler azalursa topraklar işletilemez bir hale gelmiş olur. Büyük bir servete sahip olan kimse otomobil, villa gibi lüks kabilinden bir çiftliğe, bir şatoya sahip olabilir. Fakat bu bir plâsman değildir, bir masraftır.

Bununla beraber, biriktirilen paranın bir kısmının gelir kaybının sigorta primi gibi telâkki edilerek toprak plâsmanına hasredilmesi mümkündür. Bu adetâ bir

elmas satın alınması yahut mutfak eşyası satın alınması gibi bir şeydir. Adetâ bir lüks mahiyetinde olan mutfak takımı kötü günler için bir ihtiyattır. Harbler, zelzeleler, istilâlar olabilir. Fakat toprak daima yerindedir. Toprağın sahibi tarafından işletilmesi hali müstesna olmak üzere servetin onda birinden yahut beşte birinden fazlasının emniyet mülâhazasıyla toprak plâsmanına hasredilmesi mâkul bir hareket değildir. Gayri menkul mallara yer vermek için toprak yerine binaya sahip olunması da mümkündür.

Toprağı olanların topraklarını satmaları lâzım mıdır? Bu nazık bir meseledir. Toprağın satılması halinde bir intikal vergisinin ödenmesi lâzımdır. Topraklarını satmayanların bu bakımdan kârları vardır. Toprak sahiplerinin topraklarından elde ettikleri gelirlere uygun olan hayat tarzları bunlara umumiyetle gelirlerinin dar olduğunu hissettirmez. Toprak kirasının az olmasına mukabil, toprağın kira-

ya verilmesinin idari bakımdan kolaylık, sukûnet, toprağa malik olmanın telkin ettiği huzur gibi muhassenatı vardır. Aile toprağına bağlı kalmak da keza fena bir his değildir.

Fakat mallarını iyi bir aile babası gibi idare etmek kabiliyetini haiz olan bir kimsenin yukarda zikrolunan sebepleri göz önünde tutarak toprağına bağlı kalması icap etmez. Böyle bir kimsenin servetinin yarısından fazlasını toprağına bağlaması doğru değildir.

Şirketlerin, bankaların, ilâ.. aktiilerini toprak plâsmanına hasretmeleri hiç doğru değildir. Şirketlerin ihtiyatlarını kendi işlerinde kullanmaları ve icabında aktiflerini kolaylıkla paraya çevirebilmeleri lâzımdır. Halbuki toprakların paraya çevrilmesi güçtür. Toprakların blok halinde satışı büyük gürültü ile olur. Bu hal şirketin kredisini haleldar edebilir.

(Devamı var)

Kredi ve Bankalar

Kredi Vasıtaları

Yazan : İshak TURNAOĞLU

VIII

III — B A N K N O T

Banknotun aslı ve menşei :

Bidayette banknot bir miktar altın ve gümüşün depo edildiğini gösteren basit bir vesika idi. Hususî eşhas malik oldukları kıymetli madenî para veya külçelerini bankaya teslim ediyorlar ve banka da kabul ettiği bu kıymetli madenî para ve külçeleri istenildiği anda yine madenî para olarak ödeyeceğini taahhüd ediyordu. Madenî paralarını bankaya yatıranlar, paralarının çalınması ve gaip olması tehlikesinden kurtuldukları gibi ağır madenî paraların yerine de müşkilatsız taşınabilen ve herkes tarafından altın para yerine kabul edilen banknotları ikame ediyorlardı.

Eğer bankalar aldıkları kıymetli madenlerin yerine banknot vermekle iktifa etselerdi, bu madenlerin muhafazasını mükemmelen temin edecekler ve fakat hiçbir şey kazanmamış olacaktı. Aynı zamanda mudilere bir menfaat temin etmedikleri gibi onlardan muhafaza ücreti olarak bir miktar da para istemeye mecbur kalacaklardı.

Bankalar kendilerine tevdi edilen madenî paralara mukabil verdikleri banknotların tamamının aynı zamanda tediye için ibraz edilmemekte olduğunu pek çabuk

müşahade ettiler. Bunun üzerine bu altınlardan bir kısmını kısa vadeli ticarî senetlerin iskontosunda kullanarak diğer bir kısmını da ihtiyat olarak saklamağa başladılar.

Bankalar, tevdiat olarak kabul ettikleri paraların yerine banknot ikrazetmeye başladıkları gün kredi teşkilâtında yeni bir merhale aşılmış oldu.

Banknot, para gibi kabul edildiğinden madenî para ile banknot arasında fark yoktu. Bankalar banknot ihracı ile kendilerine hiçbir masraf ve külfet tahlil edilmeden kredi hacmini istedikleri kadar arttırabiliyorlardı.

Banknotla ikraz muamelelerinin mümkün olması bankaların kredi kapasitelerini pek fazla arttırmıştır.

Bir bankanın tevdiat olarak 100 milyon değerinde altın kabul etmiş olduğu ve buna mukabil mudilere 100 milyon lira-lık banknot verdiğini farz edelim. Eğer banka bu altınlardan bir kısmını kısa vadeli avanslarda kullanmak ister ve mevcut tevdiatının % 40'ını muhtemel tediye-lere karşı itiyat olarak saklamağı muvafık görürse ancak 60 milyon ikrazat yapılabilir. Bankanın bu vaziyette aktif ve pasifi şu şekli alır :

A k t i f

40.000.000	Altın para kasa mevcudu
60.000.000	Kısa vadeli ikrazlar
<u>100.000.000</u>	<u>Y e k û n</u>

P a s i f :

100.000.000	Tedavüle çıkarılan banknotlar
<u>100.000.000</u>	<u>Y e k û n</u>

Eğer banka, altın ikraz edeceği yerde, altın mevcudunu kasada tamam muhafaza ederek müşterisine banknot ikraz eder-

se yukarıdaki ihtiyat nisbetlerini de muhafaza etmek şartı ile bilanço aşağıdaki şekli alır :

<u>A k t i f</u>	
100.000.000	Altın kasa mevcudu
150.000.000	Kısa vadeli ikrazlar
<u>250.000.000</u>	<u>Y e k û n</u>

<u>P a s i f</u>	
250.000.000	Tedavüle çıkarılan banknotlar
<u>250.000.000</u>	<u>Y e k û n</u>

Banknotların karşılık nisbetleri her iki bilançoda da aynıdır. Fakat birinci nazariyede yani ikrazlar altınla yapılırsa ancak 60 milyon ikraz edilebilir. İkinci nazariyede ise yani ikrazlar banknotla yapılırsa, 150 milyon ikraz edilir.

Halk, tediyeleri için banknot kullanılmamasını ihtiyat haline getirdiği zaman bankalar kredileri için banknot ihrac etmişlerdir. Bugün birçok memleketlerdeki bankalar altın mübayaası veya kısa vadeli ikrazlar için banknot ihrac etmektedirler.

Banknotun altın karşılığı bulunduğu zaman kredi muamelesi bir taraftır. Mudi, bankaya emniyeti olduğundan, altın parasını banknotla mubadele ediyor. Buna mukabil banknot müstakrizme sermaye temini için ikraz edilmiş ise, bu ikraz iki taraflı kredi muamelesi rolünü ifa etmektedir. Çünkü istikraz akdeden tüccar bankadan altın yerine banknot kabul ettiği için bankaya kredi vermiş oluyor. Diğer taraftan banka da müşterisine karşı bir kredi taahhüdü altına girmiş ve bu taahhüdüne mukabil kendisine tediye verecek banknot vermiştir. Banknot bu suretle banka ve müşteri tarafından müteakabilen taahhüdü tazammun etmek üzere ihrac edilmiş oluyor.

Banknotun ekonomik rolü :

Banknotun altın ve gümüş paraların tedavülünden daha kolay olduğu aşikârdır. Büyük tediyelerin madeni paralarla yapılması ağırlığı dolayısıyla pek güç ve zahmetli, aynı meblâğın bir deste kâğıt para ile ödenmesi ise çok kolaydır.

Kâğıt paranın altın paraya nazaran bir faikiyeti de, para piyasasına elâstikiyet

vermiş olmasındadır. Altın ve gümüş mevcudu her zaman piyasanın para ihtiyacına kâfi gelemez. Madeni paranın istihsalı madenlerin menbaları ile tahdit edilmiştir, ilâ nihaye tezyid edilemez. Eğer dünya madeni paradan başka paraya malik olmasaydı, muameleler akamete uğriyacak, istihsal pek ağır inkişaf edecek, tedavül sür'ati artmayacak ve fiatlar da düşmeğe mahkûm olacaktı. Mubadeleye elverişli mal mevcudu tediye vasıtasından fazla nisbette artacağından bu devamlı fiat tenezzülü teşebbüs ruhunu söndürecek ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya engel teşkil edecekti.

İnsan zekâsı kıymetli madenlerin neditinden mütevellit mahzurları hafifletmeyi keşfetmiştir. Bankalar altına istinat ederek altından daha yüksek vasıf ve mahiyette ihtiyaca uygun mübadele vasıtasını yaratmışlardır.

Prencip itibariyle, ticarî kısa vadeli muamelelere lüzumlu sermayeleri temin için bankalar banknot ihrac ederler. Binaenaleyh mübadele hareket ve faaliyetleri inkişaf edince, kısa vadeli ikraz talepleri artar, mübadele hacmi çoğalır. Akşine olarak muameleler azaldığı takdirde bankalar alacaklarını tahsil etmek suretiyle yeni muameleler için ihrac edilen banknotlardan fazla kasalarına banknot gireceğinden mübadele seviyesi ve hacmi düşer.

Banknotların altına tahvil kabiliyeti :

Hariç memleketlerle ticarî ve malî münasebeti olmıyan bir memlekette kâğıt para kıymetinin muhafazası için altınla ödeme zaruri olmaz, kanun veya örf ve adetle kâğıt para kullanılmasını mecburi

kılması ve iştirâ kuvvetinin sabit kalması için de piyasanın ticarî mübadele ihtiyacına göre banknot miktarlarının ayarlanması kâfi gelirdi.

Bu gibi altına tahvili kabil olmıyan banknotlar şüphesiz maddî bir kıymeti haiz olmazlardı. Fakat bütün paralara ait kıymetlerin geniş mânası ile itibarî olduğunu da kabul etmek lâzımdır.

Hiçbir memleket münhasıran kendi sanayii ile uzun müddet yaşamağa muktedir olamaz. Beynelmîlel mübadelelerin genişlemesi ekonomik ilerlemenin esaslı bir şartıdır. Halbuki banknotlar ancak ihrac edildikleri memleketlerden tedavül ederler. Onların borç ödeme kuvvet ve kabiliyetleri tedavül ettikleri memleketlerin hudutlarını aşamaz. Beynelmîlel münasebetlerde borçlu, alacaklının mensup bulunduğu memleket parası ile borcunu ödeyemediği takdirde altınla tediyeat yapmağa mecburdur.

Bu hale göre beynelmîlel ticaret, her memleket parasını sağlam ve her zaman altına tahvili kabil olduğu takdirde inkişaf eder.

Nazarî olarak banknotların madenî paraya tahvili bankanın aktifinde mevcut kıymetlerin vasıflarına ve kasasındaki paranın miktarına istinat eder. Bankanın kasasında kâfi miktarda altın mevcut bulunduğu ve aktifteki kısa vadeli alacaklarının kolaylıkla tahsili mümkün olduğu takdirde banknotların her zaman için derhal veya kısa bir zamanda altına tahvili mümkün olur.

Eğer banka şiddetli tediye taleplerine maruz kalırsa, borçlarını ödemek için bütün kredi muamelelerini kesmek mecburiyetinde kalır, bu takdirde bankalar kendilerine ibraz edilen banknotları kasalarındaki ihtiyat altınlarla ödiyerek daha sonra da alacaklarını tahsil etmek suretiyle kasa noksanını altın veya diğer paralarla takviye etmeğe mecburdurlar.

Böylelikle pasif düşerek taahhütleri ile kasa mevcudu arasındaki muvazene tesis etmiş olur. Bütün alacaklar tahsil edildiği takdirde piyasada ancak karşılı-

ğı altın olan banknotlar tedavül eder. Banka piyasadaki kâğıt paraları da ödiyerek kendisine ait ihtiyatları ile sermayesi altın olarak kalır.

Bir emisyon bankasının şiddetli ve anı tediye talepleri karşısında kaldığı takdirde yukarıda izah edildiği üzere tâbi tutulacağı likidasyon şekli daha ziyade nazarî ve hayalidir. Hakikatte bu muameleler hiçbir zaman meydana gelmez. Kredinin tamamen kesilmesi ve para mübadelesinin şiddetle kısılması iktisadî hayatta sarsıntılara meydan vereceğinden, hükümetlerin müdahale ederek banknotların mecburî tedavülünü kararlaştırması zarurî olur.

Bundan başka emisyon bankasının idaresi umumî efkâr üzerinde itimat yaratır, banknotlar da süratle tedavül ederse banknot âmillerinin bankaya müracaatları varit olamaz. Arzu ettikleri takdirde istedikleri kadar banknot karşılığında altın alacağından emin olan hâmillerin altınla tediye talepleri pek ender vâki olur. Bunun için emisyon bankalarının kredileri daima sağlam olmalıdır. Altın ihtiyatı kâfi miktarda ve diğer kıymetlerin de kolaylıkla ve zararsız nakde tahvili kabil olduğu takdirde bu sağlamlık her zaman mevcut olur.

Emisyon bankalarından yeni banknot ihracı ancak yeni bir malın piyasaya çıkması ve mübadelesi ile mümkün olur. Bu suretle piyasadaki kâğıt paranın miktarı muamele hacmine göre ayarlanır. Bankanın portföyündeki senetler hakiki ticarî muameleden mütevessit oldukları takdirde enflasyon tehlikesi bertaraf edilmiş olur.

Esham ve tahvilât karşılıklı avans muameleleri için de banknot ihrac edilir. Müstakriz senetlerini bankaya rehin ederek mukabilinde banknot alır. Bankalar prensip itibarıyla birinci derecede devlet ve diğer büyük müesseselere ait tahviller üzerine avans verirler.

Bununla beraber, senet karşılıklı avans muameleleri için banknot ihrac edildiği zaman mübadele ticarî ihtiyaçlar için olmayabilir. Spekülâtörler borsalardan vade ile menkul kıymet ve emtia satın almak

ve hinihacette tasfiyeyi talik için istikraz akdederler. Bunların taleplerini tatmin için ihdas edilen banknotlar fiatların anormal bir şekilde yükselmesini mümkün kılar. Binaenaleyh, ihraç bankaları esham ve tahvilât mukabili avans muameleleri yaptıkları takdirde istikraz edilen paranın spekülasyon veya uzun vadeli yatırımlara değil, ticarî muamelelere sarfedileceğinden emin olmaları lâzımdır.

Banknotların altınla değiştirilmemesi hali :

İhraç bankalarının kasalarındaki madeni para mevcudu banknotların tediyesini karşılamaya kâfi gelmeyeceği anlaşılınca banknotların madeni para ile tediyeleri ortadan kalkar. Hükümetler bu anda banknotların mecburî tedavülünü sağlayacak kanunî tedbirleri alırlar.

Banknotların altın para ile tediyesinin talikı normal olarak fiatların istikrarsızlığını intac eder. Banka sabit bir fiyat üzerinden banknotla altın alıp satarsa muhtelif memleket paraları arasındaki para fiatları az farkla mustakar kalır. Fakat banknotun altınla tahvili kabul olmadığı zaman millî para ecnebi paralara nazaran sağlam olamayacağından ecnebi memleketlere borçlu olanlar, borçlu oldukları memleketlerden tahsil edilecek senetleri her ne bahasına olursa olsun satın alıp borçlularına göndermek mecburiyetinde kalırlar. Kambiyo muamelesi serbest olduğu zaman ecnebi döviz fiatları arz ve talep kanununa göre ve spekülasyona tâbi olarak temevvüç eder.

IV — Ç E K

Çekin mahiyeti ve tarifi :

Mubadelede banknot tedricen altın ve gümüş paranın yerini aldığı gibi çek de tediyeye vasıtası olarak banknotun yerine kaim olmuştur.

Çek, alacaklının muhatap nezdindeki hesabında mevcut alacağı kısmen veya tamamen nakden çekmeğe veya hesabına nakletmeğe yarıyan bir tediyeye emridir. İbrahimde tediyeye poliçe şeklini arz eder.

Çek örneği :

İşbu çek'in ibrazında Mehmet Tosun'a veya emrû havalesine (5.000) beşbin lira ödeyiniz.

Ödeyecek :

Keşideci :

..... Bankası

Ahmet Deniz

Bu suretle bankadaki hesabı bulunan Ahmet Deniz 5.000 lira borçlu bulunduğu Mehmet Tosun'a çek vererek borcunu bankadaki hesabından ödetmiştir. Çek usulen bir banka üzerine çekilir. Fakat bu kaide mutlak değildir. Çek ancak keşidecinin bankada asgarî çek miktarı kadar alacağı bulunursa muteber olur. Karşılığı olmadan çek keşidesi de cezayı muciptir.

ÇEK'İN EKONOMİK ROLÜ

A) *Mahsup vasıtası çek :*

Çek bir kredi vasıtası değildir, ibrazında tediyesi meşrut olduğundan keşideciye bir kredi temin etmez. Bununla beraber, çeki keşideciden kabul eden kimse bir itimat muamelesi yapmış olur. Çünkü eğer keşidecinin hesabında kâfi alacağı yoksa banka çeki tediyeye etmez. Diğer taraftan çekin kullanılması bankada tevdiatın mevcudiyetine bağlıdır. Binaenaleyh, bankaya para yatırmak da bankaya bir kredi temin etmek demektir. Bu itibarla çekin istimali krediyeye müstenittir.

Fakat çek esas itibariyle nakde ihtiyaç göstermeyen bir tediyeye vasıtasıdır. Çekin başlıca rolü para yerine kaim olarak alacak ve borçların mahsubunu sağlamasıdır. Çekin rolü nakden tediyesi ile sona erer. Çekin hâmilî, çekin muhatapı olan bankadan çek bedelini talep eder, banka çek bedelini meşru para ile tediyeye eder. Bu gibi nakden tediyelerde nakit paradan tasarruf temin edilemez. Bu ahvalde çekin yegâne faidesi, mühim miktardaki kâğıt veya madeni paranın çalınması, kaybedilmesi, nakil ve sayılmasının önlenmesine münhasır kalır.

Bankalar tevdiat olarak mühim miktarda para kabul etmekte olduklarından kasalarında fazla para buldurmağa mecburdurlar.

Çek âmilleri çek bedellerini nakit olarak almayı hesaplarının matlubuna geçirmek üzere bankalarına verirler ve müteakiben icabettikçe bankaları üzerine ve alacaklılarının emrine çek verirler. Bu suretle çek bankalar arasında nakdi hareketi önleyerek tevdiatın tedavülünü temine vasıta olur.

B) Matluplaşmanın mekanizması :

Bir memlekette ikamet eden bütün şahısların bir bankanın müşterisi bulduklarını, tediyelemelerini de çekle yaptırmak itiyadında olduklarını tasavvur edelim. Çek hâimleri çek bedellerini nakden tahsil etmiyerek çeklerini bankaya tevdi ederler. Banka, çek hâimlerinin hesaplarını matluplandırır. Buna mukabil keşidecilerin hesaplarını borçlandırır. Müteakiben ilk defa hesapları matluplandırılan müşterilerin üzerine çekilen çek bedellerini de banka bu defa onların hesaplarına zimmet kaydeder. Bütün tediyeler çeklere istinaden bankalarda mahsup suretiyle cereyan edeceğinden bir memleketin sakinlerinden hiçbirisi büyük tediyeler için üzerlerinde fazla para buldurmak mecburiyetinde kalmaz.

Eğer bir memlekette bir banka yerine iki banka mevcut olur ve müşteriler de bu iki bankaya taksim edilmiş bulurlarsa mahsuplaşma mekanizması daha müdil bir şekil alır. Birinci banka kendi müşterisi tarafından ikinci banka üzerine çekilmiş çeki kabul eder, müşterisini alacaklandırır, muhatap bankayı da borçlandırır, buna mukabil kendi üzerine çekilen çekler için kayıtlarında müşterilerini borçlandırır, diğer bankayı alacaklandırır. Aynı günde iki banka müşteriler tarafından üzerlerine çekilmiş olan çekleri birbirine tevdi ederler. Neticede iki banka karşılıklı borçlu ve alacaklı vaziyete düşerler. Alacak ve borçların karşılaştırılması neticesinde mahsupsuz kalan muameleler pek cüz'i bir miktara düşer.

Nakden tediye ancak bu mahsuplaşmadan sonra kalacak miktar üzerinden yapılır. Bankalar tasfiyeyi hergün yapılarak hesap bakiyelerini kayıtlarında muhafaza ve kat'i tasfiyeyi müteakip gün-

lere talik edebilirler. Halbuki ekseriyetle bir şehirde müteaddid bankalar bulunur, bu bankaların hepsinin müşterileri diğer bankalar üzerine keşide edilmiş çekleri kendi bankalarına tevdi ederler.

Eğer mahsuplaşma mümkün olmazsa her bankanın kendisine tevdi olunan çekleri diğer bankalara ibraz ederek nakden tahsil etmeleri lâzım gelirdi. Bu şekildeki tediyeler pek fazla para hareketlerine meydan vereceğinden bankalar bu yüzden kasabalarında mühim miktarda para buldurmak mecburiyetinde kalırlar.

Mahsup şeklini daha basit bir misalle göstermek için bir piyasada dört bankanın mevcudiyetini ve bu bankaların bir günde yaptıkları muamelelerin aşağıdaki şekilde olduğunu tasavvur edelim :

A Bankası :

B bankasından	2.100.000	lira	alacaklı
C	"	1.800.000	" "
D	"	2.400.000	" "

B Bankası :

A bankasından	2.400.000	"	"
C	"	1.300.000	" "
D	"	1.500.000	" "

C Bankası :

A bankasından	1.400.000	"	"
B	"	1.900.000	" "
D	"	2.500.000	" "

D Bankası :

A bankasından	1.800.000	"	"
B	"	3.200.000	" "
C	"	1.600.000	" "

Y e k û n ... 23.600.000 " "

Eğer yukarıda müfredatı gösterilen çekler nakden tahsil edilmiş olsa idi 23.600.000 liranın kullanılması lâzımgelirdi. Halbuki karşılıklı mahsup yapılmak suretiyle nakdi tediyatın mühim bir kısmı tasarruf edilmiş olur. Basit bir hesap neticesinde karşılıklı alacaklar ve borçlar mahsup edildikten sonra 4.200.000 liranın nakden tediyesi lâzımgelceği anlaşılır. Bununla beraber muamele gene karışık ve nakden tediyeleri iltizam etmektedir. Çünkü her banka mahsuplaştıktan

sonra diğerine tediyatta bulunması lâzım gelir. Bu suretle altı defa tediyat yapılması zarureti hâsıl olur. Eğer bir mahalde dört banka yerine yüz banka olsa ve her banka da diğerlerine karşı alacaklı olsa tediye adedi :

$$\frac{100 \times 99}{2} = 4.950 \text{ olması icabeder.}$$

<u>Alacak</u>	<u>Borç</u>	
700.000		A Bankasının diğer bankalardan alacağı
	2.000.000	B Bankasının diğer bankalara borcu
800.000		C Bankasının diğer bankalardan alacağı
500.000		D Bankasının diğer bankalardan alacağı
<u>2.000.000</u>	<u>2.000.000</u>	Y e k ü n ...

Bu suretle nakdi hareket 2.000.000 a, muamele adedi de dörde düşürülmüş olur.

Eğer bütün bankaların Merkez Bankasında cari hesapları varsa bankalar alacak ve borçlarını mahsup suretiyle tasfiye ettikten sonra alacak ve borç bakiyelerinin ilgili bankalar hesaplarına nakledilerek tasfiyesi cihetine gidilir.

Binaenaleyh, yukardaki misale göre B bankasının 2.000.000 lira borçlandırılmasına mukabil, A bankası 700.000 lira, C bankası 800.000, D bankası da 500.000 lira alacaklandırılmak suretiyle nakdi tahsilât ve tediyat büsbütün ortadan kaldırılmış olur.

E) Takas Odası :

Büyük şehirlerde mahalli bankalar tarafından takas odaları tesis edilmiştir. Bunların rolleri her bankanın alacak ve borçlarını tetkik ederek karşılıklı olarak tesbit ve mahsup etmektir. Takas odalarının çalışma metodları aynı değildir. Fakat bazı hususlarda birbirlerine benzerler.

Bütün bankalar her gün takas odasına birer mümessil gönderirler, her mümessil kendi bankasının diğer bankalardan olan alacakları havi senetleri bir bordro ile tesbit ederek birbirine tevdi ederler. Bu senetler borçlu banka memurları tarafından tetkik ve cem edilir. Neticede hâsıl olacak alacak ve borç bakiyeleri

Bu vaziyette bankalar kasalarında fazla para bulundurmamak mecburiyetinde kalırlar. Bu müşkilât müşterek bir kasa mevcut olduğu takdirde bertaraf edilebilir.

Yukardaki rakkamlara göre bankaların birbirleri ile olan alacak ve borçları mahsuplaşıldıktan sonra müşterek kasaya karşı durumları aşağıdaki şekli alır :

Merkez Bankası tarafından takasa iştirak eden bankaların hesaplarının zimmet ve matluplarına kaydedilmek suretiyle günlük muameleler tasfiye edilmiş olur.

D) Çizgili Çek :

Çizgili çek sayesinde nakdi tediyatın azalması ve kredi imkânlarının çoğalması mümkün olmuştur. Bu çekler yalnız bir banka üzerine çekilir ve banka tarafından ödenir. Çizgili çek'in hâmilî ancak banka olursa bedeli nakden tahsil edebilir. Hâmil bu çeki kendi bankasına tevdi ederek hesabını matluplandırır ve bu bankada çeki borçlu bankaya ibraz ve bedelini tahsil eder.

Çizgili çek'in tediyesi daima mahsup veya takas yolu ile olur. Bu suretle borçlu banka hakiki alacaklıyı matluplandırır.

Çizgili çek hırsızlık tehlikesini fazlası ile azaltır, fakat esaslı rolü mahsup suretiyle tediyeleri çoğaltmak ve dolayısıyla para tedavülünü azaltmaktır.

III — POSTA ÇEKİ

Çek muamelelerinin taammüm edebilmesi için banka teşkilâtının yurdun her tarafında dağılmış olması lâzımdır. Halbuki bankalar ne kadar fazla olursa olsun teşkilâlarını en hüca köy ve kasabalara kadar genişletemezler. Bundan başka bankalar diğer mahallerde tediyesi lâzım gelen çekleri acyosuz tahsil etmezler. Binaenaleyh bir çekin muhtelif mahaller arasında tedavülü güç ve külfetlidir.

Fakat umumî bir devlet müessesesi olan posta ve telgraf idaresinin yurdun her tarafında teşkilâtı vardır.

1914 harbi sırasında Fransa'da nakit harekâtını azaltmak ve paranın sür'atle naklini temin etmek maksadı ile posta telgraf idarelerinde birer tevdiat ve çek servisi kurulmuştur.

Bütün fertler, hukukî eşhas, umumî muhasebeler posta idaresinin bürolarında hesap açtırabilirler. Bu büroların hesapları kanunen tâyin edilen mahallerdeki hususi bürolarda tutulur. Fakat bütün bürolar tahsilât ve tediyat yaparlar.

Borçlu ve alacaklıların buralarda cari hesapları varsa tediye vasıtası olarak çek

kullanılır. Keşideci çekini, hesabını tutan büroya ibraz eder, eğer çekin karşılığı varsa muhatabın hesabın borçlandırılmasına mukabil hâmilin hesabı matluplandırılır. Bu mahsup muameleleri için pek az ve sabit bir komisyon alınır.

Posta çeki servisleri Fransa'da hükûmete ayrıca mühim memba da temin etmiştir. 1938 yılında hususi eşhas ve umumî müesseselerin bu bürolardaki tevdiat bakiyeleri (4) milyara yükselmiştir. Halk, bu suretle devlet maliyesine faizsiz para ikraz etmiş oluyor, fakat buna mukabil bu teşkilâtın parasının muhafazası ve nakli dolayısıyla mühim menfaat temin etmektedir...

Bankaların Ekonomik Hayattaki Mevkii

H. Baechler - A. Stampfli, den
Economie Bancaire

Çeviren : Feridun GOZGÜ

1 — Bankanın menşei ve inkişafı :

Bankacılık faaliyetinin kadim bir mazisi vardır, Milâttan evvel VI ncı asırda Babil'de, Milâttan evvel IV üncü asırda Kadim Yunanda ve bilâhara Romada tesadüf edilmektedir. Babil'de, ilk bankerler rahiplerdir, mâbetleri mevduat için tam bir emniyet arz etmekteydi. Mütâakıp asırlarda, bu faaliyet yavaş yavaş mütehasısların eline geçmeğe başladı ki, bunlar, tedîye emirleri infaz eden, faizli mevduat kabul eden ve krediler açan hakiki bankerlerdi. Kadim Yunan'da bu muameleler «Trapezites» lere mevdu idi, fakat aynı zamanda prensip olarak «trapezites» lere tahsis edilmiş olan muamelelere kendilerini vakfeden sarraflar da mevcut idi. Banka müessesesi, Yunan'dan, aynı şartlarla Mısır ve Roma'ya intikal etmiştir. Roma İmparatorluğunun inhidamı ile bankacılık faaliyeti de sona ermiş ve ancak Ortaçağda tekrar doğabilmiştir.

Bir taraftan Kurunuulânın sarrafları, diğer taraftan Ortaçağın virman bankaları modern bankaların mübeşşirleri sayılabilirler. Haçlı Seferlerine kadar sarraflık tüccarlar tarafından tâli bir iş olarak ifa edilmekteydi. Bilâhara sarraflık hakiki bir meslek olmuş, bilhassa para mübadelesinde ihtisas sahibi olmuşlardır. Modern büyük devletlerin kuruluşuna kadar sarraflık tenevvü arz etmekteydi. Yolların emniyetsizliği ve para naklinin zorluğu poliçenin doğuşuna sebebiyet verdi. Sarraflar arasında daimi kredi münasebetleri doğdu. İtalya'da bankerlerin faaliyeti, para mübadelesinden maada, cüz'i bir ücret mukabilinde mevduat kabulüne inhisar etmekteydi. Mevduat sahipleri,

bankere emanet edilen mevduatı çalıştırmak salâhiyetini verince bu muamelelerin mahiyeti değişti. Bundan sonra, mevduat için ücret istiyecek yerde, banker, mevduat sahiplerine mütevazı bir faiz itasına imkân gördü. Bu suretle mevduat kabulü, bankacılara çok geniş bir faaliyet sahası bahşeden kazançlı bir muamele oldu.

XVI ncı ve XVII ncı asırda tüccarlar, nakit mevcutlarını sırkatten korumak için, Venedikte 1587 de kurulan Banco di Rialto, 1609 da Amsterdamda kurulan Wissel Bank gibi bankalara ve Almanya'da belediyelere yatırmağa başladılar. Bu virman bankaları sayesinde, tüccarlar, nakit nakline mahal kalmaksızın, cüz'i bir komisyon mukabilinde tediyelerini yaptırmak imkânını buluyorlardı. Bu müesseseler hakikatı halde, kendilerine emanet edilen mevduatı çalıştırmadıklarından, modern mânada banka olarak telâkki edilemezler. Para sahasındaki teşevvüş ve zamanın muhtelif paralarının mütemadi devalüasyonu, Hamburg ve Amsterdam gibi bazı yerlerde banka parası yahut kaydi paranın doğuşuna sebep olmuştur. Tedavüldeki muhtelif paralar, mudilerin hesabına asli kıymetleriyle kaydedilir ve ancak kaydi para matlûbu münakale yolu ile transfer edilebilirdi. Bankalar, mevduatı ikrazat suretiyle kullanmağa başladıklarında, hakiki mânasiyle bankacılık faaliyetine girişmiş oldular.

İş hacminin Akdeniz kıyılarından Garb'a doğru tedrici surette yer değiştirmesi, İtalyan bankacılığının itibarına ağır bir darbe vurmuş, Hollanda ve İngiltere'de mümasil müesseselerin kurulmasına yol

açmıştır. 1694 senesinde İngiltere bankasının kuruluşu ile yeni bir devir açılmıştır. Buna imtisalen, Berri Avrupada Emisyon Bankaları kurulmuştur. Tasarruf sandıkları daha sonra, XIX uncu asrın bida-yetinde inkişaf etmiştir. Gene bu devirde ipotek bankaları ve bilâhara sanayi inkişafı neticesinde bugünkü şekliyle ticaret ve kredi bankaları teessüs etmiştir. Bankaların faaliyetinde, kıymetli evrakın ve esham tahvilâtın inkişafı yeni bir hamle yaratmıştır. Banka işlerinin emtia ve nakliye işleri ile olan sıkı rabatası azalmağa başlamıştır. Hususi bankerlerin yanında eshamlı ve kooperatif şirket şeklindeki bankaların inkişafı müşahede olunmuştur. Hususi bankerlerin iştigal sahasını teşkil eden kredi işleri, tediyat ve istikraz emisyonları yavaş yavaş bu müesseselerin eline geçmeğe başlamıştır.

2 — Sermaye mutavassıtı olarak banka:

Modern banka herşeyden evvel, hukuki mânada değil fakat iktisadi bakımdan sermayeler arasında mutavassıt rolü oynar. Fakat faaliyeti, sermayeye ihtiyacı olan kimselerle sermaye arz etmek isteyenleri doğrudan doğruya temas ettirmek şeklinde tezahür etmez. Binaenaleyh bankanın rolü kendi haricinde, kredi sahasında dirêkt rabitalar kurmak değildir. Kendisine emanet edilen mevduatı plâse ederken, alacaklısının arzularına ittibaa mecbur değildir. Mevduatı, ikraz etmek gayesiyle kendi hesabına kabul eder. Bu suretle mevduatı kendi görüşüne göre istimal etmekle hem borçlu ve hem de alacaklı olmaktadır. Modern bankacılık faaliyeti XIX uncu asırda daha kuvvetli ve daha supl bir kredi organizasyonuna ihtiyaç hisseden sanayi inkişafı ve iktisadi hayat üzerindeki derin etkileriyle beraber başlamıştır.

Banka bir taraftan teşekkül halindeki sermaye, diğer taraftan muvakkaten kabili istimal tedvir sermayesinden müteşekkil iki cereyanın birleştiği bir hazineye benzetilebilir. Plâsman mevduatı denen birinci kategori umumiyetle vâdeli mevduat, İsviçredeki gibi kasa bonoları veya tasarruf mevduatı şeklinde tezahür eder. Tediye mevduatını teşkil eden ikin-

ci kategori, vâdesiz hesabı carilere veya çek ve münakale hesaplarına yapılan yatırımlardan mürekkeptir. Büyülikle banka bir veznedar vazifesi görmüş olur ve tediyat mekanizmasını teşkil eder. Bankada teraküm eden disonibil mevduat, muhtelif teşebbüslerin kasa fazlalıklarından, ticari, sanai, zirai müesseselerle küçük sanat erbabının, ileride istimal edilecek olan disonibülite ihtiyatlarından müteşekkildir. Bundan başka, emtia satışından mütevellit olup yeni emtia veya mevaddı iptidaiye alabilmek için karşılık olarak muvakkaten muhafaza edilen paralar da vardır. Bu arada şuna da işaret edelim ki, posta çekleri hesabındaki matlûbatın ekseriyeti tipik tediyat mevduatını teşkil eder. Hususi eşhasın muvakkaten kullanılmayan gelirleri de, her ne kadar tasarruf mevduatı mahiyetinde ise de aynı kategoriye dahil addedilebilir. Hakiki mânaşyle tasarruf, fevkalâde mubayaalar, tahsil veya hastalık dolayısıyla ihtiyar edilecek masraflar gibi istisnai ahvalde kullanılmak gayesiyle biriktirilen gelirlerden müteşekkildir. Tasarruf karnesinde görünen matlûbat umumiyetle, esham tahvilât ihtisarı, bir gayrimenkul iktisabı dolayısıyla ödenecek taksitler dolayısıyla başka plâsman kategorilerine nakledilebilir.

Bir taraftan tediyat mevduatının, diğer taraftan plâsman mevduatının mütenevvi karakteri, bankaları kredi muamelelerinde bu mevduatı, mezkûr tenevvüü nazarı itibara almak suretiyle kullanmağa icbar etmektedir. Tediyat mevduatı kısa vâdeli avanslarda kullanılabilir ve ehemmiyetli bir ankes bulundurulmasına lüzum gösterir. Plâsman mevduatı ise daha uzun vâdeli ikrazata imkân verir ve yalnız cüz'i bir kısmının emre amade bulundurulması kâfidir. Hattâ bankanın nev'i dahi kabul edeceği mevduatın nev'ine göre değişecektir. Meselâ ipotek bankaları ve tasarruf sandıkları her şeyden evvel vâdeli mevduat kabul ederler. Bazı bankalar yalnız vâdesiz mevduat kabul edebilirler, İsviçrede böyle bir vaziyet yoktur. İsviçre Millî Bankası her ne kadar bu kategoriye girer ise de bu müessesenin diğer bankalardan farkı, tahsis ettiği

kredilerin, kendisine emanet edilen vâdesiz mevduat ile değil, fakat bizzat kendi ihracettiği banknotlarla ödenebilmesi keyfiyettir. Binaenaleyh bir Emisyon Bankası kredi yaratıcısıdır. Umumiyetle, bilhassa İsviçrede, Ticaret ve Kredi Bankaları, bilâtefrik vâdesiz ve kısa vâdeli tediyat mevduatı ile uzun vâdeli plâsman mevduatı kabul ederler.

Bankalar kabul ettikleri mevduata karşılık ekonominin muhtelif branşlarına kredi açarlar. Ziraat sahasında toprağın verimli bir şekilde işlenmesine ve randımanının artmasına hizmet ederler. Sanayide gayrimenkul sermayeyi tahtı emniyete alır ve istihsalin temadisi için lüzumlu işletme fonunu temin eder. Ticari sahada ithalâtı, ihracatı, stokajı finanse etmek suretiyle mal mübadelesinin daimi işleyişine hizmet eder. Hattâ bugün için ticari bir faaliyet mahiyetini iktisabetmiş olan ve bankaların desteği olmaksızın yapılamıyan mesken inşaatı ile de ilgilenbilirler. Küçük sanat erbabı dahi istihsallerinin tezyidi için bankalara müracaat etmeyi öğrendiler. Bankalar, turizm, münakale ve elektrik enerjisi gibi işlere de el atmıştır.

Sermaye arz ve talebi arasında mutavassıt olan banka, avare sermayeleri, ihtiyacı olanlara nakletmek suretiyle nazım rolü oynar. Bu münakale zamana göre olduğu gibi mekâna göre de ayarlanabilir. Filhakika sermaye fazlası olan bölgeler olduğu gibi, sermayeye ihtiyacı olan bölgeler de vardır. Meselâ, muayyen bir mahalde inşaat faaliyetinin durmasına mukabil diğer bir mahalde aynı sahada canlı bir faaliyet müşahede edilebilir. Zamana göre ayarlanma ise, bilfarz bir branşta muayyen bir zamanda sermayeye mütezayit bir ihtiyaç var iken, diğer bir branşta faaliyetin muayyen bir zaman için azalması dolayısıyla kullanılmıyan likid imkânların mevcudiyeti gibi, bazı ekonomi branşlarının mevsim temevvüçlerine tâbi olmasıyla tezahür eder.

3 — *Banka ve faaliyet bölgesi :*

Bankaların durumu, buldukları memleketin bölgeden bölgeye değişebilen ik-

tisadi bünyesiyle geniş mikyasta alâkalıdır. Bazı yerlerde ziraat, bazı bölgelerde turizm ve otelcilik, diğer bazı yerlerde ise değişik branşlarda sanayi, buldukları muntakanın bünyesi üzerine sarih surette tesir ederler. Bünyenin bu tenevvüü, bankaların faaliyeti üzerine de bariz bir tesir icra eder. Şöyle ki :

Bir bankanın aktif ve pasifi, bulunduğu muhitin tesiri altındadır. Meselâ ticaret ve sanayi merkezlerinde bankada daha fazla vâdesiz mevduat ile borçlu hesabı cariler, hususiyile açık krediler bulunur. Bir bankanın bilânçosu yalnız harici görünüşlere göre değil, fakat aynı zamanda dahili teşekkülüne göre de tahavvül eder. Bazılarında ipotekler evveliminde köy gayrimenkulleri üzerine, buna mukabil diğer bazılarında münhasıran şehirdeki kira gayrimenkulleri veya ticari gayrimenkuller üzerine tesis edilir. Küçük mahallerde 100.000 franklık bir ipotek bir istisna teşkil eder, halbuki büyük bir şehirde ipotekli gayrimenkuller milyonlara baliğ olur. Aynı şey, muvakkat veya aldatici olanların nispetine göre hüviyeti değişebilen mevduat için de vârittir.

Bir bankanın bulunduğu muhitteki umumî iktisadi durum, gerek mevduat celbi, gerek kredi ihtiyaçlarını tadil edebilir, dolayısıyla bu iki mukabil cereyan arasındaki normal muvazeneyi bozmuş olur. Sanayileşen ve nüfusu artan bir bölgedeki faal inşaattan dolayı kredi ihtiyacı o derece artacaktır ki, aynı bölgeden gelen mevduatla karşılanamayacaktır. Şayet, buna mukabil arz edilen mevduat ihtiyaçtan fazla ise bankalar bunu kullanacak yer bulmakta güçlük çekeceklerdir. Birinci halde, hareketsizliğe mahal vermemek için ikrazatta hasis davranmak icabedecek, ikinci halde ise bankalarca kullanılmıyan mühim imkânların teraküm ettiği görülecek ve binnetice fazla likiditeden sıkıntı duyulacaktır.

Bir bankanın imkânları, muhitin iktisadi bünyesi ile geniş bir şekilde alâkalıdır. Ekonomik hayatın durgun olduğu ve nüfusun artmadığı bölgelerde, bankanın bilânçosu da durgunluk arz edecektir. Buna mukabil, şayet kuvvetli bir iktisadi

gelişme ve nüfus artışı karşısında bulunuluyorsa, müessesenin bilançosu da kuvvetli bir inkişaf için lüzumlu şartları bulmuş olacaktır. Nitekim Saint-Gall kantosunda eliş sanayiinin evcibâlisına varması, bankaların o derece tevessüüne sebebiyet vermiştir ki, vaziyet bozulduğunda, bankalar faaliyet sahası bulamaz olmuşlardır. Binaenaleyh bilançonun ehemmiyetli derecede artması veya senelerce büyük bir değişiklik göstermemesi her zaman bankanın idare kabiliyeti ile ilgili değildir.

Bir banakanın muhitinin ekonomisi, kredi ve ihtiva ettiği riskler bakımından ehemmiyeti haizdir. Filhakika banka bulunduğu mntakanın refahı ve bölgesindeki belligaşlı teşebbüslerin mukadderatı ile ilgilidir. Bu rabıta bilhassa tek taraflı faaliyet gösteren mntakalarda kendini gösterir. Misal olarak Bern Oberland, Grison ve Lemman turistik merkezlerini ve Fransız İsviçresinin saat sanayii bölgelerini zikredebiliriz. Bankanın deruhte ettiği riskler üzerine bölgenin iktisadi durumunun in'ikâsı meyanında muhitinin karakteristik teşebbüslerine açtığı avanslardan mütevellit olanlarla, tek taraflı ekonomik hayatın neticelerinden mütevellit olanları tefrik etmek lâzımdır. Direkt tesir, meselâ, bir turizm müessesesinde, karşılığında bankanın ikrazat yapmış olduğu gayrimenkullerin, borçluların işliyen faizleri ödiyemeyecek durumda olması dolayısıyla kıymetten düşmesi halinde husule gelebilir. Faizlerin ödenemesi derhal kâr ve zarar hesabına ve tenezzül eden aktif dolayısıyla amortisman hesabı üzerine in'ikâs eder. Şayet bu amortismanlar muayyen bir haddi tecavüz ederse bankanın senevi hesapları tarafından deruhte edilemez. Şayet bankanın otelcilik veya diğer mühim bir sanayi şubesi ile doğrudan doğruya münasebeti olmasa bile, faaliyetin umumi gerilemesinin meş'um neticelerinden güçlükle kaçınabilecektir, çünkü herhalde borçluları arasında mühim teşebbüslere âriz olan krizden müteessir olan mahallî tüccar ve küçük sanat erbabı vardır. Nüfusun azalması neticesinde, bankanın ikrazat dolayısıyla ilgilenmiş olduğu gayrimenkuller-

deki kıymet tenezzülleri neticesinde vâki olacak mahallî bir buhranın tesirlerini de dolayısıyla hissedecektir.

Bir banka, faaliyet mntakası ne kadar tahdit edilirse o mntakanın iktisadi bünyesiyle o derece alâkalıdır. Buna mukabil, bir banka, muamelelerini harice de intikal ettirdiği takdirde, tek taraflı ekonominin mahzurlarını bir dereceye kadar telâfi etmek ve dolayısıyla kredi risklerini tevazün ettirmek imkânını bulur. Büyük bankaların avantajlı durumu faaliyetlerinin muayyen bir bölgenin haricinde dahi yayılmasından neş'et etmektedir. Bu inkişaf yalnız ilgilenilen branşların tenevvüü neticesinde risklerin iyi bir şekilde tevzii dolayısıyla değil, fakat aynı zamanda mevduat temini ile kredi talepleri arasındaki iyi muvazene dolayısıyla de fayda temin etmiş olur.

Otelcilik veya ihracat bankaları gibi tamamen ihtisaslaşmış bankaların kurulması hakkındaki mütaaddit teklifler, banka tekniği ve prensiplerini bilmiyen muhitlerden geldiği için bu nevi müesseselerin finanse edecekleri branşta vukuu muhtemel krizin neticelerine daha geniş bir şekilde maruz kalacakları kâfi derecede göz önünde tutulmamaktadır. Filhakika bu nevi bankalar yalnız bir çeşit risk deruhte etmekle kalmayıp, mevduat arz ve talebi arasındaki periodik bir muvazeneden de müstefit olamayacaklardır.

4 — Bankalar ve konjonktür :

Konjonktür tâbiriyle bir memleketin iktisadi durumunu tâyin eden unsurların tekâmülü anlaşılır. İktisadi vakıaların tekâmülü temevvüçlere tâbidir. Mütezayit taleplere sahne olan bir devreyi satışların durması ve istihsalin tahdidi takibe-debilir. Mütezayit ve mütenakıs yani müterakki ve mütedenni konjonktür ve konjonktürün temevvücatından bahsedilir. Depresyon zamanlarını, münhaninin zirvesine kadar varan hamleler takibeder. O zaman krizin kapısını açan bir reaksiyon husule gelir. İnhitat, münhaninin en aşağı noktasına kadar devam eder. İktisadi hayatın ivicacıları durmadan birbirini takibeder, buna rağmen istikrarlı devreler

de müşahede edilebilir. Ne terakki devreleri, ne de tedenni devreleri birbirlerine tamamen müşabih değildirler. Bu daimi harekâtı izaha çalışan mütaaddit nazariyeler vardır. Belki de konjonktürün bu tezayüt ve tedennisi ve müstakar bir muvazenenin namevcut oluşu, ekonomideki istihsal fazlasından dolayı bütün sahalar da müstakbel ihtiyaçların ciddi bir tahminine imkân olmaması ile izah edilebilir. Nitekim plânlaştırılmış ekonomide iş bölümü ve sermayelerin teksifi olarak istimali suretiyle çok müterakki bir ekonomiden mütevellit tedenni veya fertlerin ihtiyaçlarının takyidi müstesna olmak üzere beşeri tahminler muvaffakiyetsizliğe duçar olmaktadır. Maahaza, imkânlar dahilinde mahsus tedbirler ittihaz etmek suretiyle konjonktür temevvüçlerinin tahfifine çalışılmaktadır. Bu tedbirler meyanında, kriz devresinde ekonominin çok hızlı inkişafını hafifletmek icabettiği takdirde yeni iş sahaları bulmak ve buna mukabil hususi ve âmme sektörüne ait mühim inşaat projelerinin tatbikinde ihtiyatlı olmak vardır.

Konjonktürün umumi veçhesinin bankalar üzerinde çeşitli in'ikası vardır. İş hacminin artması neticesinde tedvir kredisine de ihtiyaç artar ve dolayısıyla daha canlı bir iş hareketi hâsıl olur. Müstahsil tesislerin tevzii ve yeni plâsman mevzuları, yeni kredi taleplerine yol açar. Bu, fiatların ve stok kıymetlerinin teref-füünü intaceder. Daha fazla mesai ve daha yüksek ücretler kredi taleplerine ve faaliyetin tesriine sebebiyet verir. Bu sebeple bankaların bilânçosunda ikrazatın muhtelif nevilerinin arttığı ve buna mukabil likid imkânların azaldığı müşahede edilir. Belki de banka, portföyünün bir kısmını reeskont ettirmek lüzumunu hissedecektir. Maahaza iş hacminin ve ücretlerin yükselmesi tasarruf mevduatının da artmasını mümkün kılacaktır. Ticaret ve sanayide fazla kâr edilmesi bankalara yeni mevduat akışına sebebiyet verir. Refah zamanlarında olduğu gibi sanayinin plâsman sermayesine olan mütezayit ihtiyacı, istikraz emisyonlarını ve sermaye artışını tevliededir, dolayısıyla bankaların orga-

nizasyon ve hizmetlerine ihtiyaç duyulur. Şayet refah zamanlarında normal olduğu veçhile faiz nispetleri yükseliyorsa bankaya daha evvelce düşük şartlarla yatırılmış olan vâdeli mevduat üzerinden daha yüksek bir kâr temin edilir. Bir ekonomik depresyonun neticeleri ise tabiatıyla tamamen aksi istikamettedir. Mama-fih buna, terhin edilen emtia ve esham fiatlarının ve sınai tesislerin kıymet tenezzülleri neticesinde uğranılan kayıpları da ilâve etmek icabeder. Borçlular müşkül durumda olduğundan faizlerde indirmeler yapmak icabedecektir.

Bankaların konjonktür üzerindeki tesirleri, konjonktürün bankalar üzerindeki tesirlerine nispetle çok hafiftir. Bankalar kredi politikalarını umumi duruma uydurmağa çalışırlar. İktisadi tekâmül mütaaddit faktörlere tâbidir, bunların arasında kredi ve bankacılık politikasının tesirleri umumiyetle zayıftır. Refah devirlerinde istihsal fazlasına ve plâsmanların kâfi derecede iktisadi gayelere müteveccih olmamasına imkân dahilinde mâni olabilmek için kredi tevcihinde müdebbir davranmak lâzımdır. Bu nazari olarak kolay gibi görünür ise de tatbikatta çok güçlüklerle karşılaşılır. Filhakika ekseriya satış ve fiat teşekkülünün müstakbel şartları hakkında sıhhatli bir şekilde hüküm verebilmeğe yarıyacak umumi bir görüşe imkân vermez. Bazı def'a rekabetle ilgili hususi âmiller de inzımam eder. Konjonktür münhanisi zirvesine yaklaştıkça, bankanın durumu da nezaket kesbeder. Ekseriya muhtemel kayıpları bertaraf etmek için borçluyu stoklarını tasfiyeye dâvet etmek icabedecektir. Banka yalnız emtia fiatlarının ve borçlularının matlûbatının tenezzülüne şahit olmayacaktır. Kredilerin, avansların toplu bir şekilde tahdidi buhranın şiddetlenmesine müncer olacaktır. Depresyonun en düşük devrinde banka mâkul bir şekilde açılan kredilerle teşebbüs fikrini teşvik etmeğe ve böylelikle iktisadi durgunluğun tesirlerini hafifletmeğe çalışacaktır. Buna rağmen harekete geçmenin tam zamanını tâyin etmek daima güç olacaktır.

Bu tâbirle ekonomi dışındaki vakıaların tesirlerini kastediyoruz. En mühimleri meyanında itimadın azalması ile dahildeki ve hariçteki siyasi hâdiseleri zikredebiliriz.

Bir bankanın faaliyeti her şeyden evvel işlerin kusursuz ve ciddi bir şekilde idaresi sayesinde iktisabedilen itimada bağlıdır. Filhakika itimat kazanıldığından daha kolay ve daha çabuk kaybedilir. Bir bankaya olan itimatsızlık ya yerindedir veya aslı esası yoktur. Tahakkuk etmiş veya henüz tehdit eden kayıplar hakkında doğru veya yanlış olarak neşredilen haberler ve koparılan yaygaralar bir itimatsızlık havası yaratılmasına kâfidir. Böyle bir müessese, kaybedilen sükûneti ve itimadı tekrar kazanabilmek için çok müşkülât çekecektir. İsviçre Federal Bankalar Kanunu 48 inci maddesiyle bu şekilde itibarlarına halel getiren asılsız haberlere karşı bankaları korumaktadır. Bu madde asılsız olduğunu bildiği haberleri neşreden ve yayan kimseleri cezalandırmaktadır. İtimatsızlık iki nevidir : Ya izhar edilmez veyahut da mudilerde panik yaratabilecek derecede şiddetli tezahür eder. Birinci durumda bankaya emanet edilen mevduatın gayrıkabili izah ve tedrici bir duraklaması ile çekilişlerin hissedilir derecede artışı müşahede edilir. İkinci halde ise likid imkânların derhal kaybolmasını intaç eden toplu çekilişler mevzuubahistir. Mevduatın çekilişi, tediye güçlüklerini tevlideden ve mehil itası v.s. gibi kanuni himaye tedbirlerini icabettiren kredilerin kesilmesine mahal verir. Hâdiselerinin bu şekildeki inkişafı itimatsızlık havasının diğer müesseselere de sirayetine sebebiyet verir.

Dahili siyaset babında, bankalardaki sır meselesi hakkındaki münakaşaları zikredebiliriz. Bankanın müşterileriyle olan bilûmum münasebetlerinde öğrenmesi mümkün olan bütün hususatta riayet etmesi icabeden mahremiyet eski bir an'aneyle dayanır. Cezai saha hariç olmak üzere bu mecburiyet hukuki prensiplerden mülhemdir ve yalnız bankalara şâmil değildir. Kanunun emrettiği ketumiyete ve

mesleki sırri riayet edilmediği takdirde İsviçre Federal Bankalar Kanununun 47 nci maddesi müeyyideler tesbit etmiştir. Servetler hakkındaki 1922 tarihinde yapılan bir kanun projesi bankalar üzerinde hissedilir derecede in'ikaslar yaratmıştır. O zaman bankaların likid mevcudundan vâdesiz mevduatın ehemmiyetli çekilişleri müşahede olunmuştur. Bu kanun projesi Aralık 1922 de halk tarafından şiddetle reddedildiği güne kadar tedavüldeki altının çekilişine, para tasarrufuna ve döviz kurlarının hissedilir bir yükselme kaydetmesine sebebiyet vermiştir. Bu menfi karar derhal sükûnu iade etmiştir. Aynı şekilde halk tarafından reddedilmiş olan 1955 Haziranındaki kriz kanunu projesi de mümasil tesirleri yaratmıştır. Bu kanun projesi Devletin iktisadi hayata geniş bir şekilde müdahalesi ile fiatların mübalâğalı seviyesini indirmeye matuf gayretleri baltalamayı derpiş ediyordu.

Bankalar üzerinde müessir olabilen siyasi hâdiseler meyanında evvelâ harbi zikrelelim. Siyasi gerginlik ve harb korkusu muhasamatın başlamasından evvel kendini hissettirir. Bankanın müşterileri üzerinde muhtelif şekillerde reaksiyon husule getirir. Meselâ birçokları hariçteki sermayelerini derhal getirmeye teşebbüs ederler ki, bu bankalara yeni mevduat temin eder. Fakat aynı zamanda evde biriktirmek maksadiyle mevduatın çekilişine tesadüf edilir. Umumiyetle siyasi istikrarsızlık bankalar nezdinde uzun vâdeli mevduatın duraklamasını intacedecek ve diğer taraftan müşterileri istikbale muzaf krediler talebetmeye sevkedecektir. Muhasamat, bankaları birinci derecede ilgilendiren bir harici faktör olmakla beraber milli ekonomi üzerindeki in'ikasları itibarıyla tâli bir mahiyet arz eder.

Harici faktörler meyanında, bilhassa son zamanlarda müşahede edilen «sermayelerin beynelmîlel harekâtı»nı zikrelelim. Bu arada İsviçre büyük meblâğlarla ilgili bulunmaktadır. Bu sermayelere geçici ve avare mevduat tesmiye edilir, zira bunlar bazı siyasi hâdiseler veya bir devalüasyon neticesinde hicret ederler. 1931 ve 1932 senelerinde Almanya ve Avus-

turya'da iktisadi buhranın patlak vermesi ve İngiltere tarafından altın sisteminin terk edilmesi, sermayelerin İsviçreye göç etmesine sebebiyet vermiştir. 1935 ve 1936 senelerinde İsviçre francı paritesinin muhafazası hakkındaki münakaşalar esnasında aksi cereyan vuku bulmuştur. 1936 Eylülündeki devalüasyondan sonra, sermaye cereyanı İsviçre istikametine yönelmiştir. İsviçre Millî Bankasının teklifi üzerine 1937 senesinde, cenebilerin vâdesiz

hesabı carilerine faiz vermemek hususunda İsviçre bankaları aralarında bir protokol imza etmişlerdir. İngilizlerin «hot money» tâbir ettikleri geçici mevduat bankalarca şayanı arzu değildir. Bu nevi mevduat derhal talebedilebildiği için ikrazat ve kredi muamelelerinde kullanılmazlar. Mevduatın bu kategorisi milli ekonomiye yabancı kalır ve mümkün olduğu kadar bertaraf edilmesi icabeden enflasyonist tesirler yaratır.

APARTMAN DAİRELERİ

ZENGİN PARA İKRAMIYELERİ

MEVDUAT SAHİPLERİNE ENFAZLA MENFAAT SAĞLAYAN BANKA

yünü-pamuklu satışlarımızda

÷ 10 TENZİLÂT

Nispet

SÜMERBANK

Risk Ve Konjonktür

!Le Risque du Crédit Bancaire
Georges Petit-Dutaillis» den

Çeviren : Memduh GÜPGÜOĞLU

GİRİŞ

Bir bankanın kredi taleplerinin is'afı bahsindeki tutumu o bankanın kredi politikasına tâbidir. İktisadi hâdiselerin kredî politikasına tesiri ve kredi politikasının da müteakabilen iktisadi hâdiselere tesiri ise konjonktür riskini teşkil eder.

Malûm olduğu üzere bankalar, müşterilerinin taleplerini is'af için ellerinde mevcut vasıta ve imkânları en iyi şekilde istimal endişe ve mecburiyeti içindedirler. Bu vasıta ve imkânlar da «konjonktür» dediğimiz dünya hâdiselerinin heyeti mecmuasının tesiri altındadır. Bu hâdiseler siyasi, askerî veya tamamen iktisadi mahiyette olabilir. Menşeleri ne olursa olsun, sadece bu hâdiselerin iktisadi faaliyetlere tesiri bizi alâkadar eder.

Banka idarecileri bu hâdiselerin tesiri altında hattı hareketlerini tanzim ederler ve bhusus kredi tevziini ona göre ayarlarlar. Kredi politikası dediğimiz de zaten budur.

Kredi politikası iki prensibe istinat eder :

a — Taahhütlerin hudutlandırılması : Banka idarecileri hangi çeşit muameleleri yapmayacaklarını önceden tâyin ederler; yapmayı kabul ettiklerini de teşebbüs nevileri itibariyle kredi plâfonlarını tesbit eylerler. Taahhütlerin hudutlandırılması işi ekseriya sonradan yapılır; banka, taahhütlerinin yeter dereceyi bulduğuna kani olunca bunu orada keser veya kesmeye çalışır.

b — Risklerin taksimi : Meslekî sahada her teşebbüs nevi, zamana ve iktisadi

konjonktüre göre pek değişik şekiller alan tehlikeler arz eder; ferdi sahada ise çok ehemmiyetli kredi kendi ölçüsünde tehlikeler arz etmekle beraber pek küçük teşebbüsler için verilen kredilerin de büyük tehlikeler gösterdiği vâkidir.

Yukarıdan beri izah edilen malûmatın ışığı altında risk ve konjonktürün birbirleri ile münasebetlerini ve müteakabil tesirlerini daha iyi anlayabilmek için mevzuumuzu iki kısımda mütalâa edeceğiz.

Birinci kısımda konjonktürün kredi politikasına tesirini inceliyecek, ikinci kısımda ise bunun aksine olarak kredi politikasının konjonktür üzerindeki tesirinden bahsedeceğiz.

I. KONJONKTÜRÜN KREDİ POLİTİKASINA TESİRİ

1 — Konjonktürün takip ve tanıma usulü :

Kredi isteyen bir müteşebbisin mensup olduğu iktisadi faaliyet branşı hakkında yapılacak istihbarat ve tetkiklerin vüs'at, ihtimam ve vukuf derecesi bunları bir araya getirecek olan bankanın büyüklüğü ile mütenasiptir.

Misâl olarak büyük bir bankayı ele alalım :

Büyük bir bankada, idarecileri iktisadi vaziyet hakkında tenvir etmekle vazifeli İktisadi Tetkikler Servisi isimli bir dokümantasyon servisi vardır. Bu servis aynı zamanda esham ve tahvilât ihracı muamelesinin ihzarı ile de vazifelendirilmiş olduğu takdirde Mali Tetkikler Servisi ismini alır.

Bu servis, faydalı malûmat verebilecek millî ve yabancı her çeşit neşriyata abone olur. Bankanın şubeleri veya muhabirleri tarafından gönderilen veya bunlardan istenilmiş olan her nevi malûmatı toplar. İcabında muayyen bir meseleyi veya muayyen bir firmayı tetkik etmek üzere mütehasıslar gönderir.

İptidai maddelerin istihsal, stok, istihlâk ve fiat durumları hakkında istatistikler tutar. Her sanayi veya ticaret kolunun istihsal, iş saatleri, iptidai madde ve diğer mamuller istihlâk durumu, stoklar, ithalât, ihracat, nakliyat gibi faaliyet müş'irlerini takibeder. Maliyet ve satış fiatları ile verilen ücretleri tetkik eyler.

Muamele hacmı, bilânço, kâr gibi teşebbüsün malî durumunu gösteren doncalarla yakından alâkadar olur. Bu maksatla şirketler tarafından ilân edilen bütün bilânçoları ve idare meclisi raporlarını toplar. Esham ve tahvilât ihracı muamelesinin ihzarı için lüzumlu hususi tetkiklerden başka teşebbüsün mensup olduğu faaliyet branşının umumi etüdünü yapabilmek için bu rapor ve bilânçoları inceden inceye tetkik ve tahlil eder.

Tetkikat Servisi aynı zamanda tasarruf, borçlanma, borsa kıymetlerinin kurları ve bunların verimlilik dereceleri meselelerini de devamlı olarak takibeyleyler.

Belli başlı sanai mamullerle ilgili istihlâk, mahreç, mahallî, millî ve beynelmilel piyasa, fiat ve kalite rekabeti mevzularında yapacağı tetkikler arasındadır. Bunların muntakalar ve yabancı memleketler itibarıyla mukayeselerini yapar, mevsimlik tahavvüllerini tetkik eder.

Bilhassa ticari saha için en faydalı faaliyet müş'irlerinden birisi de —ancak tarihi tetkiklere medar olabilecek bir gecikme (!) ile neşrolunmadıkları takdirde— iflâs istatistikleridir.

Daha yüksek bir seviyede de Tetkikat Servisi gerek kendi memleketinin ve gerek bankanın münasebette bulunduğu diğer memleketlerin nakdî ve malî durumları, iç ve dış ticareti, ticaret ve menkul kıymetler borsaları, hayat pahalılığı ve

işsizlik meselelerini de takip mecburiyetindedir.

Bütün bu malûmatın toplanması sonunda ancak mazi hakkında bilgi edinebilir; içerisinde bulunulan zaman bunlardan istifade ancak bu malûmatın tefsir ve kıymetlendirilmesi ile mümkündür. Halihazır temayül bunlara bakarak muhtemel inkişafın tahminini yapmak merkezindedir; bu ise banka idarecisinin şahsına, hissi selimine ziyadesiyle bağlı ince bir meseledir. Tetkikat Servisi tarafından toplanan malzemenin kalitesi bankanın kredi siyasetinin isabetine geniş ölçüde müessir bulunmaktadır. Bu sebeple bankalar bu hususta topladıkları malûmatı kıskançlıkla muhafaza ederler.

Mamafih bazı bankalar bu malûmatın bir kısmını periodik bültenlerle neşrederler. Başkalarına faydalı olabilecek bütün malûmatı kendine saklamak arzusu şeklinde tezahür eden tenkide şayan bencilik zihniyetinden en fazla İsviçre ve İngiltere bankaları sıyrılmışlardır.

Meslek fikrinin ve müşterek servet mefhumunun inkişafı neticesinde bu âdetlerin değişerek umumi iktisadi münasebetlerin hiss olunur şekilde düzeleceğini ümit edebiliriz.

2 — İhtisaslaşma veya risklerin taksimi:

Bir kredi küşat olunurken iş krediyi alacak olanın şahsî bakımından ne derece sağlam olursa olsun, banka krediyi açarken konjonktürün ilerideki muhtemel inkişaflarını hesaba katarak daha başlangıçta ona göre tedbirlerini almak mecburiyetindedir.

İşte bu mecburiyet bankaların faaliyetlerinde ihtisaslaşmaları neticesini doğurmuştur.

Ziraat, nafıa işleri gibi muayyen bir iktisadi sahada çalışmak ekonomik ihtisaslaşmayı ve her biri bu sahalardan birisine kredi veren bankaları meydana getirmiştir.

Teknik ihtisaslaşma iskonto, akseptasyon ve iş bankalarının kurulması suretiyle tezahür eylemiştir.

Coğrafi ihtisaslaşma ise mahallî, mın-takavî veya faaliyet sahası bütün memle-kete şâmil büyük bankalar kurulması şek-
linde kendini göstermiştir.

Ekonomik ihtisaslaşmadan ziyade muh-
telif iktisadi faaliyet sahaları arasında
mümkün olduğu kadar geniş bir surette
risklerin taksiminin en salim usul olduğu-
nu şimdiye kadar edinilen tecrübeler gös-
termiştir. Böylece muhtelif faaliyet kol-
larının arz ve talep zamanları arasında
bir muvazene teessüs eder, bu usul aynı
zamanda mevduatın istikrarına da fayda-
lı olur. Yine böylece bankanın muayyen
bir sahada büyük tehlikeler arz edebilen
taahhütlerine mukabil diğer sahalarda
nispeten daha emniyetle çalışabilmesi ve
risklerinin muhassalasının çok daha az
mütehavvil olması temin edilir.

Fakat risklerin taksimi demek bunla-
rın gelişigüzel dağıtılması demek de de-
ğildir. Bu taksimin faydalı olması için bir
kontrola, başka bir deyimle risklerin san-
tralizasyonuna lüzum vardır.

Bankalar müşterilerin her türlü ihti-
yaçlarına cevap verebilecek pek çeşitli
kredi sistem ve formüllerini bulmuş ol-
dukları halde yine de arzu ettikleri hiz-
meti hiç bir bankada bulamadıklarından
şikâyet eden iş sahiplerine rastlanır. Bun-
ların bir kısmı kendi kendilerine yetmeye
çalışmaktadırlar; bu, «otofinansman» de-
nilen bankacılık kadar eski bir usuldür.
Bir kısmı da bu mevzuda Devletin yardı-
mını talebetmişlerdir.

Bankalar bazan fazla, bazan da ihtiyaç-
tan az kredi vermekle ve her iki halde
de bu krediyi daima çok pahalı satmakla
itham edilmektedirler. Bu durumda
Devlet işe müdahale etmeye kendini mec-
bur addetmiş; fazla açılma haline karşı
tasarrufun himayesi, diğer hallere karşı
da ihtiyaçlara en iyi şekilde cevap vere-
bilme yollarını aramıştır. Müdahaleciliğe
bir kere başlayınca da Devlet gittikçe da-
ha muğlâk şekillerde iktisadi hayata mü-
essir olma yolunu tutmuş ve neticede li-
beral ekonomiden güdümlü ekonomiye ge-
çilmiştir.

II. KREDİ POLİTİKASININ KONJONKTÜR ÜZERİNDEKİ TESİRİ

1 — Liberal ekonomi devrinde :

Uzun zaman her banka serbestçe kendi
kredi politikasını sevkü idare etmiş;
başka bir deyimle konjonktürle hem ayar
olacak şekilde faaliyetin kesif ve kârın
fazla olduğu sahalarda cömertçe yardım
etmiş; buna mukabil riski çok büyük gö-
züken sahalara için daha müteenni dav-
ranmıştır.

Bu harebet tarzı aslında fena da de-
ğildi; çünkü, böylece inkişaf etmekte olan
sahaları desteklemek suretiyle istihsalin
artmasına, fiatların ve binnetice kârların
düşmesine âmil olunuyordu. İş bu safha-
ya gelince de bankalar liberalizmin klâsik
bir mekanizması olan terazi oyunu ile me-
seleyi tersinden ele alıyorlar, bu suretle
kâfi kredi bulamadıklarından dolayı işle-
rini lâyikiyle inkişaf ettirememiş olan mü-
teşebbisler bu defa kendilerinin rüçhan-
lı muameleye tâbi tutulduklarını görüyor-
lar ve bu seyir böylece iki taraflı olarak
devam edip gidiyordu. Şüphesiz bütün
bunlar tam (yani nazarı) liberalizm re-
jiminde mümkündür. Yoksa karşılıklı an-
laşmaların ve inhisarların teessüsü ile
liberal terazinin serbestçe oynamasına mâ-
ni bulunduğu zaman felâketin kopacağını
söylemek kehanet sayılmasa gerektir.

Bankaların, konjonktürün bu alçalış ve
yükseliş safhalarına fazla müessir olduk-
ları liberal ekonomi rejiminde bir baş-
ka muhatara sebebi daha mevcuttur.

Mümkün olan en büyük kârı elde et-
mek gayesiyle bankalar konjonktürün
yükselme safhasında mevduatlarının art-
tığını görerek kredi ölçüsünü gayet geniş
tutarlar ve böylece hem istihsalin hem de
fiatların artmasına müessir olurlar.

İlk muvaffakiyetsizlikler üzerine de,
seyyaliyeti muhafaza, hattâ artırmak ih-
tiyacı birinci plâna geçer; kredilerin kısıl-
ması müteşebbisler kitlesini ızrar ettiğin-
den mevduat azalır ve her şey düşük se-
viyeye iner.

Konjonktürün düşme devrinde banka-
lar bu düşüşü kaçınmalar; şakuli düşme-

leri önlmek üzere yeni teşebbüsleri destekleyecekleri yerde kredi taleplerini daha sıkı bir süzgeçten geçirirler.

Mamafih bu kriz ve inkişaf devirlerinde fazla ileri giden yalnız bankalar değildir. İdareci yetiştiren mektepler mahdud olduğundan teşebbüslerin başında bulunanlar da aynı şekilde yetişmişlerdir; gümrük istatistikleri, mesleki gazeteler v.s. gibi istihbarat kaynakları da aynıdır. Fransız ferdiyetçiliği ve onların tezatlarla uğraşmayı seven zihin yapıları nazara alınsa dahi, hepsinin aksülamellerinin aynı istikamette olduğu yani düşme veya yükselmeye müteveccih temayülleri şiddetlendirdiği söylenebilir, bu sebeple güdümlü ekonomi sistemini yürütenlere karşı yapılan itirazlara o kadar ehemmiyet vermemek icabetmektedir.

Âmme menfaati mümessillerinin duruma müdahale etmekte haklı oldukları muhakkaktır. Fakat bu müdahale hangi ölçüler dahilinde ve hangi usullerle yapılacaktır, asıl mesele buradadır.

Merkez Bankasının müdahalesi :

Altın stokunun muhafızı olmak şuuru-na sahip bulunan, bir taraftan da kredinin iştira kuvveti ve milletin iktisadi muvazenesi üzerindeki tesirini gören Merkez Banaksı liberal ekonomi devrinde kredi hacmini reeskont haddi ve serbest piyasaya müdahale yolları ile kontrol etmeğe çalışıyordu.

Fakat bu kontrol iki büyük mahzur arz ediyordu. Bir kere iktisadi istikrar ve ya hayat seviyesinin en yüksek hadde tutulması gayesi değil, sadece, altın stokunun muhafazası gayreti hâkimdi. İkinci mahzur da şu idi : Paranın bol olduğu devrelerde bankaların plâsman yaparken ticaret ve sanayie yardımlarını fazlasıyla arz etmek temayüllerine karşı bu kontrol tamamen nazari denilmese bile oldukça nispi kalyordu.

Meşhur bir teşbihi ele alalım : Eksersi kendilerine sadece muhafaza için tevdi edilmiş büyük bir şemsiye stokunun zilyedi olan bankalar güneşin parladığı zamanlarda bunları cömertçe dağıtıyor-

lardı. Emisyon bankasının mübayaalarının bu büyük stok üzerinde gayet az tesiri olabiliyordu. Hava bozulmaya başlayınca şemsiyelerin hakiki sahiplerinin gelip bunları isteyeceklerinden korkan bankalar bu defa şemsiyeleri evvelce dağıttıkları kimselerden geri almağa çalışıyorlardı ve bu arada emisyon bankası fırtına zamanında dışarıda dolaşanların hepsini yağmurdan koruyamıyordu.

Mamafih bu teşbihte biraz mübalâğa vardır; iyi idare edilen bankalar havanın nasıl olacağını önceden kestirebiliyorlardı.

Kontrol mecburi ve mutlak olsaydı acaba heyeti umumiyesi itibariyle daha iyi bir netice alınabilir miydi?

Liberal ekonomide, yani fiatın arz ve talebe göre taayyün ettiği ve yegâne müeyyide olarak da iflâsın bulunduğu devirde, yatırımların gayesi ve vüs'ati müteşebbisler tarafından tesbit ediliyor ve yardımları talep olunan nispette de bankalar tarafından kontrol ediliyordu. Rantabilite derecesi kâfi, emniyet ve seyyaliyet unsurları da garantili ise kredi veriliyordu.

Güdümlü ekonomide ise fiatlar ve kârlar Devletin nezareti altındadır. Yatırımların gayesi ve vüs'ati, sadece müteşebbis bakımından emniyetli ve muvaffakiyete namzet olmaları ile tayyün etmez, evvelmirde bunların millî ekonomi noktai nazarından faydalı olduklarının tesbiti lâzımdır. İstihsal âmillerini, personeli, iptidai maddeleri, işletme malzemesi ve lüzumlu makineleri veren ve bunların mahrecini de düşünen Devlet bu iş için icabeden krediyi de tabiatıyla verecektir.

Eğer içinde bulunulan rejim güdümlü ekonomi rejimi değil de sadece ekonomik kontrol esası varsa bu takdirde Devletin müdahalesi kredinin verilmesinde hâkim unsur şeklinde tecelli edecektir.

2 — Zamanımızda :

Kredinin tevziine Devletin müdahalesi sebeplerinden birisi de iktisadi hayata Devletin müessir olmak ve bu suretle iktisadi politikasını kolaylıkla yürütebilmek arzusudur.

Umumi iktisadi bir plân dahilinde bu müdahale doğrudan doğruya Devlet tarafından sevk ve idare olunabileceği gibi, kendi kontrolü altında ilgili meslek mensupları tarafından da tanzim edilmiş olabilir.

Kredi politikasının koordinasyonu :

İktisatçılar uzun zamandan beri ekonomik hayatın devrevi seyrinde paranın tesirini münakaşa edip dururlar. Biz bu husustaki nazariyelerin tetkik ve münakaşasına girmeyeceğiz. Yalnız şu kadarını ilâve edelim ki, para konjonktürün seyrine müessir olabilir; çünkü, fiat seviyesinin bizi bir kıymeti mevcuttur, meselâ işçi muayyen bir ücret rakamına bağlanır. Paranın kıymeti, içinde tedavül ettiği camianın eşya ve hizmet elde etmek için ona atfettiği itimat ve ehemmiyet derecesine bağlıdır. Bu itimat mevcut ve paranın da bir kuvveti varsa niçin bu kuvvet bir iktisadi siyasetin emrine verilmesin?

Koordinasyon fiatların istikrar gayesini gütmeli midir?

Bir memleketin umumi iktisadi politikası, bütün banker sistemini tamamen para politikası ile ayarlamak suretiyle fiatların istikrarını temin eylemeyi kendisine bir gaye olarak alabilir mi?

Fiatların teşekkülünde rekoltenin azlığı veya çokluğu, yeni keşifler gibi paranın tesirine muvazi veya bu tesire zıt iktisadi faktörler de müessir olurlar; keza vergilerin değişmesi gibi politik ve bir kısım mamullere karşı halkın fevkalâde tehalûku veya artık bunları tutmaması gibi ruhi faktörleri de nazara almak lâzımdır.

Demek ki, bütün bu unsurları hesaba katarak tam istenen neticeyi elde edecek kudretli ve anlayışlı bir teşkilâta ihtiyaç vardır. Kaldı ki, paranın mutlak olarak kontrolü de hiç bir zaman mümkün olmaz, para otoriteleri tedavül sür'ati üzerinde ancak mahdut tesiri haizdirler; ne bankaları imkânlarının son haddine kadar ödünç vermeğe, ne de bilhassa halkı açılmış kredilerin tamamını kullanmağa mecbur edebilirler.

Nihayet, fiatların sabit bir seviyesi var mıdır ve bunu nasıl anlayabiliriz?

Fiatların müstakar olması bu bakımdan iyi değildir. İstihisalle istihlâk arasında belli bir muvazenesizlik daima husule gelecektir. Halbuki fiatların müstakar olması bunu gizliyecek ve neticesi daha tehlikeli olacaktır. Buna mukabil aradaki muvazenesizlik müstahsil için bir müş'ir vazifesi görmektedir.

Kredinin tevziini iktisadın emrine vermek :

İktisadi politikanın gayesi en yüksek hayat seviyesini temine çalışmaktır diye düşünülürse bunun vasıtası da memleketin kaynaklarının son haddine kadar istimali olacaktır. Bunun için de vergiler, masraflar, dış ticaret, ziraat, çalışma gibi kredi kadar iktisadi hayata müessir olan bütün hükümet faaliyetlerini ona göre tanzim etmek lâzımdır. Amerikan Federal Reserve Bankası idarecileri ile hemfikir olarak bilgili ve uyanık teknisyenlerin kanaati budur.

Bu tezin teferruatına girmeksizin kendi kendimize şunu sorabiliriz : Kredinin tevziinin konjonktürün iniş ve çıkışlarını kamçılmasına mâni olunarak, fiat hareketlerini tamamen dondurmamak şartıyla, yükselmelerin önlenmesi ve düşmelerin durdurulması temin edilemez mi?

Fiatlar düşmeye tenayül ediyorsa, herkes alıp bekletmek üzere para arıyor demektir. Böyle zamanlarda emisyon bankası diğer bankalara geniş kredi kolaylıkları temin ederse bunlar da kendilerinden kredi almış müşterilere müracaata lüzum kalmadan mevduat sahiplerinin taleplerini karşılayabilirler. Bu takdirde artan tedavül hacmü fiatları yükselmeğe zorlayacaktır. Bu arada bankaların müstahsil sektörlere ihtiyaçlarından fazla kredi vermeyeceklerini taahhüdetsmeleri lâzımdır.

Buna mukabil mübayaaların azaltılması istihlâk mallarından ziyade stok mallarda tesirini gösterir. O zaman para otoriteleri, bu işte kendilerine yardımcı durumuna geçmiş bankalarla beraber krediye ihtiyacı olan stok mal alıcılarına

yardımlarını ederek ve onlara fiatların yükseliş temayülünü göstererek stoklarını yeniden tesise imkân verirler. Müstehlik emrine verilen imkânların bu arada artmış olması da ayrıca bunda müessir olur.

Fakat enflasyonun da korku yaratacak seviyeye çıkmasını önlemek lâzımdır, aksi takdirde halk «paradan kaçma» psikozuna tutulur ve parasını aynı kıymetler veya yabancı memleket dövizlerinden başka şeye yatırmak istemez. Bu arada halkın, banka kredileri şeklinde tecelli eden kaydî paranın artışını tedavüldeki kâğıt para artışına nazaran daha zor fark ettiğini unutmamak lâzımdır. Binaenaleyh kaydî para ile iş yapmak bu bakımdan daha kolaydır.

Fiatların yükselmesi halinde para hacmini daraltmak, arzı kamçulamak, istihsale kredi açmak, talebi azaltmak icap eder. Talebi azaltmak da meselâ stok emtia üzerine iş yapanlar yapılan yardımları kısarak onları satışa mecbur etmek

veya her nevi kredili satışları durdurmak şekillerinde olabilir.

Böylece, para ve bilhassa kredinin tevzii işi, ekonominin emrine girmiş olur; bunun neticesinde beşerî imkânların vâsil olabileceği en geniş ölçüde herkese müsavaten mümkün olan en yüksek hayat seviyesine varabilmek şansı verilmeğe çalışılır.

Tamamen garanti edemeyeceğimiz bir çok şartların tahakkuk ettiği faraziyesine dayanan, bahusus beynelmilel bir anlaşmayı şart koşan bu politika, altın mevcutlarını artırmağa ve kredinin tevziinde kendilerine düşen vazife ve mes'uliyetleri çoğaltmamağa çalışan merkez bankalarının uzun zaman takibetmiş oldukları politikaya nazaran daha sevimli ve munis görülmektedir.

Nazarları maziye müteveccih muhafazakâr bir iktisadi politika yerine, istikbale muzaf dinamik bir politikanın kaim olduğunu görmeyi tercih ederiz.

Bankacılık İstatistikleri ile Tasnif Prensipleri ve Şümulü Hakkında Tavsiyeler [*]

Çevirenler :

Sabahattin ULUKAN
Hamit Beliş BELLI

GİRİŞ

Son yıllarda iktisabedilen tecrübeler hükümetleri, muayyen bir iktisadi siyaset takibedebilmelerinin ancak, noksansız ve ihatalı bankacılık istatistiklerine sahip olmakla mümkün kılınabileceği hususunu gittikçe artan bir ehemmiyetle dikkat nazarında tutmağa zorlamıştır. Bunun içindir ki, iki harb arasında, zamanında bu kabil istatistiklere malik olmıyan hemen her memlekette ticari bankaların, tasarruf sandıklarının ve sair bankacılık müesseselerinin hesaplarını hülâsa eden, —ekseri resmî mahiyette olan— istatistiklerin tesisine girişmişlerdir.

Bununla beraber, bankacılık istatistikleri arzalandığı nispette mükemmel, sistematik ve zengin olan pek az devlet mevcuttur. Diğer taraftan, farklı prensiplere müsteniden tesis edilen ve ihatası bir memlekettten diğerine göre tehalüf gösteren istatistikler, temel fikirlerde ve bankaların bünyelerindeki mahallî ayrılıklar noktasından, beynelmilel sahada bir mukayese imkânı sağlamazlar. Bunun içindir ki, İkinci Dünya Harbine tekadüm eden yıllarda İstatistik Eksperleri Komitesince teşkil edilen «Malî istatistikler, Tâli Komitesi» bankacılık istatistikleri mevzuunun tetkikine memur edilmiştir. Harbten önce başlanan bu etüd muhasamatın açılması üzerine talik edilmiş ve şimdiki tâli komite tarafından 1945 yılında tekrar ele alınmıştır.

Faaliyetini, harbten evvel başlıyan teşebbüsten elde edilen neticelere göre tanzim eden tâli komite, meselenin harb devresinde iktisabedilen mütemmin tecrübelerin ışığı altında tetkikini de ihmal etmemiştir.

Bankacılık istatistiklerinin etüdüne mümkün olan süratle yeniden başlamak kararının, hükümetlerin millî ve beynelmilel ihtiyaçlara acilen cevap verecek tarzda, bu istatistik kategorilerini ıslah ve yeniden organize etmek arzusundan müphem bulunduğu muhakkaktır. Hakikaten öğretici olan ve mümkün olduğu nispette beynelmilel bir mukayese imkânı sağlıyan bankacılık istatistikleri, halen Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde tesis edilmiş olan beynelmilel malî müesseseler merkezlerinin sıhhatle faaliyeti için zaruri addedilmektedir. Bu istatistikler sadece, bankacılık ve para meselelerinin etüdü için lüzumlu malûmatı teminle kalmayıp, ayrıca bankaların kolaylıkla elde edebilecekleri şekilde, iktisadi hâdiseler serisinin tahliline, millî gelirin ve tediye muvazenesinin hesaplanmasına yarıyan teferrüatlı ve zaruri mutaları ortaya koyar.

İstatistik Eksperleri Komitesi, tekml malî müesseseleri ihtiva eden istatistikler

[*] İstatistik Eksperleri komitesine bağlı «Tâli Komite» tarafından tanzim edilen rapor Birleşmiş Milletler Genevre 1947.

BANKACILIK İSTATİSTİKLERİNİN TEMEL PROGRAMI

I

BANKACILIK İSTATİSTİKLERİNİN ŞÜMUL VE SURETİ İSTİMALİ

I — Bankacılık istatistiklerinin şümul ve muhtevası :

Her şeyden evvel, malî istatistiklerin bir kısmını teşkil eden bankacılık istatistiklerinin hangi unsurlardan müteşkil olduğunu belirtmek icabeder. Bahsedilen istatistikleri, umumi olarak iki farklı tarzda tarif etmek mümkündür.

1) Ticari muameleler icra eden müessesese veya eşhasın, kategori ve mahiyeti nazarı itibara alınmaksızın, tekmiil «Ticari» muameleleri ihtiva eden istatistikler.

2) Münhasıran «Bankalar» tarafından ifa edilen malî muameleleri muhtevi istatistikler.

Birinci tarif bir itiraza mevzu olabilir; tekmiil ticari muameleleri ihtiva eden istatistikler pratik ve mükemmel olamazlar. Zira, ticari müesseselerin veya hususi şahısların, bankaların tavassutu olmaksızın hususi mahiyette icra ettikleri her türlü ticari kredi muamelelerinin, tesbit ve istatistiklere intikalinin temini mümkün görülememektedir.

Binaenaleyh, istatistiklerin şümülü hakkında belirli bir kıstas vaz'etmek için, tekmiil kredi işlerini ihtiva edememesine rağmen ikinci metodu kabul etmek zarıdır. Bu takdirde müesseselerin «Banka» veya bankacılık fonksiyonu ifa eden teşebbüs addedilmesi lâzım geldiğinin tâyini mevzuu bahis olur ki, bu mesele ikinci kısımda mütalâa edilecektir.

O halde, geriye bankacılık istatistiklerinden ne gibi malumâtın temin edilebileceği hususunun izahı kalmaktadır. Hiç şüphesiz mezkûr istatistikler her şeyden evvel aktif ve pasiflerin umumi tablosu ile birlikte kâr ve zarar hesabı ile muamelelere ait mühim' izahatı ihtiva edecektir. Ayrıca, kredilerin mahiyetine gö-

sahasında mühim bir mevki işgal edecek olan bankacılık istatistiklerinin heyeti umumiyesi hakkında bir plân hazırlanması salâhiyetini Tâli Komiteye verdi. Mezkûr komite de bu vazifenin ifası sırasında, hususi tasnif modellerine varmak için muayyen bir prensibin tarifini mebde itihaz etmek suretile merhaleler kaydetti. Bahsedilen merhaleler bu etüdün 3 kısmına tekabül eder :

1 inci kısım bankacılık istatistiklerinin şümülü ve sureti istimalleri ile, verebilecekleri malûmatı münakaşa eder. Bilhassa mevcut istatistiklerin boşluklarına işaret eden bu münakaşalar bilhassa beynelmil plândaki mukayeseleri sağlama bakımından, muhtelif imkânların ıslahını temin gayesi güderler.

2 nci kısım bankacılık istatistiklerinin hangi çeşit kredi müesseseleri kategorilerine şâmil olacağını ve istihdaf edilen müessesese grupmanlarına hangi tasnif prensiplerinin tatbik edileceğini tarif eder.

3 üncü kısım bankacılık istatistiklerinin temin edebilecekleri bilgiye mütâallik, birinci kısımda mütalâa edilen tavsiyeleri ve tatbikata mütâallik mülâhazaları formüle eder. Takdim ve izah edilmiş olan modeller, bankacılık istatistiklerinin tesisıyla tavzif edilmiş olan alâkalı makamlara yeknesak bir şekilde kullanmaları için katî teklifleri ifade etmezler. Bunlar daha ziyade milletlerarası mukayeseler kurulması gayesiyle, tekmiil ve ideal ihtiyaçlara cevap verebilecek bir istatistik şekli vaz'ına ait mütalâalar mahiyetindedirler. Bu mülâhazaların her memleketin millî istatistiklerinde, şartların müsaadesi nespetinde noksansız olarak nazarı dikkate alınacağı umulur. Muhtelif memleketlerin bankacılık mevzuatı, bünye, karakter, örf ve âdet farkları karşısında bütün hükümetlerden bankacılık istatistiklerinin yeknesak beynelmil modelini tatbik etmelerini istemek beyhudedir. Hiç şüphesiz her memleketin hususi şartlarını göz önünde tutmak icabeder. Bununla beraber, yeknesak prensiplerin istimali, beynelmil mukayese zaviyesinden olduğu kadar, millî tahliller bakımından da, bankacılık istatistiklerinin tekâmülüne gayret edileceği tahmin olunur.

re, ikrazların ve avansların sureti tavazuu, müstakrizlerin kategorileri, şahsi hesapların adet ve hacmi, esham ve tahvilâtın sınıflarına göre dağılışı, muamele veya kasa hareketlerinin hacmi v.s. gibi hassaten iktisadi karakterdeki sualleri cevaplandırır.

Şimdiye kadar millî istatistiklerin nâdiren verdiği bu mütemmim izahat, hali hazır banka istatistiklerinin lüzumlu bir iktisadi tefsir ve izahatı bulunulmaya yarıyacak asli unsurları mahiyetini almaktadır. Birçok hallerde, arzu edilen mütemmim izahatın sondaj yolu ile temini mümkündür.

Bankaların tavassutundan geçmiyen muamelelere ait istatistikî malûmat başka yollarla elde edilir. Bilfarz ipotek mukabili ikrazlar yekûnu Tapu Sicil Muhafızlığınca tesis edilmiş resmî kayıtlardan ve tedavüldeki ticarî senetler de, bunlar hususi bir pul resmine tâbi tutuldukları takdirde, vergi mutaları istianesiyle tesbit olunabilir. Mamafih, banka istatistiklerinin diğer kaynaklar yerine bu mahiyetteki geniş izahlarla ikmal edilmiş olması şayanı temennidir.

II — Banka istatistikleri hakkında bazı müşahedeler :

Banka istatistiklerinin başlıca kusuru şunlardan ibaret görülmektedir :

a) Mezkûr istatistikler birçok memleketlerde mükemmel olmaktan uzaktır.

b) Bazı memleketlerde, banka istatistikleri sadece muamelelerle alâkalı hesapları veya bilânço kalemlerinin gruplarını ele alıp, ihata ettikleri banka müesseseleri hakkında malûmat vermezler.

c) Birçok hallerde, ele alınan gruplar ile bunların taksimatı o kadar müphem bir şekilde hazırlanır ki, iktisadi tetkikat bakımından istatistiklerin sureti istimali ve tatbik kıymeti hissedilir derece azalır.

d) Bazan istatistikler, bankalararası hesapları veya şubelerin hesaplarını tefrik etmediklerinden, ikrazat ve mevduat bakımından hesapların mükerrer gösterilmesine sebep olurlar.

Bilhassa, bankalar arasında, bankacılık istatistiklerinin takdimi bakımından bir birlik olmaması halinde veya tip formüler istimal edilmediği takdirde, bu hatalar bedihi bir şekilde ortaya çıkar. Mamafih, tip formüle göre malûmat toplandığı ahvalde de, neşredilen istatistikler müfredat ve mutaların takdimi bakımından istenilen seviyeye ulaşmamaktadırlar.

Neticede, ilerideki kısımlarda izah edilen kriterler nazarı itibara alındığı takdirde, bu hususta yapılacak ıslahatın ehemmiyeti kati olarak meydana çıkacaktır.

III — Banka istatistikleri ne gibi mutaları ihtiva etmelidir :

Banka istatistiklerinin ihtiva edecekleri mutaların mahiyeti ve tasnifi, bu istatistikler vasıtasıyla tetkik edilmek istenilen meselelere göre tesbit edilmelidir. Bu problemler çeşitli ve mütaaddit olduklarından, en ehemmiyetli olanlarının listesi, bu kısmı takibeden bölümde ele alınmıştır. Pek tabiidir ki, hiçbir şekilde yukarıda zikredilen liste tam olarak hazırlanamaz; fakat, ne olursa olsun, elde edilmesi lâzım gelen malûmatın nev'i ve tasnifi bakımından bu liste rehber vazifesi görebilir.

A. Bankacılık Sisteminin Bünye ve Karakterleri :

Yukarıda izah edildiği veçhile, istatistiklerin bankacılık faaliyetleriyle alâkalı çeşitli kredi tiplerini ihata etmesi arzu edilmektedir. Bununla beraber, sadece umumi rakamlar halinde çeşitli hesap kategorilerinin birleştirilmesi hiçbir mâna ifade etmeyecektir. İstatistiklerde yer alması istenilen malûmatı tarif ve tasnif ederken, bunların banka sisteminin bünye ve karakterlerine uyup uymadığı araştırılacaktır.

Ayrıca, millî bankacılık faaliyetlerinin mukayesesinde, memleketin kendi iktisadi meselelerini tetkik için, iktisadi durum (malî ve ticarî merkezler, zirai veya sınaî mntakalar) zaviyesinden bölgelere veya idari taksimata göre ek istatistikler ha-

zırlamak faydalı olacaktır. Bu hususları yerine getirebilmek için de sondaj metodlarına baş vurmak lâzımdır.

B. Aktif ve Pasiflere Ait Mutalar :

Bankacılık istatistiklerinin, muayyen bir müddet için, alâkalı müesseselerin aktif ve pasiflerinin mebalîği ve muhteviyatı hakkında malûmat vermesi şarttır. Bu hususu açıklamak gayesiyle, ilerdeki kısımlarda bilânçonun gruplarına ait bazı ehemmiyetli prensipler ele alınacaktır.

1. Likiditeye göre tefrik :

Bankacılık istatistikleri, bankacılık sisteminin ve bununla alâkalı müesseselerin likidite durumunu açıklayacak bilânço kalemlerini ihtiva etmelidir. Diğer taraftan likidite tahlilinin aktif ile pasiflerin vâdeleri ve kıymetlerinin seyyaliyeti hakkında malûmat vermesi arzuya şayandır.

a) Vâdeye göre tefrik. — Vâdeye göre hesapların tasnifi, kısa, orta ve uzun vâdeli muamelelerin ehemmiyetini tesbite yarıyacaktır. Muayyen müddet içinde, çeşitli muamelelerin dağılımlarında ve hacimlerinde vuku bulan tahavvüller hususunda malûmat elde etmek; iktisadi devrelerin tahlili ve banka sisteminin likiditesine nispeten para piyasasının durumu hakkında para otoritelerine fikir vermek muvacehesinde ehemmiyet arz etmektedir.

b) Ciro kabiliyetine göre tefrik. — Bu bakımdan yapılacak için tefrik aktiflerin iskonto edilip edilmeyeceklerini açıklayacaktır.

2. Yabancı hesapların ayrılması :

Bankacılık sisteminin beynelmilel borç - alacak durumunu tesbit etmek maksadıyla, bankaların yabancı hesaplarını birbirlerinden ayırmak yerinde olur. Sermaye teşekkülünü kıymetlendirmek, millî gelir ile memleketin beynelmilel tediyebilânçosunu hesabetmek için kredinin harıçteki dağılımını tesbit etmek lâzımdır.

Alacaklılar ile borçluların ikametgâhına göre millî hesapları yabancı hesaplardan ayırmak bu usulün esası olmalıdır.

Yabancı paralar üzerinden tutulan hesaplara gelince, burada aktif ve pasiflerin tiplerine ve başlıca paralara göre tasnif yapmak hususi tetkikat için faydalıdır.

3. Ehemmiyetlerine göre hususi hesapların (şahıs) gruplaşması :

Şahıs hesaplarının ehemmiyetine göre (meselâ; mevduat ve ikrazatın ufak, orta ve yüksek meblâğlı hesaplar arasındaki dağılışı) başlıca bilânço kalemlerinin teşekkülünü tanımak faydadan arı değildir. Ayrıca, likidite problemlerini açıklayan bu dağılışın iktisadi ve içtimai faydası da vardır.

4. Müşteri kategorilerine göre hesapların tasnifi :

Bankaların, diğer bankalar, âmme idareleri, çeşitli ticari ve sınai müesseseler ve hususi şahıslar ile alâkalı muameleleri hakkında istatistiki malûmat elde etmek, para piyasasını ve hükümetin mali politikası muvacehesinde bankaların durumunu tetkik etmek bakımından faydalıdır.

Hususi şahısların banka hesapları umumiyetle ticari hesap şeklinde olduğundan, istatistik sahasında tekâmül etmiş memleketler, mezkûr hesapları ticari ve şahıs hesapları olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Diğer taraftan, iktisadi analiz bakımından bu tasnif büyük bir fayda sağlamaktadır.

Tatbikatta, banka avansları ile ikrazları istimal tarzlarına göre istatistiki bakımdan tasnif etmek müşkül olabilir. Fakat, yapılabildiği takdirde, bu tasnif, millî iktisat politikası bakımından çok kıymetli malûmat sağlar. Bu tefrik, istihlâkin, zirai, sınai ve ticari faaliyetlerin finansmanı, emtia stoklarının teessüsü ve gayrimenkul mübayaası için tahsis edilmiş olan banka kredilerinin sureti istimali hakkında geniş malûmat verir. Burada sondaj metodlarından faydalanmak yerinde olur.

Bankalar hesabı ile diğer hesapları birbirlerinden tefrik etmek de, kredinin hacmi üzerine tesir icra etmiyen ve fakat hatalı olarak hesapları iki misli olarak gösteren muameleleri ayırmak yönünden hususi bir ehemmiyet kazanır.

C. Gelirler, giderler ve kârın dağılışı hakkında malûmat :

Umumiyetle, kâr ve zarar hesabı altında toplanmış olan hesap grupları, banka muhasebesi bakımından asli bir unsurdur. Bilhassa, kredi tevzii dolayısıyla meydana gelen masraflar, bankacılık sektörünün millî gelire ilâve ettiği kıymetler ve bankaların gelir kaynakları hakkında malûmat sağlanması yüzünden «Kâr ve Zarar hesabının» iktisadi faydası çok mühimdir.

Kârın tevzii, aktifin kıymet tenezzülü veya tezeyüdü ile gelir ve giderlerin miktarı hakkında elde edilen malûmat, banka istatistiklerinde yer almasına rağmen, kifayetsiz sayılabilir. Arzu edilen husus bu malûmatın müfredatlı bir şekilde sokulmasıdır.

Gelir bazı ahvalde; amortismanlar ve masrafların tenzilinden sonra kalan sâfi kârı ifade eder. İdarî masraflar da, aktifin kıymet düşüklüğünün tenzilinden sonra kalan gayrı sâfi kârlar alâkalı miktarla beraber aynı kalem altında birleşir. Diğer taraftan, yatırımlar ve kredilerle ilgili amortismanlar istatistiklere alınmayıp, sadece gayrimenkul amortismanları hesapları buraya ithal edilir.

Hakikî brüt kazancın tâyini kadar, başlıca aktif kalemlerinin tenezzül ve tezeyüdü (meselâ; iskonto, ikrazat ve avanslar, tahvilât, iştirakler) ve aynı şekilde, belirli başlıklar altında masrafların tasnifi de (meselâ; ödenmiş faizler, muhtelif mahiyetteki jestion masrafları, temettüden alınan vergilerden gayri vergiler) muhakkak surette belirtilmelidir. Bu temel izahatın ademi mevcudiyeti halinde net kârın ve hissedarlara inikâsının tesbitine yarayan rakam yekûnlarının mahdûd bir iktisadi kıymet ifade etmekten ileriye geçemeyecekleri bedihidir.

D. Muamele hacmına ve aktifle pasif arasındaki karakteristik münasebetlere ait mutalar :

Başlıca mevduat, ikrazat, belirli vâdeli plâsman hesaplarına mütedair tekml muamelelerin topyekûn hacmı umumi iktisadi faaliyet hakkında fikir verir. Bu ba-

kımdan hassaten karakteristik olan cihet, bu mutalara göre mevduat, ikrazat v.s. gibi farklı tiplerin tedavül süratini hesabetmenin mümkün olabileceğidir. Meselâ muayyen bir devredeki çekle işliyen mevduatla aynı devredeki mezkûr hesabın zimmet yekûnu arasındaki nispet mevduatın tedavül süratının istatistiki ifadesini temsil eder ki, bu da iktisadi devrelerin mühim faktörü olan paranın tedavül hızını etüd etmek için bilinmesi gereken bir keyfiyettir.

Aktifle pasif arasında mevcut nispetler vasıtasıyla, tavzih edilen hâdiseler serisi B, 1 paragrafında etüd edilen likidite meselesini ortaya koyar. Böylece bir taraftan vâdelerine göre gruplaşmış olan pasifin muhtelif unsurları diğer taraftan ankes ve benzeri ihtiyatlar, disponibiliteler ve vâdelerine göre gruplaştırılmış aktif tipleri arasındaki münasebet sermaye ve para piyasalarının likiditesi hususunda kâfi fikir verecektir.

E. Faiz haddi v. s. :

Bankacılık muhitinde sermayenin kıymetine gösterilen alâkayı belirttikten sonra, bankacılık istatistiklerinin bankalarca ödenen ve talebedilen komisyon, faiz haddi v.s. hakkında bilgi vermenin şayanı temenni olacağı kendiliğinden anlaşılır.

Bununla beraber, mezkûr rapor, bahsedilen izahatın ne şekilde takdim edileceğine mütedair katî tavsiyelerde bulunmamıştır. Faiz haddi meselesi muğlâk bir mesele olup, şumulü bankacılık istatistikleri çerçevesinde katî bir şekilde belirtilmeyecek kadar geniştir.

Faiz hadleri müstesna olmak üzere, bu raporda temas edilen konular hakkında şayanı tavsiye hususlara temas edilmiş bulunmaktadır. Böylece ikinci kısımda yukarıdaki III, A paragrafında işaret edilen normlara göre kredi müessesesi gruplarına mütaallik formüllere ait teklifler tesbit edilmiştir. Aynı şekilde, 3 üncü kısmın B ve C paragraflarında tarif edilmiş olan banka muamelelerine ait hesaplardan istihraç edilen malûmatın ve bilânço mutalarının istatistikleşmesindeki usul ve

tefrik tarzları da teferrüatlı olarak 3 üncü kısımda mütalâa edilmiştir. Yukarıdaki D fıkrasında etüd edilen mutalara gelince, üçüncü kısmın 4 üncü fıkrasında mevduat hesaplarının kaydına mütaallik mutaların mütalâasına tahsis edilmiştir.

II

BANKA İSTATİSTİKLERİ ZAVİYESİNDEN KREDİ MÜESSESELERİNİN TASNİFİ

I. İstatistikler bakımından kredi müesseseleri :

Millî bankacılık kaideleri ve nizamı bir bankayı teşkil eden unsurları kati olarak tarif yerine, banka olarak addedilen müessese tiplerini sayar veya yapılan ticari muamele tipleri bunları ifa eden müesseselere banka vasfını verir. Tereddüde düşülen bazı hallerde hangi müesseselerin banka addedilebileceği hususunda hükümetin karar verme yetkisini kullandığına dair misallere sık sık rastlamak mümkündür.

Birçok memleketlerde bankacılık istatistikleri, bankacılık sisteminin heyeti umumiyesini ideal olarak temenni edilen şekilde ihata kabiliyetinden mahrum görülmektedir. Bu istatistiklerin bahis mevzuu sistemin tamamına şâmil olması hasaten arzuya şayandır.

Pek tabii olarak bankacılık istatistikleri her şeyden evvel «ticari bankalar» tiplerini şümülü içine alır. Bunlar, kendilerine tevdi edilen mevduatı plâse eden, kredi tahsisi ve yatırım işleriyle iştigal eden, tam mânasiyle ihtisaslaşmamış bankalardır. Bu müessese kategorisi büyük bir rağbete mazhar olduğu gibi, tefrik edilmeleri de gayet kolaydır.

Hemen her memlekette, bazı hususi kredi nevelerinin tevziinde veya cemiyetin belirli bir sınıfına hizmette ihtisaslaşmış ve büyük bir halk topluluğuna banka kolaylıkları temin eden, aşağı yukarı birbirine müşabih müesseseler bulunur. Bu müessese kategorisinin ilk sırasında, birçok memleketlerde mütezait bir ehemmiyet kazanan, «halk bankaları», tasarruf

müesseseleri, ipotek müesseseleri, çeşitli tipteki kredi kooperatifleri, inşaat şirketleri «building societies» yer alır.

Bankacılık sisteminin çeşitlenmesi yüzünden, yukarıda temas edilen ticari bankalarla tahdid edilen bankacılık istatistikleri, millî bankacılık durumu hakkında kısmi ve natamam izahat vermekten ileri gidemezler ve birçok bakımlardan, beynelmilel mukayeselerde bu malûmatla iktifa edilmek istenildiği takdirde hataya düşülmüş olunur. Bu sebeple, her müessese için aynı teferrüatlı izahatı temin mümkün olmasa bile, diğer banka müesseseleri kategorileri mevzuunda da ticaret bankalarına mütaallik istatistikler için yapıldığı gibi, bellibaşlı noktaları ihtiva eden istatistikleri toplamak zaruridir.

Hiç şüphesiz, bankacılık sistemi şümülü dahilinde bulunan müesseselerden hangilerinin bir memleketin bankacılık istatistiklerine dahil edileceğine ve hangilerinin ihraç edilebileceğine bizzat bu memleketin, malî bünyesinin hususiyetlerini yakinen tanıyan alâkalı makamları tarafından karar verileceğine şüphe yoktur. Hangi müesseselerin istatistiklere ithal edileceğine dair karara varılırken, hiç olmazsa yıllık istatistiklerde, malî müesseselerin halka olan vâdesiz ve kısa vâdeli taahhütleri mecmuunun en yüksek nispette mütalâa edilmiş olmasına bilhassa itina etmek lâzımdır.

Merkez bankalarına gelince, prensip olarak umumî bankacılık istatistiklerinde, sadece halkla doğrudan doğruya yapılan muamelelere mütaallik hesapları belirtmek icabeder. Bahsedilen ticari muameleler, faaliyetleri meyanında nadiren mühim bir mevki işgal etmekle beraber, birçok merkez bankaları tarafından ifa edilirler ve birçokları cari bankacılık usullerine göre mevduat kabulü, orta vâdeli ticari, sınaî ve zirai kredi dağıtımı gibi hususi hizmetlere ait servislere maliktirler. Diğer taraftan, aslî vazifeleri meyanındaki «bankaların bankalığı», emisyon müessesesi, hükümetin malî ajanlığı gibi diğer kredi müesseselerindekinden esastan farklı fonksiyonu merkez bankalarının

kendine has hesaplarını alelâde bankacılık istatistiklerine ithal etmemek için kâfi bir sebep teşkil eder.

II. Tasnif prensipleri :

Bir memleketin banka sistemini teşkil eden müesseseleri alışılmış bir tarzda tasnif edebilmek için muhtelif kıstaslar mevcuttur. Bu kıstaslar aslen bünyelerinden münbais olup prensip itibariyle, müteakiben tatbik kabiliyetleri vardır.

Bankalar evvelâ ifa ettikleri fonksiyon tiplerine göre karakterize edilirler; bu kriter sık sık millî bankacılık istatistiklerinin tasnifinde temel taşı olarak alınır. Saniyen, bankalar kanuni statüleri ile vasıflandırılır (bu da sık sık baş vurulan bir kriterdir). Muhtelif memleketlerin banka bünyelerinin milletlerarası mukayesesinde başvuru ve her iki metodun aynı zamanda tatbikini ifade eden «muhtelif tasnif» usulü ile kolaylık sağlanmış olunur.

Bazan millî istatistikler banka müesseselerini bir takım mütemmim taksime tâbi tutar. Meselâ ehemmiyetlerine göre (büyük bankalar, vasat bankalar, küçük bankalar), ticari ikametgâhlarına veya idare merkezlerine göre, yahutta faaliyet sahalarına göre tasnif eder.

Mütaakip paragraflarda yukarıda izah edilen herbir kriterden teferrüatlı bir şekilde bahsedilecek ve malî müesseselerin bankacılık istatistikleri çerçevesi dahilinde istimal tarzları belirtilecektir.

III. İfa edilen iş tipine göre tasnif :

Bu tasnif hassas iktisadi tahliller için kabili istimaldir ve istatistikler tarafından ele alınan banka sisteminin sektörlerini daha iyi belirtmeğe yarar. Bu tasnifin bankacılık istatistikleri müesseseleri için esas itihaz edilmesi şayanı tavsiye olduğu kadar, aşağıda tadadedilecek banka müesseselerinin başlıca kategorilerini birbirinden tefrik edebilmek için, mümkün olduğu kadar, her memleketin lüzumlu göreceği diğer tâli taksimlere de başvurulması faydadan hali olmayacaktır.

1) Ticaret bankaları

Bu kategori bilhassa, ticarî muhitten ve umumiyetle halktan mevduat kabul eden ve müşterilerine kısa vâdeli kredi veren ihtisaslaşmamış bankaları ifade eder. Ayrıca, izah edilen «mevduat bankası» tipinin aynı zamanda »iş bankaları» namıyla anılan kısmen ihtisaslaşmış ticarî banka müesseseleri meyanında da mütalâa edilmesi mümkündür. Zikredilen iş bankaları bir taraftan müşterilere kısa vâdeli kredi muameleleri yaparlar ayrıca, malik oldukları kaynakların büyük bir kısmını sinai ve diğer teşebbüslere tahsis ettikleri çok uzun vâdeli krediler şekliyle, yatırımlarda kullanırlar. Bu suretle bizzat bu teşebbüslerle, meselâ idare meclislerinde doğrudan doğruya temsil yoluyla veya aksiyonlar vasıtasıyla, sıkı münasebet tesis ederler. Birçok memleketlerde, büyük bir ekseriyetle «tevdîat bankaları» tipinin gittikçe nadir bir hale gelmesine mukabil, «iş bankaları» ticarî banka karakterini iktisabetmiştir.

2) Tasarruf sandıkları ve benzeri banka müesseseleri

a) Kâr gayesi gütmeyen tasarruf sandıkları.

«Beynelmilel Tasarruf Enstitüsü» (Istituto Internazionale del Risparmio) statüsünde muhtelif bankaların âza kabul edilebilmelerine dair şartlar sayılırken, bahis mevzuu banka müessesesi tipine ait tarif de verilmiş bulunmaktadır :

«..... Hissedarları için kâr aramıyan Müessese, ne kadar cüzi olursa olsun, halk tarafından yapılan tasarrufları kabul eder ve her şeyden evvel emniyetlerini nazarı dikkate almak kaydıyla bunları plâse eder. Müessesenin başta gelen gayesi halka tasarruf itiyadını aşılama, parasını işletmeyi öğretmek ve bilhassa her sınıf halkın refahını temin etmektir».

b) Diğer tasarruf sandıkları

(a) paragrafında zikredilen, diğerlerinden farklı karakterdeki banka müesseseleri tasarruf sandıklarına ait istatistiklerde yer alırlar, ve umumî bankacılık istatistiklerinde «tasarruf sandıkları» unvanı altında mütalâa edilirler. Halbuki ha-

kikatte bu müesseselerin bizatihi tasarruf sandıkları ile müşterek tarafı yok gibidir ve fiiliyatta bunların diğerlerinden tefriki münasip olur.

c) Kredi kooperatifleri ve halk bankaları

«Kooperatif» şeklinde organize edilebilen veya edilemeyen «halk bankaları»ndan gayri bu sınıf kredi müesseseleri zirai ve sınaı kredi sosyeleri, köylü, işçi ve esnaf kooperatifleri bankaları gibi, birbirinden farklı ferdî kategorileri ihtiva ederler. Bu müesseselerin, tevdiat yapan müşterilerin mütevası geliri eşhastan mürekkep olması bakımından, tasarruf sandıklarıyla müşterek bir tarafı vardır. Hiç şüphesiz, kredi kooperatifleri müstakrizleri için de muteber olan bu karakteristik vasıfları dolayısıyla, bankalar tasnifinde bunları tasarruf müesseselerinin hemen yanı sıra yerleştirmek zaruridir. Bununla beraber, bazı ahvalde kredi muamelelerinin genişliği nazarı itibara alınarak millî istatistiklerde ticaret bankaları meyanında gruplaştırılırlar. Bu müesseseler için istatistiklerde müstakil bir kısmında irae edilmek şartıyla, birinci veya ikinci metottan herhangi birinin tabiki mümkündür. Organize edilmiş ve sadece veya hassaten ipotek müesseseleri şeklinde faaliyet gösteren kredi kooperatiflerini ipotek bankaları meyanında klâse etmek ve fakat bu grup için hususî bir bölüm ayırmak lâzım gelir.

3) İpotek bankaları

Bu kısma başlıca faaliyetlerini ipotek mukabili uzun vâdeli kredi tevziine inhisar ettiren müesseselerin ithali uygundur. Bu müesseseler lüzumlu fonlarını tahvilât ihracı yoluyla temin ederlerse de, mevduat kabul ettikleri de sık sık vâkidir.

4) Sınai bankalar

Birçok memleketlerde sanayicilere uzun vâdeli kredi tahsis eden, fabrikalar, teçhizat ve tabii kaynaklar karşılığında garanti edilen, ipotek müesseseleri tipinde kredi müesseseleri mevcuttur. Sanayi bankaları evsafındaki bu bankalar bilhassa uzun vâde ile sanayi kredisi ihtiyaçları-

nıda karşılamaı bakımından ekseriya «muhtelit» karakter arz ederler. Bu kredi müesseseleri kategorisinin kendine has bir mânası vardır; binaenaleyh bankaların tasnifinde müstakil bir grup teşkil etmeleri şayanı tercihtir.

5) İnşaat sosyeleri (building societies)

Bilhassa Anglo-sakson memleketlerde rastlanan inşaat sosyetelerinin aslı fonksiyonu, âzalarına lojman veya gayrimenkul inşası için kredi temininden ibarettir. Sermayelerini tahvilât ihracı ve ekseriya sosyeteden bir istikraz yapmak niyetinde olan veya olmıyan hissedarlarından, yahutta hissedar olmıyan müşterilerinden mevduat toplamak suretiyle temin eder. Bunlar muhtelif tiplerde olup, birçokları aslında ipotek müesseseleridir ve faaliyetlerine nazaran yapılacak bir tasnifte «ipotek bankaları» bölümünde mütalâa edilmeleri lâzımgelir.

6) Jestion ve ikraz sandıkları veya sosyeleri (Trust and Loan Companies or Funds)

Umumiyetle tasarruf sandıklarının, ipotek ve ticaret bankalarının ifa ettikleri muamelelerle birlikte «tröst» faaliyetleri icra etmek üzere organize edilmiş müesseseler mevzuubahistir. Birçok ahvalde bu müesseselerin ifa ettikleri «tröst» muameleleri cari bankacılık muamelelerine tamamiyle karışmış olup, bunların muameleleri ticaret, tasarruf ve ipotek bankalarının yaptığı muamelelerden pek farklı bir karakter arz ederler. Bu tarife cevap veren bankacılık ve tröst muhtelif müesseseleri hususî bir mânası bulunan bir kategori teşkil ederler ve tefrikleri mümkün olduğu takdirde banka tasniflerinde müstakilen mütalâa edilmeleri gerekir.

Birçok memleketlerde, burada «tröst» müessesesi addedilmiş müessese kategorilerinin, diğer bankalardan tefriki imkânı vardır.

Bununla beraber, bu bankaların ifa ettikleri tröst faaliyetine tekabül eden hesaplara, bunlara kıyasen alelâde banka-

ların tröst servislerinin mümasil hesaplarının da imkân nispetinde istatistiklerde müstakilen mütalâa edilmesi faydalıdır.

7) Âmme bankaları

Âmme bankalarını tarif edebilmek için aslı kriter olarak, merkezi veya mahalli idarenin öz kaynaklara (yani sermaye ve ihtiyatlara) sahip bulunması halî veya banka müesseselerine iştirak durumları nazarı dikkate alınır. Bu şekilde tasnif edilebilen bu kategori, Devlet tarafından idare edilen veya âmme malı olan tasarruf ve ticaret bankalarından, muayyen gayeler için âmme idareleri tarafından ihdas edilmiş, aşırı derecede ihtisaslaşmış kredi müesseselerine kadar uzanan gayet değişik müesseseleri ihtiva eder.

Âmme müesseselerinin, faaliyetleri özel bankalarla, aksiyonlu bankalarinkine benzediği takdirde, faaliyet nevilerine göre yapılacak tasnifte diğer bankalarla birlikte gruplaştırılması gerekir. Böylece, meselâ ipotek, tasarruf veya ticaret âmme bankaları —tamamiyle ihtisaslaşmış muameleler icra etmemeleri şartıyla— mütakabilen ticaret, tasarruf ve ipotek bankaları gibi klâse edilir. Fakat umumi tasnif sırasında bunların «âmme bankaları» başlığı altında ayrıca gösterilmesi arzuya şayandır. Bu suretle, imkân nispetinde bu tâli grubun ihtiva ettiği tek mil âmme müesseseleriyle, muameleleri tamamiyle ihtisaslaşmış olduklarından dolayı faaliyetlerine göre tasnif edilemeyen diğer âmme müesseseleri bir araya toplanmış olacaktır. Bu sonuncu müesseselerin toplu tasnifte, «ihtisaslaşmış bankalar» müşterek başlığı altında gruplaşması lâzım gelecektir.

8) Diğer kredi müesseseleri

Birçok memleketlerde, muhtemelen bankalara yaklaşan ve fakat yukarıda belirtilen kategorilerden hiçbirine tam mânâsıyla tekabül etmeyen bazı mali müesseselere raslanacaktır. Beynelmîlel tasnif noktai nazarından yapılacak yegâne tavsiye, bu müesseselerin her memleketin istatistiklerinde, tiplerine göre hususiyetlerinin sıhhatle tâyinine itina edilmesinden ibarettir.

Şimdiye kadar teklif edilen tasnifin fiiliyatta tatbikatına gelince bütün müesseselere ait mutaların ve teemmül olunan her tâli bölümün imkân nispetinde istatistiklerde müstakilen belirtilmesinin tavsiyesiyle yetinilecektir. Herhangi bir kategori, müstakil olarak istatistiklerde mütalâa edilmediği takdirde, istatistiklerin bu kategorileri ihtiva edip etmediğini araştırmak ve müspet cevap verildiği takdirde, hangi gruba veya hangi grup kombinasyonuna ait olduğunu belirtmek gerekecektir.

IV. Kanuni statüye göre tasnif:

Taslağı yukarıda çizilmiş olan faaliyetlere göre tasnif dolayısıyla, banka tiplerini tefrik için muayyen nispette kanuni statüleri de tâli kıstas olarak nazarı itibara alınmıştır. Bu sonuncunun tasnifte yegâne kıstas olarak istimali kabil değildir, sadece beynelmîlel plândaki mukayeselerde istifadesi mümkün hassas bir inkisamı tahakkuk ettirmekten ileri gidemez. Bununla beraber, millî bankaların kanuni bünye sistemleri hakikaten ehemmiyetli bir mevzudur ve bu kıstasa göre müesses her tasnifin müsait karşılanması lâzımdır.

III üncü kısımda, gerek ayrı bir grup teşkil, gerekse diğer grupların tâli bölümlerine alınmak kaydıyla, kooperatif müesseselerinin tefrik edilmesi teklif olunmuştur, ve bu meyanda yeniden, faaliyetlere göre yapılacak tasnifte bu tefrik ameliyesinin ne kadar uygun olacağını belirtmek icabeder.

Kooperatif müesseseleri dışında banka sisteminin özel sektörü her yerde, tamamen veya büyük bir ekseriyetle şirket şekliyle vücut bulmuştur. Bazı hususi maksatlarla, banka sosyetelerini, bir taraftan tahdid edilmiş mesuliyetli sosyetelerin kanuni statülerine göre, diğer taraftan sahiplerinin mesuliyeti hudutsuz olan hususi banka ve kollektif şirket oluşlarına göre tefrik etmekte menfaat mülâhaza olunur.

Hiçbir tarif tamam ve pratik olarak, tamamiyle farklı bulunan karakterleri

yüzünden âme bankalarını belirtmeğe kifayet etmez. Bununla beraber, istatistiki tasnifi kolaylaştırmak için âme idaresinin herhangi bir kredi müessesesinin öz kaynaklarından mühim bir kısmına sahip bulunması veyahut idaresinde birinci derecede söz sahibi olması halini bir «âme bankası»nın karakteristik vasfı olarak kabul etmek icabeder. Birçok halde, âme kredi müesseselerinin doğrudan doğruya teşhisinde büyük güçlüklerle karşılaşılmaz, zira bunlar hususi kanunlarla idare edilirler.

V. Ehemmiyetlerine göre tasnif :

Kredi müesseselerinin ehemmiyet ve tiplerine göre tasnifi muhtelif çeşitteki banka muamelelerinin tekâsüf derecesini belirtmeğe yarar, yani çeşitli işlerin, hangi şartlarla, mahdut adetteki büyük bankalar veya az ehemmiyetli mütaaddit bankalar vasıtasıyla yürütüldüğünü gösterir. Sistemin bünyesi mevzu bahis olduğu takdirde, kıstasın ehemmiyeti kendiliğinden anlaşılır. Tasnif, ferdi müesseselerin gerek öz sermayesi, gerekse aktif yekünü üzerine müesses kılınabilir. Büyük, vasat ve küçük bankalar beynelmilel sahada yeknesak bir mukayese imkânı sağlamazlar. Bu grupun tavsifi zaruri olarak, millî şart ve imkânlarla bağlıdır. Bununla beraber, bu taksim tarzı kullanıldığı takdirde, istatistiklerde bu grupun nelerden müteşekkil olduğunu vazihan belirtmek gerekir.

Büyük, vasat ve küçük bankalar beynelmilel sahada yeknesak bir mukayese imkânı sağlamazlar. Bu grupun tavsifi zaruri olarak, millî şart ve imkânlarla bağlıdır. Bununla beraber, bu taksim tarzı kullanıldığı takdirde, istatistiklerde bu grupun nelerden müteşekkil olduğunu da vazihan belirtmek gerekir.

VI. Ecnebi bankalar ve millî bankalar arasında tefrik :

Bu tefrik iktisadi noktai nazardan ehemmiyetlidir. Mahallî kanunların tarif ettiği şekilde, tamamiyle kaidelere uygun olarak bir bankanın milliyet statüsüne göre yapılacak tefrikin beynelmilel plân da mukayese noktai nazarından hakika-

ten bir mâna ifade eden neticelerin istihsalini bekiemek muhaldir.

Millî bankacılık istatistiklerinin, umumi bir tarzda beynelmilel müesseseler arasında bir tasnif yapabilme ihtimalinin, mahallî hukuk içtihatları muvacehesinde maruz kalınacak müşkülât karşısında, pek zayıf olduğunu belirttiğinden sonra, bu mevzuda hiçbir tavsiyede bulunulmanın münasip olmayacağı kendiliğinden anlaşılır. Ancak, hiç olmazsa şu husus tavsiyeye şayandır ki, yabancı bir banka şubesi herhangi bir memlekette faaliyette bulunduğu takdirde, millî ve ecnebi bankalar arasında bir tefrik yapılmış olsun veya olmasın, bu şubenin hesaplarının, faaliyette bulunduğu memleketin istatistikleri meyanında mütalâa edilmelidir. Bu prensibin tatbikatı müesseseleri muhtelif memleketlerde kanunun tâyin ettiği şekilde, ecnebi bankaların vazihan tefrikine icbar eder. Beynelmilel zaviyeden mühim olduğu kadar mantiki de görülen zıt mülâhaza ile, hariçte şubesi bulunan bir bankanın da, hariçteki şubesine ait hesaplarını yapılacak istatistiklerde, diğerlerinden ayrı olarak mütalâa etmesi gerekir. Bu tefrik, millî bankacılık şartları tahlil edilirken, yabancı memleketlerdeki şubelerine ait hesapları nazarı itibara almanın bakımından mühimdir.

VII. Faaliyet mıntakalarına göre tefrik :

Bu tasnifin umumi şekli şöyledir :

Merkez mıntakası

Şehir mıntakası

Zirai mıntaka.

Merkez mıntakası istatistikleri geniş ölçüde malî piyasaya hâkim bankaların tesiri altındadır. Şehir mıntakası istatistikleri de ticari ve sımai durumu, zirai sahaya ait olanlar da zirai durumu aksettirir.

«Merkez» tâbiri ile, bir memleketin başkenti değil, daha ziyade malî piyasa merkezi kastedilmektedir. Mühim malî piyasası olan büyük memleketler için yapılacak bu mahiyetteki tasnifte bu piyasalardan herbirine ait olan bankaları müs-

takilen gruplaştırmak menfaat iktizasıdır.

Bankacılık sistemi mütেকâsif olan memleketlerde veya şehir ve zirai sahalarda geniş bir şube teşkilâtına malik olan bankalarda, her şubesi için münferit mutalara sahip olamayacağından, bu kısımda mülâhaza olunan inkisam tarzının tatbiki müşkül olur. Mamafih, mütaaddit şubeleri bulunan banka müesseseleri için malûmat talepleriyle, aranan hususiyetler temin edilebilir.

Prensip olarak, merkez, şehir ve zirai muntaka gruplaşması aşağıdaki hallerde daha kolaylıkla tatbik olunabilir :

1) Banka şubesi tesisine kanun veya örf ve âdetin mâni teşkil ettiği memleketlerde her nevi mahalli bankacılık faaliyetinin ajanslarca değil, şubelerce ifa edilmesi halinde.

2) Tasarruf sandığı ve kredi kooperatiflerinde olduğu gibi, mütaaddit ünitelerden müteşekkil banka kategorilerine mütaallik faaliyetlerde.

Kooperatif kredi müesseseleri umumiyetle başında bir merkez müessesesi bu-

lunan ortaklık şebekesine bağlıdır. Vaziyet böyle olunca, istatistiklerin mahalli müesseseler ile merkez müesseselerini tefrik etmesi zaruri olur, zira bu sonuçlar — umumiyetle malî merkezlerde bulduklarından — bir bakıma birincilere nazaran «merkez bankası» rolünü oynarlar ve mahalli bankaları malî piyasaya bağlarlar.

Bankacılık istatistikleri bazı hallerde idarî taksimata göre tâli tasnife tâbi tutulurlar. Bankacılık faaliyetleri merkezleşmiş olan ve iktisadi durumun bölgeden bölgeye, hattâ kazadan kazaya değişiklik gösterdiği büyük memleketlerde bankacılık sahasına mütaallik mevzuubahis taksimatın bir mânası olabilir.

VIII. Murakabe makamı tiplerine göre kredi müesseselerinin tasnifi :

Bu tarzdaki idarî kritere göre yapılan bankacılık sahasına ait gruplaşmalar, millî bünye bakımından öğretici ve faydalı olmasına rağmen, beynelmilel cepheden gayet zayıf ve değer ifade etmektен uzaktır.

(Sonu var)

Dış Ticaret Finansmanı

Yazan : Orhan GÜLEN

Bir memlekete ithal edilen malların finansmanı muhtelif yollarla yapılabilir.

Bunların başlıcaları şunlardır :

- 1 — Peşin tediye
- 2 — Mal mukabili tediye
- 3 — Vesaik mukabili tediye
- 4 — Akreditif yolu ile tediye.

1 — Peşin tediye :

İthal edilecek malların bedelini peşinen göndermek demektir. Yani ithalatçı, ithal edeceği malların siparişini verirken bedelini de sipariş emri ile birlikte göndermesi demektir. Bu şekilde yapılacak tediye ithalatçının, ihracatçıya fevkalâde itimad etmesi lâzımgelir. Aksi takdirde tanımadığı bir kimseye alacağı mallar için elinde bir garanti mevcut değil iken açıktan para göndermesi tehlikeli olabilir. Ufak tefek siparişlerde belki bu muamele normal görülebilir. Fakat yüzbinlerce lira değerinde olan bir ithalatta daha sağlam bir tediye şekli aramak lâzımgelir. Bu tediye şekli tamamiyle satıcının lehine ve alıcının aleyhinedir.

Esasen bu tediye şekline bir çok memleketlerin Kambiyo mevzuatı da cevaz vermemektedir. Çünkü memleket dışına çıkacak paraların mukabili malların memlekete ithal edileceğini sağlamak lâzımdır.

2 — Mal mukabili tediye :

Bu tediye şekli, peşin tediye şeklinin tamamiyle aksidir. Satıcı parasını al-

madan malları sevkeder ve alıcı malları teslim ettikten sonra parasını gönderir. Bu tediye şeklinde satıcının alıcıya fevkalâde itimad etmesi lâzımgelir. Aksi takdirde sattığı malların bedelini tahsil edemez bir hale düşebilir. Bu bakımdan bu da bir taraftır ve yalnız alıcının menfaatlerini korur.

3 — Vesaik mukabili tediye :

Bu tediye şeklinde, malların mülkiyetini gösteren sevk evrakının teslimi mukabilinde tediye yapılır. Satıcı malları sevkeder, fakat mal mukabili tediye olduğu gibi malları hiç bir şey aramaksızın alıcıya teslim etmez. Sevk evrakını bir Bankaya gönderir ve bu vesaikin teslimini mal bedelinin satıcıya transferi ile ilgili tutar. Bu suretle satıcı bir dereceye kadar işini sağlama bağlamış olur.

Görüleceği gibi yukarıdaki her üç tediye şekli ilgili bütün tarafların menfaatlerini korumamaktadır. Halbuki birbirine itimad olmayan tarafların kendi cephelelerinden çok daha sağlam esaslara göre alış ve satış yapmalarını isterler. İşte bu da Akreditifle sağlanmış bulunmaktadır.

Biz burada evvelâ akreditif muamelelerini izaha çalışacağız. Akreditifin muhtelif safhalarını izaha geçmeden evvel bir akreditif muamelesinde ilgili tarafların birbirine karşı olan münasebetlerini bir misal ile izaha çalışalım. Meselâ : Ankara'da bulunan A firması Amerika'da bulunan B firmasından mal ithal etmek is-

terse ve ithal edilecek malların bedelini akreditif yolu ile tediye etmek isterse bu akreditif muamelesi aşağıda izah edeceğimiz üç tarzda cereyan edebilir :

I. İNCİ USUL :

1 — İthalatçı A firması getireceği mallar için kendi memleketindeki Bankasına müracaat eder ve Amerika'daki B firması lehine bir akreditif açılmasını talebeder.

2 — Banka bu talebi kabul ettiği takdirde böyle bir akreditifin açılması için lüzumlu evrakı (beyanname, talebname, taahhütname gibi) müşterisinden ister. Lüzumlu evrakı temin ettikten sonra Banka müşterisinin vereceği talimata göre akreditifi açar ve onu Amerika'daki satıcıya bildirir.

3 — Banka aynı zamanda akreditifi Amerika'da bulunan muhbirine de bildirir ve lehdar tarafından akreditif şartlarına göre hazırlanacak ve kendisine ibraz edilecek vesikalar mukabilinde tediye yapmasını ister.

II. NCI USUL :

1 — İthalatçı, Bankaya müracaat ederek Amerika'da bulunan ihracatı firmadan satın alacağı malların bedelini karşılamak üzere bir akreditif açılmasını talebeder.

2 — İthalatçının Bankası akreditifi açarak Amerika'daki muhbirine bildirir ve akreditifin şartlarına göre hazırlanıp kendisine ibraz edilecek vesikalar mukabilinde tediye yapmasını ister.

3 — Amerika'daki Banka bu akreditifi alınca ihracatçıya tebligat yaparak lehine böyle bir akreditifin açıldığını bildirir.

III. ÜNCÜ USUL :

1 — Bir de çok az kullanılan bir usul vardır. Bundan evvel izah edilen usullerde olduğu gibi alıcı, Bankasına müracaat ederek satıcı lehine bir akreditif açılmasını talebeder.

2 — İthalatçının memleketindeki Ban-

ka akreditifi açar ve lehdarın bulunduğu memleketteki muhbirini tavassut ettirmeden doğrudan doğruya akreditifin açılışını lehdara tebliğ eder.

Memleketimizde en fazla kullanılan usul, II numarada izah edilen usuldür.

Kredi mektubu (Letter of Credit L/C):

Kredi mektubunun tarifi : Bir Banka tarafından tanzim edilen bir vesikadır ki, bu vesikadaki şartlara uygun olarak lehdar (ihracatçı) tarafından bu Banka üzerine keşide edilecek poliçeleri kabul veya ödeyeceğini taahhüt eder.

Akreditiflerin faydaları

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi akreditifler alıcı ile satıcının haklarını koruyan ve her ikisini tatmin eden bir tediye şeklidir. Her iki tarafa bir çok faydalar sağlamaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır :

İhracatçıya sağladığı faydalar :

1 — İhracatçı sattığı malların bedelini alamamak veya geç almak gibi bir tehlikeye girmez çünkü lehine açılacak akreditifin gayri kabili rücu ve konfirme olmasını ister. Bu durumda akreditifin vadesi bulunduğu müddetce alıcı lehdarın muvafakati olmadıkça akreditifden rücu edemez. Aynı zamanda konfirme akreditiflerde tediye yapılabacağı, ihbar eden Banka tarafında garanti edilir.

2 — Böyle bir akreditifde, akreditif şartlarına uygun olarak tanzim edilecek vesikaların Bankaya ibrazında bedelinin tahsil edileceğinden emin bulunur.

İthalatçıya sağladığı faydalar :

1 — Akreditife bir vade vermekle malların muayyen bir zaman içinde kendisine teslim edileceğinden emin bulunur.

2 — Akreditiflerde tediye, malların sevkinden sonra mümkün olabileceği cihetle mallar sevk edilmedikçe lehdar tarafından akreditifden para çekilemeyeceğini bilir.

Akreditifde geçen bazı terimlerin izahı:

- 1 — Akreditifi açtıran kimse (akreditif âmiri) (The Opener): akreditifin açılmasını bankadan isteyen kimsedir (ithalatçı).
- 2 — Lehtar (the Beneficiary): namına akreditif açılan kimsedir. (satıcı veya ihracatçı).
- 3 — Akreditifi açan Banka (The Opening Bank, The issuer or the credit opener): ithalatçı hesabına akreditifi açan bankadır. (İthalatçının memleketindeki Banka).
- 4 — İhbar eden Banka (The notifying Ban): akreditifin açıldığını lehbara bildiren Bankadır.
- 5 — The Negotiating Bank: akreditifle ilgili olarak keşide edilen poliçeleri satın alan Bankadır.
- 6 — Kabul eden Banka (the acceptor): kendisi veya muhabiri üzerine keşide edilen poliçeleri kabul eden Bankadır.
- 7 — Ödeyen Banka (The paying Bank): Ecnebi Bankanın isteği üzerine lehbara parayı ödeyen Bankadır.
- 8 — Teyit eden Banka (The Confirming Bank) Bir akreditif açıldığı zaman lehtar, bu akreditifin şartlarını tatminkâr görmezse ihbar eden Bankanın da paranın ödeneyeceğine dair teminat vermesini ister; İşte bu teminatı veren Bankaya (confirming Bank) denir.
- 9 — Straight Credit: Eğer bir kredide ihbar eden Banka (Notifying Bank) aynı zamanda akreditif ile ilgili olarak keşide edilecek poliçeleri de ödemeye selâhiyettar kılınırsa bu krediye (Straight Credit) denir.
- 10 — Bunun aksine olarak ihbar eden banka böyle bir selâhiyet almazsa bu krediye (negotiating credit) denir.

Akreditiflerin cinsleri:

Akreditifleri sınıflara ayırmak lâzım-

gelirse, bunları yaptıkları işe göre tasnif etmek doğru olur. Akreditifleri iki gruba ayırabiliriz:

1 — Basit akreditifler (Clean credits) bunlar adlarından da anlaşılacağı gibi basit yani vesikasız akreditiflerdir. Bunlardan lehtar para temin etmek için Bankaya sadece poliçe ibraz eder. Başkaca bir vesika ibraz etmeye lüzum yoktur.

2 — Vesikalı akreditiflere: (Documentary Credits) Bu nev'i akreditiflerden para çekebilmek için akreditif şartlarında zikredilen vesikalar (bilhassa sevk vesikaları) poliçe ile birlikte Bankaya ibraz edilmelidir.

Umumiyetle aranan vesikalar şunlardır:

A — Konşimento - Tam takım (bill of lading B/L -Full set)

B — Ticari fatura (Commercial invoice)

C — Konsolosluk faturası (istenirse) (Consular invoice)

D — Sigorta poliçesi (Insurance policy)

E — Menşe şahadetnamesi (istenirse) (Certificata of origin) Sevkiyat paket postahanesi vasıtasıyla yapılırsa konşimento yerine posta makbuzu (post office receipt) ve uçakla yapılırsa uçak konşimentosu (air way bill) istenir.

Vesikalı Akreditifler tediye şartlarına göre ikiye ayrılırlar:

1 — Poliçeler veya çekler ibraz edilir edilmez tediye edilenler (payable at sight). Lehtar akreditif şartlarına göre tanzim ettiği vesikaları poliçeye ekleyip muhabire ibraz eder etmez parasını derhal tahsil eder.

2 — Muayyen bir müddet sonra tediye edilenler (payable at some fature definite date) bu akreditifler için lehdarın ibraz ettiği poliçeler vadelidir. Parasını ancak vade hitamında alabilir. Bundan evvel para temin etmek isterse poliçeleri iskonto ettirir.

Akreditiflerin ihtiva ettikleri şartlara göre tasnif :

Kabilirucu ve gayrikabilirucu (Revocable and irrevocable) kabilirücu akreditif:

(Revocable Lette of Credit) mânasından da anlaşılacağı gibi rucu edilebilen bir akreditiftir. Yani akreditif âmiri (alıcı), lehdara hiç bir ihbarda bulunmadan her istediği zamanda, akreditifi, vadesi bitmemiş olsa dahi, iptal veya tadil ettirebilir.

Gayrikabilirucu akreditif (Irrevocable Letter of Credit) Bu akreditif yukarıdaki aksine olarak vadesi sonra ermeden evvel alıcı veya Banka tarafından iptal veya tadil edilemez. Meğerki lehtar, böyle bir tadil veya iptale muvafakat etmiş olsun.

Teyitli veya Teyitsiz (Confirmed and Unconfirmed):

Teyitli akreditifler (Confirmed Letters of Credit): Bazı satıcılar, lehlerine açılan akreditiflerin şartlarına uygun olarak hazırlayacakları vesikaları Bankaya ibraz eder etmez derhal paralarını alacaklarından emin olmak isterler. Bunun için kendi bankalarının yani akreditifi kendilerine tebliğ eden bankanın (notifying bank) ın bu hususta kendilerine bir garanti vermesini isterler. Bunun üzerine eğer tebliğ eden banka, akreditifi kendilerine ihbar ederken krediyi açan bankanın (opening bank) ın parayı ödeyemeceği hakkındaki tahhüdüne iştirak ettiğini ve kendisine ibraz edilecek poliçeleri ödeyeceğini bildirerek akreditifi teyit ederse bu akreditife teyitli (confirmed) denir. Lehtar böyle bir şartın konmasını istemekle hem krediyi açan bankanın ve hemde ihbar eden bankanın tekiye hakkındaki garantisini temin etmiş olur.

Teyitsiz Akreditifler (Unconfirmed Letters of Credit):

İhbar eden banka akreditifi lehdara tebliğ ederken, tekiye hakkında kendi garantisini ilâve etmezse böyle bir akreditife teyitsiz (unconfirmed) denir. Bu nevi akreditiflerde; tebliğ eden bankanın rolü

sadece ihbaradan ibarettir. Tediyeeye ait mes'uliyet, krediyi açan bankaya racidir.

Kabilirucu akreditifler ihbar eden Banka tarafından hiç bir zaman teyit edilemezler.

Gayrikabilirucu Müeyyet Akreditifler (Irrevocable Confirmed Credist : Bu şartı ihtiva eden bir akreditif hem gayrikabilirucu ve hemde teyitli olacaktır. Yani açan banka veya akreditif âmiri (alıcı) vadenin hitamından evvel akreditifi iptal edemeyecekleri gibi tebliğ eden Banka, akreditif şartlarına uygun olarak tanzim edilip kendisine ibraz edilecek poliçeleri kabul ve tekiye edeceğini garanti edecektir. Böyle bir akreditifden, akreditif âmiri veya krediyi açan banka teyideden istinkâf etseler bile, tebliğ eden banka, akreditif şartlarına uygun olarak tanzim edilen vesikalara mukabilinde derhal teyideyi yapmağa mecburdur. Bu sebepten dolaydır ki, gayrikabilirucu teyitli akreditifler en sağlam ve emniyetli akreditiflerdir.

Gayrikabilirucu gayrimüeyyet Akredi-

tifler (Irrevocable Unconfirmed Credits): Bu şartı ihtiva eden bir akreditif gayrikabilirucu rucudur. Fakat teyitli değildir. Yana akreditif âmiri veya krediyi açan banka, akreditifi, vadesinin sona ermesinden evvel iptal ettiremezler. Ancak tebliğ eden banka böyle bir akreditifi lehdarına sadece tebliğ eder, teyidesi hususunda hiç bir taahhütte bulunmaz. Bu suretle üzerine hiç bir mes'uliyet almış olmaz. Bu şartla açılan bir akreditif yukarıdaki kadar sağlam değildir. Çünkü kendi memleketindeki banka (ihbar eden banka) yani yakından tanıdığı banka tekiye hususunda bir taahhütte bulunmaz.

Kabili devir akreditifler (transferable credits): Kaideten akreditifler başkalarına devredilemezler. Fakat akreditif âmiri (alıcı) isterse kabildir. Bu cins akreditifler «emre» veya muayyen bir şahsa devredilebilirler.

Ender olmakla beraber bazı akreditif âmirleri kabili taksim (Divisible) şartının da bir akreditife konmasını istayabilirler. Bu şart, delâlet ettiği mânadan da

anlaşılacağı gibi taksit edilebilir yani kısmı sevkiyata ve kısmı tediye müsaade edilebilir demektir. Bu şartı İngilizce olarak şöyle ifade edebiliriz. (Partial shipments and partial payments allowed).

Kısmı sevkiyata müsaade edildiğine dair bir şart zikredildiği zaman ayrıca (divisible) şartını zikretmeğe lüzum yoktur.

Devreden Akreditifler (Revolving credits): Çok miktarda sürümü olan standart malların ithalâtçılarından bazıları mal ithal ettikleri memleketlerde üzerlerine mali mes'uliyet yüklemeye lüzum görmedikleri temsilciler bulundurlar. Bu temsilciler, ithalâtçıları için daimi olarak mübayaalar yaptıkları takdirde ithalâtçıları tarafından lehlerine devreden akreditifler (Revolving Credits) açtırılır. Böyle bir akreditiften, normal akreditiflerde olduğu gibi lehtar, satış mukavelesinde gösterilen meblâğları çekebilir ve bu suretle her çekilen miktar kadar bir meblâğ otomatik olarak akreditife ilâve edilir. Böylelikle akreditif otomatik olarak devreden hudutsuz bir akreditif olur. Bu sayede lehtar daimi olarak emrinde para bularak mübayaalar yapar.

Böyle bir akreditif hem vakit hem de

para tasarrufu bakımından faydalıdır. Her yapılacak mübayaaya için ayrı ayrı akreditif açtırmak muhakkak ki, hem vakit kaybettirir hem masrafı muciptir ve hem de ayrı ayrı şartlarla açtırılan akreditiflerin türlü şartlarını yerine getirmek zorluklar doğurur. Halbuki yukarıda izah edildiği gibi bir tek akreditif açtırılarak bütün mübayaalar aynı akreditifin şartlarına göre yaptırılırsa gerek alıcı gerek satıcı ve gerekse ilgili bankalar için kolaylık temin edilmiş olur.

Böyle bir kredinin lehtar aşağıdaki şıklardan birini yapabilir :

1 — Muayyen bir miktarı aşmamak meselâ 1000 dolarlık bir limit dahilinde ayrı ayrı poliçeler keşide edebilir ve bu poliçeler tamamen ödenir ödenmez otomatik olarak satıcı aynı limit dahilinde poliçeler keşide etmek hakkını haizdir.

2 — Muayyen bir miktar parayı meselâ 5000 doları bir defada çekebilir ve bu meblâğ ödenir ödenmez tekrar muteber kalır.

3 — Muayyen bir meblâğı defaten çekebilir ve aynı miktarlık kredi tekerrür eder.

Böyle bir kredi yani (Revolving) kredi devamlı olur.

Türkiye'de ve Dünyada Bankacılığı İlgilendiren Haberler

Derleyen : Hikmet KEYMAN

Müşterek Piyasa Anlaşması

ROMA — Resmen bildirildiğine nazaran, Avrupa müşterek piyasası ile Avrupa Atom Birliğinin ihdas edilmesine mütedair bulunan anlaşmalar, 25 Mart'ta Roma'da imzalanacaktır.

(B. I. S.)

Japonya'nın Altın ve Dolar Mevcutları

NEW YORK — Bir Amerikan Hükümet sözcüsünün ifadesine nazaran, Japonya 1949 - 1956 yılı zarfında dünyada en çok fazla altın ve dolar aktifleri teraküm ettiren bir memleket olmuştur.

Export - Import Bankası İsrail'e Kredi Açacak mı?

VAŞINGTON — Sulama, ziraî inkişaf ve sair projelerin tahakkuku için sarfolunacak 75 milyon dolarlık istikraz programını tetkik etmek üzere, Export - Import Bank İsrail'e bir hey'et gönderecektir.

(Agence Economique et Financière)

Batı Almanya'da Yapılan Yatırımlar

KOLONYA — Köln şehrinde bulunan ve Batı Almanya sanayinin inkişafını takip etmekle görevlendirilmiş olan Sanayi Enstitüsünün yayınladığı bir rapora nazaran, 1948 Haziranında yapılan para reformundan 1956 senesi sonuna kadar geçen zaman zarfında, Federal Almanya Cumhuriyetinde 240 milyar DM. lık yatırım yapılmıştır. Bu umumî yatırımın % 28 i sanayi, % 21'i mesken inşası, % 14 kadarında Devlet inşaatı sahasına tahsis olunmuştur. Enstitünün kanaatince nazaran gerek ordunun kurulması ve süratle teşhizi, gerekse karayolları inşaatına verilen ehemmiyet dolayısıyla, bilhassa Devlet kesimine yapılan yatırımlarda muazzam artışlar olacaktır.

(Neue Zürcher Zeitung)

Dünya Altın ve Dolar İhtiyatları

NEW YORK — Buradaki Federal Rezerv Bankası tarafından ahiren yayınlanan bir raporda verilen malûmata nazaran, Birleşik Amerika'dan gayri dünya memleketlerindeki altın ve

dolar ihtiyatları, Rus altın stokları hariç, 1956 yılında 1.822 milyon dolar artmak suretiyle, 28 bin milyon dolara yükselmiştir.

Mezkûr sene zarfında sterlin sahasının ihtiyatları, 223 milyon dolarlık bir artışla 3.923 milyon dolara, Federal Alman Cumhuriyetinin ihtiyatları da 725 milyon dolara bir artışla 3.099 milyon dolara yükselmiştir. Bunları 145 milyon dolarlık artışla İtalya takip etmektedir. Geçen sene mezkûr ihtiyatlarda büyük bir azalma kaydeden yegâne memleket Fransa olmuştur. Gerçekten, bu memleketin altın ve dolar ihtiyatları 1956 senesinde 327 milyon dolarlık bir azalma kaydederek 1.659 milyon dolara inmiştir.

(B. I. S.)

Federal Reserve Board Kredi Politikasını Değiştirmeyecek

NEW YORK — Federal Reserve Board'un Başkanı Mr. Martin, Müessesemin, falzleri arttırmaksızın bütün kredi taleplerini karşılayarak, paralarını bu akıp giden sonsuz nehre atmak suretiyle enflasyonu beslemesini, kimse istemez demiştir. Mumaleyle, New York'taki Economic Club'de yapılan bir toplantıda da şunları söylemiştir :

«Bugünkü para durumunu, enflasyon tehlikesini de azaltarak önlemek, hiç de halli imkânsız bir mesele teşkil etmez. Hali hazırdaki vaziyet, para arzının azalmasından doğmamıştır. Hatta fiyilyatta arzolan sermayelerin hacmi ve bunların istimal tempüsü artmış bile bulunmaktadır. Para fıkdanı meselesini ortaya atan keyfiyet de, kredi taleplerinin artmasıdır. Banka kredilerini inkişaf ettirmek ve tedavüle yeniden bol para çıkarmak suretiyle, bütün talepleri karşılamak mümkün olabirdi. Fakat, böyle bir hareketin şüphesiz enflasyonist inikâsları olacaktır».

(Agence Economique et Financière)

1956 Yılında Dünya İhracatı

NEW YORK — Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından yapılan tahminlere nazaran, 1956 yı-

ında dünya ihracatı kıymet itibarıyla % 11 nisbetinde bir artış kaydetmek suretiyle 91 bir milyon dolardan ibaret yeni bir rekor seviyeye ulaşmıştır.

Başkan Eisenhower'ın İktisadi Mesajı

VAŞİNGTON — Başkan Eisenhower, 23 Ocakta Kongreye gönderdiği İktisadi mesajında, beynelmîlel ticaretin, serbestleştirilmesi için yeniden «müsbet tedbirler» alınmasını teklif etmiştir. Başkanın ifade ettiği veçhile, Birleşik Amerikanın harici İktisadi siyasetinin esas hedefini, beynelmîlel emtia ve hizmetler akımının, fark-sız muamele prensibi dahilinde kolaylaştırılması ve artırılmasına devam edilmesi teşkil etmektedir; Başkan, mezkûr mesajında, Birleşik Amerika'nın Ticari İşbirliği Teşkilâtına girmesine selâhiyet verilmesi İktisaden az gelişmiş memleketlere İktisadi yardımda bulunmağa matuf yeni programların desteklenmesi, İthalât - İhracat Bankasının, yabancı hükümetlere hususi Amerikan firmalarına açtığı krediler seviyesinde Birleşik Amerika İhracatını teşvik etmeği istihhaf eden yetkisinin 1958 Hazirandan sonra yeniden temdit edilmesi keza Birleşik Amerika'nın haricteki hususi sermaye yatırımlarının artırılması suretiyle dünya ticaretinin serbestleştirilmesi için kongreden yeni tedbirler alınmasını talep etmektedir.

Başkan Eisenhower, Birleşik Amerika'nın İktisadi durumuna temasla, bugünkü beynelmîlel siyasi vaziyet ile maliyet ve fiyatlardaki yükselme temayülllerinin dikkatle takip edilmesi İktiza eden faktörler olduğunu İşaret ettikten sonra, memleketinin umumi refahının 1957 senesinde devam etmesi hususunda kabul sebepler mevcutt olduğunu ifade eylemektedir. Başkan bu mevzuda ezcümle şu noktaları belirtmektedir.

«Önümüzdeki aylarda İşletme sermayeleri sarfiyatında mutedil mahiyette bir artış husule gelecektir. İnşaat için yapılan masraflarla dış ticaret ve yatırımların İktisadi gelişmeyi kolaylaştıracak şekilde devam etmesi İcap eder. Federal ve mahalli hükümetler sarfiyatında yüksek olmasına İntizar edilmektedir. Müstehlik masraflarında, müsait İstihdam şartları ve iyi kazanç sayesinde İdame ettirilmesi gerekir.»

Başkan Eisenhower, İstihsal ve İstihdamın yüksek olduğu zamanlarda, önemli endüstri sektörlerindeki ücret ve fiat tereffülerinin, genel olarak maliyet ve fiyatlar üzerinde yükseltici baskılar husule getirdiğinin geçen seneki hâdiselerle sabit olduğuna İşaret ettikten sonra, İktisadi faaliyetlerin yüksek seviyede tutulması ve fiatların müstakar kılınmasını temin etmek için, Hükümet tarafından takip edilen para ve malli siyasetin, ayrıca hususi sektörün güttüğü uygun siyasetle desteklenmesi İktiza ettiğini ehemmiyetle belirtmek mesajına nihayet vermektedir.

(B. I. S.)

Novçe'nin Para ve Malliye Politikası

STOCKHOLM — Norveç Merkez Bankası Müdürü, Erik Brofoss, Norveç Bankasının yıllık toplantısı münasebetiyle beyanatta bulunarak, 1956 senesi zarfında müşahede edilen salâha ve tediyeye bilançosundaki tevazüne rağmen, bugüne kadar para, kredi ve finansman politikası sahasına tatbik edilen tahdidî rejime bundan sonra da aynı dikkat ve hassasiyetle devam edilmesi mecburiyeti olduğunu, aksi takdirde, memleket için ekonomideki maliyet artışları yüzünden, yeni enflasyonist temeyyüllerin belirmesi tehlikesinin hâlâ da mevcut bulunduğunu söylemiştir. Bugün Norveç'te gerek İstihsal kapasiteleri, gerekse iş gücü İhtiyatları fiilen son hadine kadar kullanılmaktadır. Kredinin serbest bırakılması veya millî politikanın gevşetilmesi, bugünkü hal ve şartlar altında yalnız memleket içindeki enflasyon tazyikini daha çok arttırmağa yarar.

Norveç Merkez Bankası Umum Müdürünün kanaatine, hâlen çok müsait olan İhracat ve denizcilik konjonktürünün ilâ nihaye böyle devam edeceğini ummamak lazımdır. Çünkü, milletlerarası konjonktür tablosunda son aylarda çok mühim emniyetsizlik faktörleri belirmeye başlamıştır. Düşme temayülleri arzeden milletlerarası fiat vaziyeti muvaceshinde, Norveç selüloz sanayinin dış piyasalardaki mevkiini kaybederek tedricen buhranlı bir devreye doğru kayması İmkânında vardır. Aynı zamanda hem şimdiye kadar bilfiil tatbik edilen ve hem de tervec edilip de henüz yürürlüğe girmemiş olan yeni liberalizasyon tedbirleri dolayısıyla, İthalâtın günden güne artacağına aşıkârdır. Aynı zamanda, ticaret filosunun aşırı derecede hızla büyütülmesi de memleketin tediyeye bilançosunu, hiç değılirse bir müddet için, esaslı surette sar-sacaktır. Bu itibarla, müsait İhracat konjonktürü devam ettiği müddetçe, ilk iş olarak, döviz stoklarının daha çok arttırılmasına çalışmak ve para tedavülünü ölçülü şekilde tahdid ederek, bunun için gereken iç ekonomi şartlarını yaratmak İcap eder.

Umum Müdürü sözlerine şöyle devam etmiştir :

«Binaenaleyh, bankalarda diğer müesseselerine Aralık 1955 tarihli sözleşmelerle tahmil edilen kredi politikası ile ilgili tedbirlerin çerçevesini 1957 senesinde belki daha çok daraltmak İcab edecektir. Bunu, «banka İstihsal ekonomisine ciddi zararlar vermesi İhtimalinde önlemek mecburiyetindeyiz», sözleriyle de ifade edebiliriz. Belli başlı İhracat sanayi mamullerinin müsait fiat ve sürüm konjonktüründen faydalanarak dünya pazarlarına İstihlakı, bankaların seyyaliyet durumunu arttırdığı gibi, Merkez Bankasının döviz stoklarını da memulün çok fevkinde arttırmıştır. Bu durum muvaceshinde Merkez Bankasının, serbest piyasada gere-

ken amellyeleri tatbik ederek kat'î bir seyyall-yeti tahdid eden politika takip etmesi, isabetli olur.

Yeniden kısa vâdeli hazine bonoları ihracı suretiyle bu gibi mamûller için daha müsait bir zemin hazırlanmalıdır. Mesken inşaatı kredilerinin büyük kitlesini temin etmekte olan Devlet Bankalarının bu fonksiyonlarını da daha çok tahdit etmek icab edecektir. Bunlara muvazi olarak 1957 senesi bütçesinden de azamî tasarruf yapılarak temin edilecek para ile Devlet yatırımlarının finansmanı imkânı elde edilmelidir. Hususî tasarrufu teşvik gayesiyle yeni vergi politikası tedbirleri alınması da tasmin edilmektedir. Faiz haddi mevzuunda Merkez Bankası İdaresi görüşü ve düşüncelerinde hiç bir değişiklik yapmak lüzumunu duymamıştır.

(Neue Zürcher Zeitung)

Batı Almanya'da Kredi Takyitleri

FRANKFURT — Bilhassa yabancı paraların Batı Almanya'ya girmesine mâni olmak gayesini istihdaf eden 4 önemli takyid tedbiri, dün Merkez Bankası Konseyi tarafından ittihaz edilmiş bulunmaktadır. Bu 4 tedbir şunlardır :

- 1 — Bütün reeskont kotaları, tabiri diğeriy-le bankalara bahşedilen reeskont kolaylıklarının azamî tekûnu, % 15 nisbetinde bir kesintiye tabi tutulmuştur. Reeskont kotalarının mecmu yekûnu 8.000 milyon DM'a balığ olduğuna göre, yapılan kesintinin 1.200 milyon DM'a balığ olacağı tahmin edilmektedir.
- 2 — Merkez Bankası Konseyi, geri kalan reeskont yekûnundan, devreden krediler, nakdi krediler akseptasyonlar ve iskonto edilen senetler şeklinde hariçten temin edilen bîlumum kredilerin mecmu yekûnunu tenzil etmeği kararlaştırmıştır.
- 3 — Almanya'da mühim şahısların mevduatına tatbik olunan asgari mecburi ihtiyat akçesi nisbeti, bütün kategorilerde % 1 nisbetinde yükseltilmiştir. Asgari mecburi ihtiyatların miktarı bu suretle bankalardaki vadesiz mevduat için % 13, vadeli mevduat için % 9 ve tasarruf mevduatı için % 6 ya yükselmiş olmaktadır.
- 4 — Almanya dışında mukim şahısların mevduatına tatbik olunan asgari ihtiyat akçesi nisbeti, vadesiz mevduat için % 12 den % 20 ye, vadeli mevduat için % 7 den % 10 a ve tasarruf mevduatı için de % 5 den % 10 a çıkarılmıştır.

Bu tedbirler, 1 Mayıs 1957 tarihinde mer'lyete girmiş olacaktır.

(Financial Times)

Avrupa Müsterek Pazar Anlaşmasının Ana Hatları

PARİS — Geçen 25 Martta Roma'da imzalanen Avrupa Müsterek Pazarı Anlaşmasının ana hatları aşağıda izah edilmiştir :

Müsterek Pazar, her biri prensip olarak dörder sene vadeli üç mûsavî merhalede tedricen-teessüs edecektir. Ancak piyasaya anlaşmanın imzalayan Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Hükümetleri üçüncü devrenin hitamında intikal devresinin müddetini bir ilâ üç sene için temdit edebileceklerdir. Bundan başka, birinci ve ikinci merhaleler arasındaki geçiş devresi içinde bazı şartlar aranmaktadır. İcabi halinde bu müddet bir veya iki sene uzatılabilecektir. Buna göre, intikal devresi asgari 12 sene olacak ve icabi halinde 17 sene veya daha uzun bir müddete iblağ edilebilecektir.

Birlik, idari bakımdan aşağıdaki mekanizmaya malik bulunmaktadır :

1 — Üye Devletler Vekillerinden müteşekkîl bir konsey ittifakla karar almak mevkiindedir. Fransa, Almanya ve İtalya'nın dörder, Belçika ve Hollanda'nın ikişer ve Lüksemburg'un bir rey hakkı mevcuttur.

2 — Hükümetlerin teklifi üzerine konsey tarafından tâyin edilen 9 âzadan müteşekkîl bir Avrupa Komisyonu ihdas edilecektir. Bu Komisyonun vazifesi, anlaşmanın gayelerine uygun olarak Konseyin tasvibine sunulmak üzere teklifler hazırlamaktır.

3 — Millî Parlamentolar tarafından intihap edilecek üyelerden müteşekkîl istişari bir asamble ihdas olunmaktadır. Bu asamble, Müsterek Piyasa, Euratom ve muhtemelen Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinin de istişare organı mahiyetinde olacaktır.

4 — Müsterek bir adli cihaz kurulacaktır.

5 — Müstahsil, işçi vesair teşekküllerin temsilcilerinden müteşekkîl selâhiyetli bir içtimal ve iktisadi istişare Komitesi ihdas olunacaktır.

Ayrıca, istişare karakterde bir Para Komitesi, bir Avrupa Yatırım Bankası ve işçilerin yetiştirilmesi için de bir Avrupa Fonu ihdası anlaşmada derpiş edilmektedir.

Bütçe, üye Hükümetlerin yıllık aidatlarıyla beslenecek; Komisyon tarafından ihzar ve Konsey tarafından kabul edilecektir.

Üye memleketler arasındaki gümrük maniaları ve kontenjanlar, intikal devresinin hitamında tamamıyla lîga edilmiş olacaktır.

Üyeler arasındaki gümrük resimleri her merhalede % 10 nisbetinde uzatılacaktır.

İntikal devresi hitamında üyeler, üçüncü memleketlere karşı aynı gümrük tarifesini tatbik edecektir. Aradaki farkların devre içinde ya-

vaş yavaş giderilmesi muntazam prensiplere bağlanacaktır. Devre sonunda müşterek ticari politika mümasil prensiplere dayanmış olacaktır.

Kontenjan ve gümrük bakımından istisnai şartlar. Her üye memleket, tedlye muvazenesi bakımından müşkülâta karşılaşması takdirinde, kontenjan ve gümrük himayesi tedbirlerine müracaat edilebilecek, konsey bu hususta, icabı halinde, mütalâa dermeyan edebilecektir.

Müşterek piyasa devresine matuf kaideler, bazı kayıt ve şartlarla ziraat sahasına da tatbik edilebilecektir.

Az gelişmiş bölgelerin kıymetlendirilmesi, ticari teşebbüslerin modernleştirilmesi ve müşterek bazı projelerin tahakkuk safhasına intikal ettirilmesi gayesiyle, bir Avrupa Yatırım Bankası ihdas edilmiştir. Bu Banka, Birliğe dahil memleketlerde ikraz veya garanti ameliyelerine tevessül edecektir. Sermayesi bir milyar E. P. U. dolarıdır. Bu paranın 600 milyonu Fransa ve Almanya, 240 milyonu İtalya, 86,5 milyonu Belçika, 71,5 milyonu Hollanda ve 2 milyonu da Lüksemburg tarafından deruhte edilmiştir. Katılan payların % 25'i derhal ödenecektir.

Bu mesle hakkında deniz aşırı Fransız ülkeleri de prensip anlaşmasına varılmışsa da, kat'i netice henüz alınmış değildir. Tafsilat bilahare tesbit edilecektir.

Batı Almanya'nın Gayri Safi Millî Hasılası

BONN — Federal İstatistik Bürosu tarafından yayınlanan en son rakamlara nazaran, Batı Almanya'nın gayri safi millî hasılası, 1950 yılında 97,2 milyar DM iken, 1954 yılında % 58 nisbetinde bir artışla 154 milyar DM'a yükselmiş; diğer taraftan, muvakkat rakamlara göre de 1955 yılında 172 milyar ve 1956 yılı için 189 milyar DM olarak hesaplanmıştır.

(B. I. S.)

Batı Almanya'nın E. P. U. daki Hesap Fazlası

BONN — Batı Almanya'nın E. P. U. nezdindeki hesabı, 1957 yılı Ocak ayında 122,9 milyon dolarlık bir artış kaydettikten sonra, Şubat ayında 135,6 milyon dolarla rekor bir seviyeye yükselmiş; Mart ayında ise 107,2 milyon dolara inmiştir.

(Financial Times)

Kanada Bankası Güvernörü'nün Beyanâtı

MONTREAL — Kanada Bankasının senelik raporunda mezkûr Banka Güvernörü, fiyat yükselişleri son aylardaki tempolarını muhafaza ettikleri takdirde, endişeyi hattâ tehlikeyi muclp bir vaziyetin husule geleceğini bildirmiştir.

Diğer taraftan, Güvernör mesken inşaatını hızlandırmak için ticari bankaların tasarruf he-

saplardaki paraların ipotek üzerine avanslarda kullanılmalarını tavsiye etmektedir.

Mumaileyh, bu mesele hakkında müzakere-lerde bulunmak üzere, bu hafta zarfında Kanada'da mezkûr Banka Müdürleri ile bir toplantı yapılacağını da sözlere ilâve etmiştir.

(Agence Economique et Financière)

Fransa'nın Avrupa Tedlye Birliğindeki Açığı Arttı

PARİS — Fransa'nın Avrupa Tedlye Birliğindeki hesabında husule gelen açık, 1957 Ocak ayında 70,9 milyon dolar iken, Şubat ayında 88 milyon dolar olarak tesbit edilmiştir. Halbuki, 1956 senesinin Şubat ayına ait açık miktarı sadece 8 milyon dolardı.

(Financial Times)

Sterlin Sahasının Altın ve Dolar İhtiyatları

LONDRA — Sterlin sahasının altın ve dolar ihtiyatları, 1957 Şubat ayında 63 milyon dolar artmak suretiyle 2.147 milyon dolara yükselmiştir.

(Financial Times)

Yunanistan'ın Tedlye Muvazenesi

ATİNA — Verilen resmî rakamlara istinaden tanzim edilmiş olan aşağıdaki tablo, Yunanistan'ın 1956 yılı tedlye muvazenesi durumunu, 1956 yılına ait rakamlarla mukayeseli bir şekilde göstermektedir :

İthalât	:	1955	1956
İhracat	:	370,4	451,8
Görünen ticaret açığı	:	206,5	209,6
Görünen hasılatın safi yekûnu	:	163,9	242,2
Cari hesap açığı	:	125,2	149,4
Sermaye hareketleri safi yekûnu	:	38,7	92,9
Umumi açık yekûnu	:	+ 12,1	+ 14,4
Karşılama şekli	:	26,6	78,4
(a) Amerikan Yardımı	:	77,6	80,7
İtalyan harp tazminatı	:	0,9	0,7
Dış menabı yekûnu	:	78,5	81,4
İhtiyatlarda kaydedilen artış	:	51,9	3,0
Umumi açık yekûnu	:	26,5	78,4

(Milyon Dolar)

(B. I. S.)

Liret İle İlgili Yeni Bir Karar

ROMA — İtalyan Dış Ticaret Vekâleti, neşrettığı yeni bir kararname ile liret'in beynelmîlel para piyasasındaki durumunu, İngiliz lirası

ve Mark'a imtisalen ayarlanmış bulunmaktadır. Liret, dolar sahası dışında bulunan bütün memleketlerde serbestce transfer edilebilecektir.

Yabancılar (dolar memleketlerine mensup olanlar hariç) İtalyan Bankaları nezdinde mültilteral Liret hesapları açabilecekler ve bu paralar hiç bir formaliteye lüzum kalmaksızın başka memleketlere transfer edilebilecektir.

(Agence Economique et Financière)

Batı Almanya'da İhracat Kredilerinde Bir İndirme

STUTTGART — Resmen bildirildiğine nazaran, Bank Deutscher Länder tarafından ihra-

cat kredi müessesine açılan ihracat kredileri 600 milyon DM. dan 500 milyon DM. a indirilecektir. Bu indirme iki safhada tatbik edilecektir. Yani, 50 milyon derakap, diğer 50 milyon ise 1 Nisandan itibaren kesilecektir.

(B. I. S.)

Kanada da İskonto Haddi Yeniden Yükseltildi

OTTAVA — Resmen bildirildiğine göre, Kanada Bankasının iskonto haddi, 17 Ocak'ta % 3,97 yey yükseltilmiş olduğu rekor seviyeden, bu kere, yine yeni bir rekor seviye teşkil eden % 4 e çıkarılmıştır.

(B. I. S.)

Mesleki Yayınlar

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ : Vecdi Ünay, Ankara 1957. Sahifa 490. Fiyatı: 15 Lira. Satış yerleri : Ankara, Haşet, Akba, İstanbul: Üniversite Kitabevleri, T. C. Ziraat Bankası Ticari Krediler ve Harici Muameleler Müdürü Vecdi Ünay «Bankalarca Dış Ticaretin Finanse edilmesi usulleri» adıyla dış ticaret bankacılığı sahasında değerli ve enteresan bir eser neşretmiştir. Eserin mukaddimesile imkân nispetinde karıştırılabildiğimiz bahislerinden plân ve mündericatu itibariyle şu neticeye vardık.

Sekiz bölüme ayrılmış bulunan bu kitabın birinci bölümünde; Kambyo, döviz, kur, arbitraj, transfer mefhumlarıyla takas, kliring, tediye anlaşmaları, Avrupa Tediye Birliği hakkında mücmel izahat verilmiş, deniz aşırı satış mukavelelerinde kullanılan, muhtelif satış neveleriyle ilgili istilâhlar üzerinde de durularak yeni Türk Ticaret Kanununun bu mevzu ile ilgili hükümleriyle Milletlerarası Ticaret Odası Ticari Terimler Komitesince kabul edilen kaideleler (incoterms 1953) de kitapta alınmıştır.

İkinci bölümde; akreditifler, kabul kredileri, ithalâtı temine mâtuf garantiler, ihracat kredileri, harici vesikalı iştirâ, ithalât ve ihracat vesaikî mukabili avans mua-

meleleri incelenerek bu muamelelerin memleketimizde ve yabancı memleketlerde görülen neveleri ve mahiyetleriyle tabikatın cereyan şekli izah olunmuş, bu meyanda müşterilerden alınacak mukavelelerle ilgili evrak ve vesaikî 10 Mart 1957 tarihinden itibaren tâdile uğrayan Damga Resmî Kanunumuz muvacehesinde tâbi bulunduğu damga resimlerine de işaret edilmiş, akreditif mektup ve telgraflarının İngilizce ve Fransızca örnekleri verilmiştir.

Üçüncü blöümde; vesikalı kredilerin müstenidi vesaikî mahiyet ve çeşitleriyle bu vesikaların bankalarca ne şekilde tetkik edileceği hakkında etraflı izahat verilmiş, bu meyanda Türk Ticaret Kanununun konişmento ve sigorta vesaikî ile ilgili hükümleri de tebarüz ettirilmiş, yabancı memleketlerde olduğu gibi memleketimizde de tatbik sahası bulan «Londra Sigortacılar Birliği yük sigorta şartları»na da temas olunmuştur.

Dördüncü bölümde; harici kredi muamelelerinin bankalara tahmil eylediği riskler ve yabancı memleketlerde geniş tatbik sahası bulan ihracat kredileri sigortası incelenmiştir. İthalât, ihracat ve deblokaj muamelelerine tavassut ederlerken bankalarımızın bugünkü kambyo mevzuatımıza göre riayete mecbur bulun-

dukları hususlar beş, altı ve yedinci bölümlerde yer almıştır.

Kitabın sekizinci bölümünü teşkil eden lâhika kısmında ise; Milletlerarası Ticaret Odasının 13 üncü kongresinde tesbit edilen «Vesikalı kredilere mütaallik yeknesak kaide ve teamüller» ile Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki kanuna, 14 sayılı karar ve bu karara mütaallik tebliğlere, Amortisman ve Kredi Sandığı tebliğlerine, Nisan 1957 sonuna kadar yayımlanan ek ve tādillerini de ihtiva etmek üzere, son şekilleriyle yer verilmiş bulunmaktadır.

TAHSİS, TRANSFER ve İTHALÂT MUAMELELERİ: Memduh Güpgüpoğlu. Ankara, 1957. Sahife: 115. Fiyatı: 6 Lira. Satış Yerleri: Başlıca kütüphaneler. T. C. Merkez Bankası Tahsis Müdürü Memduh Güpgüpoğlu da Tahsis Transfer ve İthalât Muameleleri adıyla bu mevzuda kıymet ve hususiyet arzeyleyen bir eser vücade getirmiştir. Eserin mukaddimesiyle imkân nisbetinde karıştırılabildiğimiz sahifelerinden plân ve mündericâtı itibariyle şu neticeye vardık. Girişte mevzuun mahiyeti I. bölümde Döviz komitesi, II. bölümde Tahsis safhası, III. bölümde Transfer safhaları, IV. bölümde müşterek hükümler, V. bölümde Fiat kontrolü, VI. bölümde Hususiyet arzeden ithalât, VII. bölümde Gümrüklerde ithal muameleleri ve VIII. bölümde Tevzin fonu ve hazine hissesi mevzuları etüd ve izah edilmiştir. Eserin mukaddimesine göre telifinde; ol-

dukça karışık bir mahiyet arzeden mevzuu büsbütün muğlak bir hale getirecek ve her ân değişmesi muhtemel fazla tafsilât, birçok formüller nûmuneleri, ekler ve cetveller iraesinden, geçmiş muamele ve sistemlerin tarihçelerinin hikâyesinden bilhassa kaçınılmış; buna mukabil yekûnu yüzlerce sahifeyi bulan pek çeşitli kanun, kararname, talimatname, sirküler, tebliğ ve tanımlardan zamanla en az değişecek şekilde mevzu ile doğruca ilgili olan kısımların esasları anlatılmış; diğer taraftan, kitabın sonunda hem bir nevi fihrist yapılmış; hem de izah olunan bahislerin hâlihazır mevzuattaki mesnetleri gösterilmek suretile o bahisler hakkında daha

tafsilâtı malûmat sahibi olmak veya bunların hangi kanun, kararname, talimatname, sirküler v.s. ye müstenit olduğunu bilmek arzusunda olanların bu ihtiyaçlarının da teminine imkân verebileceği düşünülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki müellifin bu eserlerini tamamiyle okumak imkânını henüz bulamadık. Bununla beraber, umumi olarak gözden geçirdiğimiz bahisleri itibariyle bu mevzulara hakkıyla vakıf ve salâhiyetli kâlemlerden çıkmış ve her hususta takdir ve tavsiyeye lâyık birer muvaffak eser oldukları heman nazarı dikkati celbetmektedir. Her iki müellifi bu güzel eserlerinden dolayı candan tebrik eder. Bankacılarla ve bu mevzularla alâkalı bulunanlara hararetle tavsiye eyleriz.

B A N K A

ÂMME KREDİSİ TEKNİĞİ: Yazan Sa'id Mayter. Ankara, 1957. Sah: 80. Fiyatı: 3 Lira. Satış yerleri Başlıca Kütüphaneler. Amortisman ve Kredi Sandığı Krediler Müdürü Sait Mayter, Âmme Kredisini Tekniği adıyla bu sahada mühim ve kıymetli bir eser neşretmiştir. Eserin karıştırılabildiğimiz sahifelerinden plân ve mündericâtı şundan ibarettir: I. bölümde Âmme borçları; II. bölümde, istikraz tahvillerinin şekilleri ve ihraç tekniği; III. bölümde, İstikrazlarda hâmillere sağlanan para menfaatleri; IV. bölümde, Borcun ödenmesi sırasındaki para kıymeti; V. bölümde Garantî; VI. bölümde itfa; VII. bölümde, konversiyon ele alınmıştır. Diğer taraftan müellif kitabının önsözünde seçilen mevzuun mahiyet ve ehemmiyetini telife âmil olan sebepleri de şöyle izah etmektedir:

Medeniyetin kaydettiği terakkiler Devletlerin faaliyet sahalarını genişletmekte ve yeni âmme hizmetleri deruhte etmelerini icap ettirmektedir. Âmme hizmetleri için yapılan masraflardan bazılarının faidesi yapıldıkları zamana ait kalır; bazılarından elde edilen fayda ise devamlı olur ve gelecek nesillerin de bu masraflara iştirakini meşur kılar. Normal bir varidat membağı telâkki olunan vergi, modern devletlerin çeşitli âmme hizmetlerinin tahakkuk ettirilmesinde yalnız ba-

şına kâfi gelmemeğe başlamıştır. Bugün artık fevkalâde masraflar, hattâ bütçe açıkları, istikrazlarla karşılanmaktadır. İstikrazlar varidat toplamada, devletlerin normal bir kaynağı halini almışlardır. İstikrazla varidat toplama temayülü, yeni âmme kredisi telâkkisinin, eskiye nazaran sert prensipler vazeden ve ikrazda bulunanlara lüzumlu teminatı veren bir sistem olarak ortaya çıkmasıyla kuvvetlenmiştir. İstikraz vergi gibi muayyen bir vatandaş zümresine değil, bütün bir memlekete hitap eder. Bu itibarla iktisadî hayatın her sahasında bir inkişafın mevcudiyetini istilzam ettirir. İktisaden kalkınma yolunda büyük inkişafı kaydeden memleketimizde de istikrazların rolü büyük olacaktır. İstikrazlar âmme kredisine istinat ederler. Âmme kredisi ise istikrazlar neticesinde husule gelen borcun, tesbit olunan devrelerde muntazaman ödenmesiyle kuvvetlenir. Âmme kredisi tekniği burada kendini hissettirir. Filhakika âmme kredisi tekniği; Devlet itibarının sarılmadan yürütülmesi prensiplerini vaz'a, istikrazların zaman içinde en adilâne bir şekilde tevzii usullerini bulmağa gayret eder. Memleketimizde de, diğer bütün memleketlerde olduğu gibi Devlet sektörüne tâbi İdare ve Müesseseler, istikraz

akti selâhiyetleriyle teşhiz edilmişlerdir. Belediyeler, Devlet İktisadî Teşekkülleri ve diğer âmme müesseseleri gerek kuruluş kanunları ile gerek hususî kanunlarla verilmiş istikraz akti yetkisine malik bulunmaktadırlar. Memleketimizin iktisaden kalkınmasında her birine mühim vazifeler tevcih edilmiş bulunan Devlet idare ve müesseselerinin aktedecekleri istikrazların muvaffak olması âmme kredisi tekniği icaplarının yerine getirilmesiyle mümkündür. Âmme kredisi tekniği sahasında yazılmış Türkçe eserlerde müşahade ettiğim boşluk beni, muhtelif mebaniden topladığım notları bir kitap haline sokmağa sevketti.

Hülâsa bu güzel eser âmme kredisi tekniğine aid mühim bir mevzuu vukufîla etüd etmiştir ve müellifin kitabın önsözünde dediği gibi iktisaden kalkınma yolunda olan memleketimizde bugün eserin mühim bir mevki ve ehemmiyeti bulunmakta, mühim bir mevzuu tam zamanında ele almış; açıklamıştır. Said Mayter'i bu güzel ve değerli eserinden dolayı hararetle tebrik eder. Alâkalılara behemahal okumalarını tavsiye eyleriz.

BANKA

BANKALARDA TÂYİNLER :

Açık bulunan Denizcilik Bankası Umum Müdürlüğüne bu Bankanın İdare Meclisi Âzası Sami Sehbenderler,

Buğday Bankası Umum Müdür Muavinliğine Türkiye Emlâk Kredi Bankası Ankara Şubesi Müdürü Nihat Demiröz tâyin olunmuşlardır. Tebrik eder başarılar dileriz.

BANKA

AMELÎ BANKACILIK BİLGİLERİ

Bankaların Muameleleri - Muhasebesi - Teşkilât ve İdaresi

Hazırlayanlar : Hikmet KEYMAN, İshak TURNAOĞLU, Mesut ERDA

II

TEVDİAT MUAMELELERİ VE MUHASEBESİ

A

TEVDİAT MUAMELELERİ

I

Tevdiatın Mahiyeti ve Bankalardaki Mevki ve Ehemmiyeti

I — Banka mevduatının tarif ve izahı:

Lugavî mânası itibariyle tevdiat kelime ve tâbirinden esas itibariyle muhafaza için emanet mahiyetinde para vesair kıymetlerin tevdiî anlaşılır. Bankaya yatırılan paralar da uzun zaman kelimenin hukukî mânasıyla hakikî mevduat edilir. Yani, bankaların kendilerine emanet edilen paraları kullanmağa hakkı yoktu. Bir kimseye konan parayı banka olduğu gibi iade etmek mecburiyetinde idi. Bugün banka, kendisine emanet edilen paraları, cüzi bir faiz mukabilinde muamelelerinde kullanır; ve mudie aldığına muadil bir parayı geri vermekle mükelleftir.

Zamanımızın modern bankacılık ve tatbikatında mevduat mefhum ve tâbirinden şunlar anlaşılır :

1 — Muayyen bir vâde (Vâdeli) sonunda veya istenildiği (vâdesiz-ibrazlı) anda istirdat edilmek üzere şahıslar ve müesseseler tarafından bankalara işletmek mezuniyeti ile ödünç olarak yatırılan paralara «tevdiat» denir.

2 — Bankaların faaliyetlerinde kullanabilecekleri ödünç para (mevduat) yekûnunu ifade eyler.

Bugün bankacılıkta emanet mânasının-
daki tevdiat, «depo» tâbir ve muamelele-
riyle esham, tahvil ve muhtelif kıymetle-
rin serbest olarak muhafaza için depo edil-
mesini ifade eyler. Ve bu işlemler ileride
izah edileceği üzere, esas itibariyle Ban-
ka hizmetleri muameleleri olarak mütâ-
lâa olunur. Binaenaleyh kullanılmak üze-
re para kabulü demek olan mevduat kabu-
lü ilmî ve teknik olarak bankaların kredi
muameleleri grupuna dahil müstakil bir
banka muamelesi mahiyetini almıştır.

Ayniyatta kabili tatbik olan aynen ia-
de prensibi, para için mevzuu bahs. ola-
maz. Zira bugün para denince, kâğıt para
mevzuu bahistir. Ve bankalar mudilerin
tevdi ettikleri paraları aynen iade etme-
dikleri gibi, yatırılış ve çekilişlerde ekse-
riyetle nakitsiz polîçe, çek ve tediye emir-
leriyle ifa edildiğinden, buna maddeten
imkân ve sebep de yoktur. Hesabı cari usu-
lü ile nakil ve mahsup muameleleri umu-
mileştikçe, bankalardaki paralar madde-
ten mevcut olmıyan bir alacaklı hesap
bakıyesi haline gelmektedir. Bu durum-
da bankadaki tevdiat da, hakikatta banka-
nın mudie karşı olan borcundan başka bir
şey değildir. Ve ileride görüleceği üzere
bugün eskisi gibi nakte münhasır olmı-
yan, bir teşekkül ve ödeme bünye ve ma-
kanizmasına sahiptir. Bankalarda tevdiatın
teşekkül ve işlemlerini kolaylaştıran
bir mekanizma da, cari hesap sisteminin
icadı ve bankalarda tatbiki olmuştur.

2 — Mevduatın bankacılıktaki mevki ve ehemmiyeti :

Bugünkü bankacılığın ruh ve mekanizması, tasarruf ve sermaye erbabından mevduat halinde topladıkları paraları sermayeye ihtiyacı olan teşebbüslere ikraz ve verimli sahalara sevk ve tevzi ederek bir kredi mütevassıtlığı yapmaktır. Bu mekanizma, yukarıda tarif ve izah ettiğimiz veçhile, kullanılmak üzere para istikrazı demek olan mevduat kabul etmekle teşekkül eyler ve şöyle işler :

Bankalara aşağıda açıklanacağı üzere muhtelif kaynaklardan gelen ve mudiler tarafından yatırılan paraların kaffesi aynı zamanda istirdat edilmez. Ekseriyetle mudiler bankada namlarına bir cari hesap açtırılırlar; ellerine geçen paraları bu hesaplara yatırılırlar ve ihtiyaçları oldukça da, çekerler. Tasarruflarını teşkil eyliyen miktar daima bankalarda kalır. Bankacılık teknik ve tatbikatına göre bankalar da, kendilerine yatırılan paraların bir miktarını mudilerin taleplerini karşılamak üzere kasalarında muhafaza eylerler; bakıyesini de muamelelerinde kullanırlar. Bankalarda veya her bankada bu şekil ve surette toplanacak mevduatın miktarı, memleketin ve çalıştıkları piyasanın tevdiat gücüne, bankanın mevduat celp etme imkân ve kudretine ve nihayet bankanın nevine göre değişir. Böylece mevduat, yayınımızın mevzuu olan ticarî bankacılığın ana kaynak ve sermaye unsurunu teşkil eyler... Fakat bu öyle bir sermayedir ki, daima hareket halinde bulunan mütedavil bir sermayedir. Yani, miktarı bahsinde anlatılacağı üzere, mudilerin durumuna, para ve piyasa vaziyetine ve şartlarına göre daima tahalüf eyler. Bu sebeplerdir ki, hasas ve nazik bir fonksiyon ve karakteri vardır. Binaenaleyh bugün banka muamelelerinin başında mevduat celp ve kabul etmek gelir. Bu itibarla bütün bankalar ve bilhassa millî bankalarımız, mevduat celp ve kabulüne çalışmakta ve bu sahadada aralarında büyük bir reklâm faaliyetine dayanan geniş bir rekabete girişmiş bulunmaktadırlar.

Bütün teşebbüslerde olduğu gibi bankalar da, bir miktar zati sermayeye sahip

olmak mecburiyetindedirler. Zira zati sermaye bina, demirbaş, mefruşat ve saire gibi sabit kıymetler tedariki ve muhtemel bir zarar karşılığı vazifesini görür. Miktar ve nispeti ise, esas itibariyle banka tekniğine ve her memleketin bankacılık sistem ve mevzuatına bağlıdır. Bu durumda bankaların kârını da, esas itibariyle kabul ettikleri tevdiata verdikleri faizlerle, açtıkları kredilerden aldıkları faiz arasındaki fark teşkil ve temin eyler. İşte şu satırlarla yaptığımız açıklamadan ticarî bankacılığın kaynak ve sermaye unsurunu mevduat teşkil ve temin eylemektedir. Bu sebeple bu gün bankacılıkta mevduatın mevki ve ehemmiyeti de pek büyüktür; banka muamelelerinin kaynak ve mebdeni teşkil eylemektedir.

3 — Tevdiatın hukuki mahiyeti :

Tevdiat, isminden de anlaşılacağı üzere bir ida akdi midir, yoksa bir karz akdi midir? Bunu tetkik edelim :

Eskiden müşterilerinin kıymetli eşyalarıyla madeni paralarını muhafaza için kabul eden kuyumcular ile müşteriler arasında bir ida akdi mevcuttu. Kezalik yine eskiden bankalara yatırılan paralar hukuki mânada birer emanet edildir. Banka bu paraları kullanamaz ve aynen iade etmek mecburiyetinde idi. Aynı zamanda bu eşya veya paraların iyi bir surette muhafaza edilmesi de gerekirdi. Esasen müşterinin maksadı da bunların iyi bir surette muhafazasının temini idi. Kendisi yangın, hırsızlık ve sair âmiller karşısında bu suretle hareket etmektedir. Bu durum karşısında müşteri kuyumcu ve bankaya bir külfet ve vazife tahmil etmekte ve bu sebeple de burada bir ücret bile mevzuu bahs olmaktadır. Böylece bu çeşit akitler birer ida akdi mahiyetini haizdi. Esasen Borçlar Kanununun 463 üncü maddesi bu akdi şöyle tarif etmektedir :

(İda bir akittir ki, onunla, müstevdi mudi tarafından verilen şeyi kabul ve onu emin bir mahalde hifzetmeği deruhte eder).

Bugün mevduat bir karz muamelesi şekline girmiştir. Banka kendisine yatırılan bu paraları kullanır, karşılığında da bir

miktar faiz verir; talep vukuunda aldığına muadil bir para iade eder. Bu sebeple artık bu muamele bir ida akdine değil, bir karz akdine mevzu teşkil eder. Mahaza bugün hakiki bir ida şeklinde ve (Emanet) namı altında bankalara kıymetli eşya, esham ve tahvilât ve çıkın halinde nakit veya altın teslim edilir. Ancak, bu işlemin tevdiatla bir ilgisi yoktur. Bu doğrudan doğruya başka servislerinden bir kısmıdır ve bir bankacılık hizmetidir. Bunları banka muhafaza ve aynen iade mecburiyetindedir; kullanamaz. Tevdiatta ise, banka para üzerinde istediği gibi tasarruf eder. Ancak, mudi ile arasında tekerrür eden şart dahilinde bunları mislen iadeyi deruh-te eder. Bu da doğrudan doğruya bir karz akdidir. Bu sebeple bankanın iflâsı halinde mudi bir alacaklı sıfatıyla masaya dahil olur. Halbuki ida akdinde emanetler aynen sahiplerine iade olunur. Borçlar Kanununun 306 ncı maddesi karz akdini şöyle tarif etmektedir. (Karz bir akittir ki onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimsese nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mü-kellef olur).

II

Mevduatın kaynakları ve neveleri

1 — Umumî mülâhaza :

Bankalardaki mevki ve ehemmiyetini belirttiğimiz mevduat mevzuunun lâyikiyle anlaşılabilmesi için, banka mevduatının nerelerden geldiğini, nasıl teşekkül ettiğini, yani, kaynaklarını ve nevelerini etraf-lica tetkik ve mütalâa eylemek lâzımdır. Ancak, bu etüd sonunda tevdiat muamelelerine ait umumî bilgi ve prensipler ve tatbikat tekniği derlenmiş olur.

2 — Mevduatın kaynakları :

a — Para yatırılması (Meslekî kazanç ve tasarruflar) :

Fertler kazanç ve gelirlerinin kâffesini sarf ve istihlâk etmezler. İstihlâk fazlasını, yani artan kısmını tasarruf ederler ve bu paralarını bankalara yatırırılar. Esaslı ve müstakil bir yatırım yapabilmek hacım ve imkânına yeter miktarda olmayan bu paraların bankaya tevdi sahipleri için de adeta bir yatırımdır.

Medeni memleketlerde ve bugün memleketimizde bu gibi tasarruf paralarının bankaya yatırılması âdet olmuştur.

Bankalardaki tevdiatın en basit ve en eski şekli, mühim bir kısmı ve nev'i budur. Bankalar tevdiatlarının mühim kısmını doğrudan doğruya tasarruf erbabının yatırdığı bu paralarla temin ederler.

Binaenaleyh bankalar ve bilhassa banka şubeleri; buldukları piyasadaki halk ve köylülerde âtil paraların mevcut olup olmadığını araştırarak celp imkânlarını sağlamağa çalışmalıdır. Memleketimizde para yatırma âdeti yer almakla beraber, eskiden kalma bir zihniyetle kâğıt paraları da altın para gibi saklamakta devam edenler de olduğundan bu zihniyeti yıkmak için mücadele edilmesi lâzımdır. Bankaların çoğalması ve cazip teşvik ikramiyeleri tertip etmeleri, tevdiatın çoğalmasını kolaylaştırmakta mühim bir rol oynamaktadır.

b — Dolaşan (dalgalı) sermaye yatırılması :

Diğer taraftan muhtelif iş erbabının, yeni bir işe yatırmak üzere ellerinde zaman zaman paralar birikir; bu paralar da bekleme müddetine münhasır olmak üzere yine sahipleri tarafından bankalara yatırılır. Bu paralara, dolaşan (dalgalı) sermaye tâbir olunur. Bu paralar da banka mevduatının kaynak ve bir kısmını teşkil eder.

c — İşletme sermayeleri :

Banka mevduatının kaynaklarının biri ve mühimmi de, işletmelerin kasa mevcut ve fazlalarıdır. Modern işletmeler nakdî muamelelerini bankalar vasıtasıyla yaparlar. Bu esasa göre işletmelerde kasa fazlası ve mevcutlarını bankalara yatırırılar ve umumiyetle ödemelerini bu kanaldan yaparlar. Bu hattı hareket aynı zamanda işletme içinde bir menfaat meselesidir. Kasa fazla ve mevcutları hem emniyetle muhafaza olunmuş; hem de bir nema getirmiş olur. Bugün memleketimiz işletmeciliği de bu âdet ve usule girmiştir. Bununla beraber şehir ve kasabadaki küçük tacir, esnaf ve hattâ büyük ticarethane ve şirketlerin, kasalarında mühim miktarda

para sakladıkları da muhtelif vakalarla meydana çıkmış bulunmaktadır. Bu gibi paralar ticarethanelerin kasalarında bulundukça hiç bir gelir sağlamadıkları gibi yangın ve sirkat tehlikelerine maruzdurlar. Binaenaleyh bu gibi müesseselerin kasalarında aşgari para bulundurmaları ve fazla mevcutlarını dima bankalara yatırmaları ve ödemelerini de bankalar vasıtasıyla yapmaları kendi menfaatleri icabındandır. Modern işletmecilik bunu icap ettirir.

d — Ticarci senet, avans ve kupon bedelleri :

Müşterilerin bankalara iskonto veya tahsil edilmek üzere tevdi ettikleri senetlerle kupon ve namlarına gelen havale bedelleri nakden tediye edilmiyerek müşterinin bankada mevcut alacaklı cari hesabına matlup kaydı suretiyle tevdiatın doğması ve artması sağlanır. Bu suretle müşteri ihtiyacı vukuunda alacaklı hesabından çekle veya bizzat bankaya gelerek fişi imzalamak suretiyle istirdatta bulunur.

Müşterilere açılan avans hesaplarının tamamen veya kısmen tevdiat hesaplarına aktarılması suretiyle de tevdiat yaratılır.

İngiltere'de bu usul tatbik edilmekte ise de, memleketimizde tevdiat faiz nispetleri ile borçlu cari hesabın faiz nispetleri arasında büyük bir fark mevcut olduğundan bu usulün tatbiki müşterinin aleyhine olacağı cihetle tercihe şayan bulunmamaktadır.

Ancak, bazen vâdeli olarak açılan ve defaten tediyesi lâzım gelen kredilerden bir kısmını pek kısa bir müddet için aynı bankada mevcut veya yeniden açılan bir alacaklı hesaba kaydedilerek mütaakıp tediyeinin çekle bu hesaptan yapılması tavsiyeye şayandır.

e — Bankaların karşılıklı tevdiat hesapları :

Bir şehirde bulunan bankalar, ekseriyetle aralarındaki muameleleri nakit harekâtına meydan vermeden mahsup suretiyle ifa ve tasfiye etmek, para ihtiyaçlarını sürat ve kolaylık temin eylemek mak-

sadile karşılıklı tevdiat hesabı açarlar. Bu hal aynı zamanda muayyen bir müddet için ve muayyen miktarda sun'î olarak tevdiat hesaplarının artmasını da intaç eder. Bir piyasada veya ayrı ayrı piyasalarda bulunan bankaların karşılıklı alacaklı hesapları bulunması, muamelelerin sür'at ve suhuletle tedviri bakımından mühim faideleri olduğu gibi, suiistimal edilmemek şartıyla tevdiat hesaplarının bu suretle sun'î olarak yükseltilmesi de meşru ve makbul telâkki edilebilir.

Tevdiat hesaplarındaki paraların piyasada mevcut banknot miktarından fazla olmasında, yukarıda izah ettiğimiz muamelelerin kısmen âmîl olduğu şüphesizdir. Amerika'da ve bazı Avrupa memleketlerinde bankalardaki tevdiat hesaplarının bakiyesi piyasadaki banknot miktarının 3-5 misline kadar yükselmektedir. Bu hal, tâli derecedeki teşekküllerin tevdiatlarını daha yüksek kademedeki bankalara yatırmaları, çek kullanmaları ve kaydi paraların fazlalığı dolayısıyla meydana gelmektedir. Memleketimizde de, istihsalin artması, bankaların çoğalması ve halkın paralarını bankalara yatırması itiyatı kökleştikçe, tevdiatın banknot miktarına nazaran birkaç misline yükseleceği tabiidir.

Nitekim 1954 yılı sonu itibariyle piyasadaki banknot miktarı bir milyar altıyüz milyon lira olduğu halde bankalardaki tevdiat yükünü üç milyarı bulmuştur.

f — Bir tevdiatın iki bankanın hesaplarında aynı zamanda görülmesi :

Bir bankanın şubesinde tevdiatı bulunan bir müdi, diğer bir şubeden tevdiatını çekerek yine aynı yerdeki o bankanın şubesine veya diğer bir bankaya yatırabilir. Tediyeat fişle veya çekle olduğuna göre, hesabı cari mektubu veya çekin mukabili şubeye gidip çek muhteviyatı müdiin hesabına zimmet kaydedilinceye kadar, aynı para velev muvakkat bir müddet için olsun, aynı zamanda iki bankanın tevdiat hesaplarında görünür. Meselâ Ankara'daki bir bankada (1.000) lirası bulunan bir müdi, İstanbul'daki o bankanın şubesine müracaat ederek (1.000) li-

rayı çekse ve bu parayı aynı şubede mevcut veya yeniden açtığı alacaklı bir hesaba yatırsa, mezkûr (1.000) lira İstanbul şubesinden gönderilecek hesabı cari mektubunun Ankara'ya vusuline kadar, her iki şubenin tevdiat hesaplarında görülür. Bu hal bir hususiyet ve nadir geçen bir muameledir.

Tevdiatın bankalar için ne kadar ehemmiyeti olduğu yukarıda tebarüz ettirilmiştir. Binaenaleyh bankacıların tevdiatın nerelerde mevcut olabileceğini ve ne suretle celp edilmesi lâzım geldiğini bilecek ona göre hareket etmeleri, tedbir almaları ve çalışmaları lâzımdır. Bankaların tevdiat toplama ve çalışmaları bakımından, tevdiat kaynaklarının bilinmesi bankalar ve bankacı için mühimdir.

3 — Tevdiatın neveleri :

Tevdiat mudilerine ve istirdat şartlarına göre sınıflanır ve nevilendir.

a — Tevdiatın istirdat şartlarına göre neveleri :

1 — Vâdesiz (ibrazlı) tevdiat :

İsminden de anlaşılacağı üzere, istenildiği anda çekilmek kayıt ve şartıyla bankalara yapılan bir tevdiattır. Mudi istenildiği anda hesap bakiyesini tamamen veya kısmen çekmek şalâhiyetini haizdir. Bu itibarla bankalar için seyyal bir kaynak ve mevduattır. Şu kadar ki, istirdat derecesi, binnetice seyyaliyeti, mudiin bir tasarruf sahibi (tasarruf mevduatı) bir işletme (Ticarî mevduat) olmasına göre değişir. Bankalar bu nevi tevdiatı oldukça ihtiyatlı kullanırlar. Bu itibarla bu nevi tevdiatın faizi de pek cüzdür.

2 — İhbarlı tevdiat :

Bu nevi tevdiatın, istirdadı muayyen bir ihbar müddetine tâbidir. Mudi banka ile kararlaştırılan müddete göre, istirdat edeceği paraların miktarını ve tarihini evvelden haber vermek mecburiyetindedir. Bankacılık tatbikatına göre ihbar müddeti onbeş gün ve altı ay olabilir. Bu nevi tevdiat vâdesinin uzunluğuna göre adeta bir vâdeli tevdiat hükmündedir. Banka, ihbar edilmeyen mevduatı reddetmemekte muhayerdir. Tatbikatta

faizden vazgeçilmek şartıyla iadesi cihetine gidilmektedir. İstirdat derecesi, oldukça muayyen ve vâdeli olması dolayısıyla bu nevi tevdiatın kullanma (Plâsman) nispeti de vâdesiz tevdiattan daha yüksektir. Faizi de vâdesiz tevdiattan yüksektir.

3 — Vâdeli tevdiat :

Bu nevi tevdiat, bankalara muayyen bir müddet (vâde) sonunda istirdat edilebilmek kayıt ve şartıyla yatırılmış bir tevdiattır. Vâde müddeti asgari altı aydan başlayarak beş sene kadar uzayabilir. Bu nevi tevdiat gayrı seyyaldır ve kullanma derecesi en yüksek miktarda olanıdır. Bankalar bu nevi tevdiatı, vâdelilerine göre daha fazla kâr getirecek uzun vâdeli kredi ve ikrazlara yatırılırlar. Buna mukabil mudilere verilen faiz nispeti de değerlerine nazaran daha yüksek olduğu gibi, vâdelere göre de değişir. Banka muayyen vâdesinden evvel iade edip etmemekte muhayerdir. Ancak, tatbikatta para yatırma ihtiyatlarını kırmamak için faizden vazgeçilmek kayıt ve şartıyla iade edilmektedir.

Banka mevduatının bu tasnif ve nevileştirilmesi banka tekniği bakımından çok mühimdir. Zira bankalar ikraz etmek üzere istikraz eyledikleri mevduatın, ikraz ve kullanma derecesi (istismar) ni bu vasıflarına göre tâyin ederler. Binaenaleyh hangi kaynaktan gelirse gelsin, kimin tarafından tevdi edilirse edilsin, bankacı tevdiatı bu vâfa göre mütalâa eder.

b — Mevduatın mudiler bakımından neveleri :

1 — Şahsî veya hususî mevduat :

Bu nevi tevdiat bankaların en kuvvetli ve büyük menbânı teşkil eder. Tasarruf ve ticari mevduat olmak üzere iki kısma ayrılır.

Tasarruf mevduatı : Daha ziyade ticari faaliyette bulunmayan köylü, memur ve amele ile diğer meslek sınıflarının biriktirdikleri paralardan teşekkül eder. Oldukça devamlı ve uzun vâdeli tasarruf bu sınıflar tarafından meydana getirilir. Bu grup mevduat meslekî kazanç ve tasarrufların yatırımlarından meydana gelen bir

plâsman mevduatıdır.

Ticari mevduat: Tacirlerin ve ticaret şirketlerinin kasalarında bulundurmaları lazım gelen tedvir sermayeleridir. Bu nevî tevdiat bazen mühim yekûnlara yükselmekle beraber devamlı olmaları iş mevsiminde ticaret müesseseleri kendi sermayelerini kullandıktan başka bankalara da borçlanırlar. Bazı ölü mevsimlerde ise sattıkları mallardan elde ettikleri sermayelerini muvakkat bir müddet için bankalarda muhafaza ederler. Umumiyetle seyri mevsim hareketlerine ve iş vaziyetlerine tâbidir. Yukarıda tarif ve izahını yaptığımız işletme sermayeleridir. Aşağıda açıkladığı üzere ödeme mevduatıdır.

2999 sayılı Bankalar kanununda bu şekilde tasnif olmamakla beraber tasarruf mevduatı ve diğer mevduat tâbirleri kullanılmıştır. Mezkûr kanunun 25 inci maddesinde diğer mevduat zikredilmiş ve bunların dışında kalan mevduatın tasarruf mevduatı olduğu kabul edilmiştir.

Bu maddeye göre, devlet ve devlet müessesatiyle hususi idare ve belediyelerin banka ve şirketlerin ticarethanelerine ait olmak üzere tacirlerin mevduatı haricindeki tasarruf mevduatı sayılmaktadır.

2 — Âmme mevduatı :

Devlet ve devlet müesseseleriyle, hususi idare ve belediyelerin ve bu dairelere bağlı müesseselerin mevduatı bu sınıfa girer. Mevzuatımıza göre resmî daire ve müesseselerin paraları Merkez Bankası olan yerlerde Merkez Bankalarına, olmayan yerlerde Ziraat Bankalarına yatırılır. Belediye ve özel idarelere ait paralar da 1935 tarihli bir kararname ile İş Bankası olan yerlerde adı geçen bankaya yatırılmaktadır.

3 — Bankalar mevduatı :

Bankalar aralarındaki muameleleri kolaylıkla ve nakit harekâtına meydan vermeden ifa edebilmek maksadiyle birbirlerine tevdiatta bulunurlar. Bankaların birbirlerine tevdiatta bulunmalarının sebep ve neticeleri şunlardır :

1 — Kanuni mecburiyet dolayısıyla bankalar bazen Merkez Bankasına veya diğer bir millî Bankaya tevdiatta bulunurlar.

2 — Bazen bankalar âtil paralarını faizden istifade etmek için diğer bankaya yatırılırlar.

3 — Bankaların aralarındaki tahsil ve tediyeye muamelelerini mahsuben yapabilmek için karşılıklı tevdiat hesabı bulundurmaları bankacılık tekniği icap ve zaruretlerindedir.

4 — Bazen bir bankanın acil paraya ihtiyacı olur. Bu gibi hallerde diğer bankalara müracaat ederek tevdiat hesaplarına para yatırmalarını ister. Bu suretle muvakkat bir zaman için sıkışık durumda olan bankanın yardımına koşulmuş olur.

5 — Bazen bankalar bilançolarında tevdiatlarını fazla göstermek için de müteakiben tevdiat hesabı açarlar. Bu hal sunî olarak tevdiat hesaplarını muvakkat bir müddet için yüksek göstermekten başka bir işe yaramaz. Bununla beraber hususi eşhasa ait tevdiat kullanıldığı gibi bankalara ait tevdiat da kullanılabilir. Bu tarz, stüistimale gitmemek ve devamlı olmamak ve daha ziyade trezoreri muamelelerine münhasır olmak şartıyla bankalara faidesi dokunan bir sistemdir.

c — Tevdiatın mudilerinin yatırım maksatlarına göre tasnifi :

1 — Plâsman mevduatı :

Fertlerin kazanç ve gelir fazlalarından meydana gelen ve sahipleri için başka iş ve yerlerde esaslı ve müstakil bir yatırım imkân ve hacmine malik olmayan ve bankalara emin bir surette muhafaza ve nemalanması maksadiyle yatırılan paralara, bankacılıkta «plâsman mevduatı» tâbir olunur. Tasarruf mevduatıyla vâdeli mevduat bu sınıf ve gruba dahildir. Bu grup mevduat müstakar ve devamlı olmaları itibariyle bankaların emin kaynaklarını teşkil eder; uzun vâdeli muamele ve ikrazlarda ve malî muamelelerde kullanılabilir.

Ticari işletmelerin kasa mevcut ve faz-larından meydana gelen işletme serma-yeleriyle geçici sermayeler ve âmme mev-duatıyla bankalar mevduatı ise, bu şahıs ve teşekküllerin yevmi ve müstakbel yatırım ve tediyelerinde kullanılmak maksadı ile bankalara yapılan tevdiattır. Bu ne-vi tevdiata bankacılıkta «ödeme mevdua-tı» tâbir olunur. Cüz'î bir nema temin et-mekle beraber, esas maksat ve gayesi mu-hafaza ve trezoröri muamelelerinde kul-lanılmaktır. Bu grup seyyaldır. Bu itibarla bankalar tarafından trezoröri muamelele-rinde, senet iskonto ve iştirası, avans ve hesabı cari küşadı gibi kısa vâdeli kredi muamelelerinde kullanılır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere hangi kay-naktan gelirse gelsin, kimler tarafından tevdi edilirse edilsin, tevdiatın anlattığı-mız vasıfları bankalar için mühimdir. Çün-kü bankacı, tevdiatı bu vasfına göre kul-lanacaktır. Binaenaleyh bu tasnif banka-cı için mühimdir ve her çeşit vasıfların bir ihatası ve hülâsası gibidir demek ca-izdir.

İşte yukarıdaki satırlarla banka mev-duatının kaynakları, neveleri ve banka tekniği bakımından vasıfları açıklanmış oluyor. Bu suretle bankaların nerelerde ve ne nevi tevdiat bulabilecekleri anlaşıl-mış bulunmaktadır. Bu malûmatla banka-cı, tevdiat celp ve tedarikine ait çalış-malarını ve mevduatın işletilmesine ait teknik esas ve kaideleri, hülâsa banka iş-letmeciliğinin iş programını teşkil eyliyen kaynak ve plâsman programlarını tan-zim edecek done ve prensiplerle teçhiz oluyor demektir.

f — Tevdiatın Bankalar Kanununa gö-re neveleri :

2999 sayılı Bankalar Kanununun 25 inci maddesine göre bankalardaki mevduat başlıca (tasarruf mevduatı) ve (diğer mevduat) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.

10/Haziran/1930 tarih ve 1711 sayılı kanun çıkmadan evvel tevdiat bankalar-da alacaklı hesabı cariye veya tevdiat

namıyla bir hesapta kabul edilirdi.

Cumhuriyetin ilânını mütaakıp alınan iktisadi tedbirler arasında tevdiat mevzuu da ele alınmış ve küçük tasarrufdan top-layıp işletmek üzere Avrupa devletlerin-deki tasarruf sandıkları esas tutularak 1711 numaralı kanun hazırlanmıştır.

Mezkûr kanunla kurulması derpiş edil-en sandıklar henüz kurulmamıştır. Yal-nız kanunun 11 inci maddesi mucibince Ziraat Bankasının kefaleti altında bulu-nan Emniyet Sandığı mezkûr kanun hü-kümlerinden istifade etmeğe yetkili kılın-mıştır. Yine aynı madde gereğince mez-kûr kanunun hükümlerini kabul ettikle-ri takdirde millî bankalar da hükümetin mezuniyetiyle müstakil tasarruf sandık-larını veya tasarruf sandıkları servisini vücade getirebilecekleri tasrih edilmiştir.

1711 sayılı kanunun bu hükmünden istifade etmek üzere hükümetçe Ziraat Bankasıyla diğer bazı millî bankalara yet-ki verilmiştir.

5 Haziran 1936 tarih ve 2999 sayılı Ban-kalar Kanununun 25 inci maddesinde mevduatın mahiyeti ve nev'i hakkında şu hüküm konmuştur.

(Bankalar hesaplarında tasarruf mev-duatını diğer mevduattan ayırmağa me-cburdurlar. Devlet ve devlet müessesatıyla hususi idare ve belediyelerin ve bunlara ait müesseselerin, menafiyi umumiyyeye hadim cemiyetlerin ve aleltilâk banka ve şirketlerle ticarethanelere ait olmak üzere tacirlerin mevduatı haricindeki mevduat tasarruf mevduatı sayılır). Bu hükme gö-re, maddede isimleri zikredilen eşhas ve müesseselere ait tevdiat haricindeki tev-diatin tasarruf tevdiatı addedilmesi lâ-zımdır.

Ancak 2999 sayılı Bankalar Kanunu-nun 44 üncü maddesi gereğince 1711 sa-yılı kanunun hükmü mahfuz tutulmuş ol-duğuna göre, (tasarruf tevdiatı) tâbiri an-cak mezkûr kanun gereğince Emniyet Sandığı ile hükümetçe yetkilî kılınan ban-kalar tarafından kullanılmaktadır.

Bu sebeple diğer bankalar kabul ettik-leri bu gibi tasarruf tevdiatını (küçük ca-

ri hesaplar) namı altında hesaplarına kayıt etmektedirler.

III

Tevdiat işleriyle ilgili mevzuat

1 — Umumi mülâhaza :

Bankacılıkta yukarıda tarif ve izahını yapıp kaynak ve nevelerini gösterdiğimiz mevduat kabul eylemek, ikraz eylemek üzere istikraz eylemektir. Bu mekanizmaya göre bankalar aherin parasını ahere ikraz eylemektedirler. Geniş çapta milli servet ve sermayeyi alâkalandıran bankaların bu fonksiyonu umumi ve banka işletmeciliği bakımından cidden muhataralı ve nazik bir mekanizmadır. Bu itibarla bu mekanizmanın kâfi derecede emniyet vesaitine malik olması lâzımdır.

İleride görüleceği üzere, bu emniyeti evvelâ bankacılık tekniği işlemi bu bapta birtakım kaide ve prensipler çizmiştir. Sonra da vazii kanun bankacılığa müdahale ederek banka teknik ve icaplarını da nazara almak ve bu sahadaki prensip ve kaideleri kanunlaştırmak suretiyle bir mevzuatı yaratmıştır.

Bu itibarla biz de bu yayınıımızda tevdiat muamelelerinin tatbikatının izahına geçmezden evvel, bankaların tevdiat işleriyle alâkalı çeşitli mevzuatı gözden geçirmeği faydalı ve lüzumlu bulmaktayız. Bu mülâhaza ile aşağıda tevdiat muameleleriyle alâkalı mevzuatı açıklayacağız.

Tevdiata devletin müdahalesi :

Tevdiat muameleleri umumi hükümler dahilinde cereyan etmekte iken Türk parasını koruma hakkındaki 20/Şubat/1930 tarih ve 1567 sayılı kanun ve bu kanuna müteferri olarak çıkarılan kararnameler ve kanunlarla bazı tedbirler alınmıştır. Bunlardan halen hükümleri mer'î olanları sırasıyla aşağıda gösterilmiştir.

2 — Tasarruf Sandıkları kanunu :

10/Haziran/1930 tarih ve 1711 sayılı Tasarruf Sandıkları kanununun mevzuumuzla ilgili başlıca maddeleri şunlardır :

Bu kanunla;

A — Tasarruf sandıklarına efrad ve müesseseler tarafından yapılan tevdiat devletin zaman ve kefaleti altında olduğu, (madde 3).

B — Her şahsa ait tevdiattan (1.000) liraya kadar olan kısmı haciz olunamayıp yalnız faizin haciz olunabileceği, (madde 4).

C — Tasarruf sandığı, tasarruf cüzdanı ve tasarruf tevdiatı veya buna mümasil ünvanlar hükümetin muvafakatı olmadıkça hiç bir banka ve müessese tarafından kullanılamıyacağı, (madde : 5).

Ç — Tasarruf sandıklarının bu kanunda ve nizamnamesinde tasrih olunan muameleleri ile bunlara ait evrak ve senedatın her nevi tekâlif ve damga vesair resimlerden muaf olduğu, (madde : 8).

E — Ziraat Bankasının kefaleti altında bulunan Emniyet Sandığının bu kanunun hükümlerinden istifade edeceği, (madde : 11 fıkra 1).

D — Bu kanunun ahkâmını kabul ettikleri takdirde milli bankalar da hükümetin mezuniyetiyle müstakil tasarruf sandıkları veya tasarruf sandıkları servisleri vücade getirilebilecekleri, (madde 11 fıkra 2).

Kabul edilmiştir. Ancak, birinci madde gereğince, devlet, idarei hususiye ve belediyelerin açmağa yetkili kıldıkları bu sandıklar henüz faaliyete geçirilmemiş olduğu gibi, kanunda mevzuubahis nizamname ve talimatnameler de henüz çıkarılmamıştır.

Halen tasarruf tevdiatı unvanı kanunun 11 inci maddesindeki sarahate göre Emniyet Sandığı ile hükümetçe verilen müsaade üzerine Ziraat Bankası ve diğer bir kaç banka tarafından muamele yapılmaktadır.

3 — Bankalar Kanunu :

1/6/1936 tarih ve 2999 sayılı Bankalar kanununun tevdiata ait olan hükümleri aşağıda gösterilmiştir :

A — (Mevduat kabul edebilmek için Türk kanunlarına göre teşekkül eden bankaların tediyeye edilmiş sermayeleriyle bilûmum ihtiyat akçeleri balığının ve ecnebi memleketlerde teşekkül edip Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan bankaların Türkiye’deki şubelerine tahsis ettikleri tediyeye edilmiş sermaye miktarlarının ilk tesis masrafları hariç olmak üzere.

Nüfusu 250 binden fazla olan şehirlerde en az bir milyon lira,

Nüfusu 100 binden fazla ve 250 binden aşağı olan yerlerde en az 500 bin lira,

Nüfusu 50 binden fazla ve 100 binden aşağı olan yerlerde en az 120 bin lira,

Nüfusu 50 binden aşağı olan yerlerde en az 50 bin lira olmak şarttır.

Muhtelif şehirlerde şubeleri bulunan bankalar için bu madde mucibince istenilen sermaye haddi, merkez ve şubelerinin buldukları şehirlere ait hadler ayrı ayrı hesap ve cem edilmek suretiyle tespit olunur. Bir şehirdeki şubeler bu hadlerin hesabında bir şube itibar olunur.) (madde : 8).

Vazii kanunun bu madde ile derpiş ettiği gaye ve maksat, tevdiat kabul edebilecek bankaların masraflarını koruyarak yaşamalarını ve bilhassa tevdiatin emniyeti bakımından asgari bir zatî sermayeye sahip olmalarını sağlamaktır. Bankaların sermayeleri bu madde hükümlerine göre şehirlerin nüfusu esas tutularak tespit edilmiştir.

B — (Bankalar hesaplarında tasarruf mevduatını diğer mevduattan ayırmağa mecburdurlar. Devlet ve devlet müessesatı ile hususi idare ve belediyelerin ve bunlara ait müesseselerin, menafii umumiyeye hadim cemiyetlerin ve alelittlak banka ve şirketlerle ticarethanelere ait olmak üzere tacirlerin mevduatı haricindeki mevduat tasarruf mevduatı sayılır.)

Bu maddenin birinci fıkrasında bankaların tasarruf mevduatı ile diğer mevduatı hesaplarında ayırmaları mecburiyeti konudaki son 2 nci fıkrada diğer

mevduatı tâyin ederek bunun haricinde kalan mevduatı tasarruf mevduatı addedilmiştir.

1711 sayılı kanunun hükmü mahfuz olduğundan, mezkûr kanunun 11 nci maddesi gereğince yetkili olmıyan bankalar (tasarruf sandığı) ünvanını kullanamıyarak, küçük cari hesaplar ünvanını kullanmaktadırlar.

İkinci bir nokta da diğer mevduatı tahdidî mahiyette tasrih ederek bunlar haricindeki mevduatı tasarruf mevduatı kabul edilmiştir.

Bu hükme nazaran, bloke paraları, istimlak bedelleri, menafii umumiyeye hadim oldukları tasdik edilmıyen cemiyetler ve diğer bilûmum paraların tasarruf hesaplarına geçirilmesi lâzım gelmektedir.

C — (Bankalar, taahhütlerine karşı bulunduracakları umumi dispoñibilite’den maadâ, Maliye Vekâletinin muvafakâtında devlet dahilî istikraz tahvilâtından veya bu tahviller derecesinde faiz getiren diğer menkul kıymetlerden müteşekkil bir munzam karşılık tesis ederler. Bu munzam karşılık üçer aylık hesap vaziyetlerinde gösterilen umum mevduatın en az % 15 ine muadil tutulur.) (madde : 26).

Bu nispet 3/4/1942 gün ve 4196 sayılı kanunla % 20 ye çıkarılmış ve 4960 sayılı kanunla karşılığı % 5 faizli hazine tahvillerine hasrı kabul edilmiştir. Bankalar kanununa ek olan 3/7/1953 tarih ve 6112 sayılı kanunun 9 uncu maddesiyle % 20 nispetindeki munzam karşılıkların amortisman sandığı hesabına Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına nakden tevdi edilmesi ve 10 uncu maddesiyle de bankalarla ortaklıklar 2999 sayılı Bankalar kanununun 31 ve 45 inci maddeleri ile Ticaret kanununun hükümlerine göre ayırmak mecburiyetinde buldukları ihtiyatlara muhabil cüzdanlarında devlet iç istikraz tahvilleri gibi amortisman ve kredi sandığı tahvilleri de bulundurabilecekleri kabul edilmiştir.

Bu hükümlerle devlet, mühim bir kısmı talep vukuunda ödenmesi gereken vâdesiz mevduatın muayyen bir kısmının

kolayca paraya çevrilerek tediyatın aksa-
maması, bankaların fazla riskli kredilere
girmelerini önlemesi, ve tevdiatlarına ol-
dukça kârlı ve emin bir plâsman bulun-
ması, devlete de tahvillerini satacak müş-
teri bulması, enflasyonist muamelelerin
kısmen önlenmesi derpiş edilmiştir. Bu
maddeye aykırı hareket edenler mezkûr
kanunun 46 ncı maddesi gereğince yüz li-
radan 1.000 liraya kadar ağır para cezası-
na mahkûm edilir.

D — (Bankalar, yukarıki maddede ya-
zılı munzam karşılıkları ayrı bir hesapta
gösterirler ve ayrı bir kasada muhafaza
ederler. Bunları rehin edemeyecekleri gi-
bi mahiyet ve şekli her ne olursa olsun
hiçbir muamelede kullanamazlar) (mad-
de: 27).

Kanunun bu hükmüne imtisalen ban-
kalar bilânçolarında tevdiat karşılıklarını
(... kanunî karşılıklar) namı altında ayrı
ve müstakil bir ana hesapta göstermekte-
dirler.

Bu maddeden maksat, talep vukuunda
derhal ödenmesi gereken vâdesiz tevdiatın
karşılanmasını sağlayacak kıymetlerin
hazır bulundurulmasıdır. Bu sebeple tev-
diat karşılığı olup icabında derhal nakde
tahvili mümkün olacak bu kıymetlerin re-
hin edilmesi, teminat gösterilmesi veya
herhangi bir suretle kayıt altına alınması
kanunla men edilmiştir.

Bu madde hükümlerine aykırı hareket
edenler, 46 ncı madde gereğince 100 lira-
dan 1.000 liraya kadar ağır para cezasına
mahkûm edilirler.

E — Bir bankanın kabul edebileceği
tasarruf tevdiatı yekûnu tediye veya Tür-
kiye'ye tahsis edilmiş sermayesiyle ihtiyat
akçeleri mecmuunun :

a — 500.000 liraya kadar olan banka-
larda 3 mislini,

b — 500.000 liradan bir milyon liraya
kadar olan bankalarda beş mislini,

c — 1.000.000 liradan dört milyon li-
raya kadar olan bankalarda altı mislini,

ç — 4.000.000 liradan fazla olan ban-
kalarda yedi mislini geçemez. (Madde: 27).

Bu hükümden maksat, bankaların zati

sermayelerinin çok üstünde tevdiat kabul
ederek vukubulacak zarar neticesinde mu-
dilerin tevdiatlarını tehlikeye düşürme-
lerini önlemektir.

Bu maddenin hükümlerine aykırı ha-
reket edenler 46 ncı madde gereğince 100
liradan 1.000 liraya kadar ağır para ceza-
sına mahkûm edilir.

F — Tasarruf mevduatı sahipleri mev-
duatının % 40 ına müsavi bir miktar için
bu mevduatı kabul etmiş olan bankanın
aktifinde mevcut bütün kıymetler üzerin-
de imtiyazlı alacaklıdır. İflâs vukuunda
tasarruf mevduatının imtiyazlı kısmı tas-
fiye neticesi beklemeksizin sahiplerine te-
diye olunur. (Madde : 29).

Vazii kanun bu madde ile mudilerin
hukukunu muhafaza ve dolayısıyla tev-
diatın artırılması gayesini istihdaf ey-
lemiştir.

G — Mevduat sahiplerinin mevduat-
larını diledikleri anda bankadan geri al-
mak hakları hiçbir suretle takyit ve tah-
dit edilemez. Mevduat sahibi ile banka
arasında vâde veya ihbar müddeti hakkın-
da kararlaştırılan şartlar mahfuzdur.
(Madde : 30).

Halk tabakası ilk zamanlarda banka-
lara yatıracakları paraların iade edilip
edilmeveceğinden şüphe ederlerdi. Bu
madde ile şüpheler izale edilmiş bulun-
maktadır. Son zamanlarda vâdeli mevdu-
atın bile vâdeden evvel mudilerin arzusu
üzerine reddinde büyük kolaylıklar gös-
terilmektedir.

H — Bankalarda emanet veya cari he-
sap suretiyle para kabul edebilecek bilü-
m müesseselerde mevcut nakdî ve ay-
ni mevduat ile emanet ve cari hesap şek-
lindeki her türlü matlubat için bu banka
ve müesseselerin her sene başı, hilâfına
tahriri talepleri olmadıkça, eshabı namına
hesap hülâsaları göndermeleri mecburidir.

Bu kabil mevduat, emanet ve matlu-
batından en son talep veya muamele tari-
hinden itibaren 10 sene geçtiği takdirde
eshabı tarafından aranılmamış olanları, bu
müddetin hitamından itibaren altı ay zar-
fında banka ve müesseseler tarafından sa-
hiplerinin isim ve hüviyetleri ve malûm

olan adresleri ve haklarının faizleriyle beraber balığ olduğu miktarlar gösterilmek suretiyle tanzim edilecek bir cetvel ile Maliye Vekâleti emrine Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi olunur. Bu kanun neşri tarihinde banka ve müesseseler yedinde bulunup 10 senedenberi muamele görmemiş veya sahipleri tarafından aranılmamış olan mevduat, emanet ve cari hesap şeklindeki her türlü matlubat hakkında bu hüküm tatbik olunur) (Madde : 41).

Bu maddenin 1 inci fıkrasına göre her sene başı mudilere hesap hülâsası gönderilmesi lâzımdır. Ancak mudilerden tahriri muvafakat alınırsa bu hesap hülâsalarının gönderilmesine ihtiyaç kalmaz. Bankalarda tevdiat hesapları son yıllarda pek fazlaştığından bütün hesap sahiplerine hesap hülâsası gönderilmesi pek güç ve hattâ imkânsız bir hal almıştır. Bunun için imza kartonlarında bu yolda meşruhat verilerek mudilere imza ettirilmekte ve bu suretle bu vecibeden vareste kalınmaktadır. Esasen mudilerin elinde cüzdan mevcut olduğundan bu aynı zamanda hesap hülâsası vazifesini de görmektedir.

Bazı mudiler paralarının mevcudunu yakınlarına hissettirmemek için adreslerine hesap hülâsası gönderilmemesini de istemektedirler. Bu bakımdan bankaların bu hususa dikkat etmeği lâzımdır.

2 nci fıkrada da, 10 sene aranmayan tevdiat, emanet vesair alacakların Maliye Vekâleti namına Cumhuriyet Merkez Bankasına mal edilmesini âmir hüküm vardır. Bu pek mühim bir nokta olduğundan hesap açılış tarihleriyle son muamele tarihlerinin yeni seneye ait hesabı cari defterlerinde işaret edilmesi muvafıktır.

Bu madde hükümlerine muhalif harekette bulunanlar 58 inci madde gereğince yüz liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkûm edilirler. Bundan başka bu gibi banka ve müesseselere tevdi icap eden bu haklar, muayyen bedel ve kıymetlerin bir misli fazlasıyla ödetilir.

İ — Ziraat Bankası ile İstanbul Emniyet Sandığının kabul edecekleri tasarruf

mevduatı yekûnu bu iki müessesenin sermaye ve ihtiyat akçaları yekûnuna göre hesap edilir ve her ikisi mevduat kabul bakımından bir banka addolunur. (Madde: 42).

Emniyet Sandığı nev'i şahsına münhasır bir teşekkül olup sermayesi mevcut olmadığından 27 nci madde hükümlerine tevdiat kabul edebilmesi için bu madde kanuna derç edilmiştir.

J — (Bu kanuna göre mevduat kabülüne mezun olanlardan başka hiç bir fert ve müessese meslek edinerek mevduat kabul edemez) (madde:43). Bu madde hükmüne muhalefet edenler yüz liradan binliraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilirler. Tekerrürü halinde bir aydan bir seneye kadar hapis cezası hükümlenmekle beraber para cezası üç misline çıkarılır.

K — (Tasarruf sandıkları hakkındaki 1711, Halk Bankası ve Halk Sandıkları hakkındaki 2284 ve Tarım Kredi Kooperatifleri hakkındaki 2836 numaralı kanunlar hükümleri mahfuz olduğu gibi resmî ve hususî daire ve müessese ve şirketlerin sırf kendi memur ve müstahdemlerine ait olmak üzere sihhî ve içtimai yardım, ihtiyat ve tasarruf temini maksatlariyle teşkil ettikleri sandıklar kendi âzasına münhasır olmak üzere mevduat kabul edebilirler.

• Bu kabil sandıklar statüleri dahilinde faaliyette bulunmakla beraber mevcutlarının beşyüz liradan fazlasını millî bankalara vermeğe mecburdurlar.

Türk kanunlarına göre teşekkül etmiş ve sermayesi Türk parası olarak konulmuş ve sermayesinin ekseriyeti ve murakabesi Türklere ait olan bankalara millî banka denir.) (Madde : 44).

L — 2999 sayılı Bankalar Kanununun 60 ıncı maddesi gereğince aşağıda yazılı hallerde maliye ve iktisat vekillerinin kararı ile bankalardan mevduat kabulü izni geri alınabilir.

a — 26, 27 ve 28 inci maddeler hükmüne aykırı hareketlerinden dolayı 46 nci maddeye göre cezaya mahkûm edilenle-

rin mensup oldukları bankalarda bu hareketlerin tekrür etmesinde,

b — 31 inci madde hükmüne riayet etmeyen bankalarda İktisat ve Ticaret Vekilligince tebliğ edilecek yazılı ihtara karşı kanun hükmünün yerine getirilmemesinde ısrar edilirse,

c — 57 nci maddeye göre ceza görenlerin mensup olduğu bankalar bu cezayı istilzam eden hareketlerinde devam ederlerse,

Yukarıda A fıkrasında bahsi geçen 26 ncı madde, umum mevduatın % 15 ine kadar munzam karşılık temin edilmesine, 27 nci madde de münzam karşılıkların ayrı bir hesapta gösterilmesine, ayrı kasalarda muhafaza edilmesine, rehin edilmesine ve her ne şekilde olursa olsun hiçbir muamelede kullanılmaması hakkındadır.

b fıkrasında bahsi geçen 31 inci madde, bankalar, ticaret kanununun ve esas mukavelelerinin mecburî kıldığı ihtiyatlardan başka senelik safi kârlardan % 5 ini (ileride vukuu muhtemel zarar karşılığı olarak) ayırmağa mecbur olduklarına dairdir.

c fıkrasında bahsi geçen 57 nci madde, Maliye ve İktisat Vekillerince veya yeminli murakiplarınca bu kanun hükümlerine göre istenecek malûmatı vermeyen veya yeminli murakipların bu kanun hükümleri dairesinde vazife görmelerine mumanat eden bankaların selâhiyetli memurları ilk defasında yüz liradan bin liraya kadar para cezasına mahkûm edilecekleri ve tekrürü hakkında bu cezanın üç misline çıkarılacağı hakkındadır.

M — (Sıfat ve vazifeleri dolayısıyla vâkif oldukları bankaya ait sıraları makbul bir sebep 'e müstenit olmaksızın ifşa eden banka mensupları üç aya kadar hapis ve yüz liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilirler.

Yukarıdaki fıkrada yazılı kimseler bu sıraları kendileri veya başkaları için menfaat temini maksadiyle ifşa ederlerse altı aydan iki seneye kadar hapis ve yüz liradan bin liraya kadar ağır para cazasıyla mahkûm edilirler) (Madde : 55).

Kanunun bu maddesi bilhassa tevdiat

ile çok alakalıdır. Servet insanın düşmanıdır atasözü meşhurdur. Bir çok kimseler paralarının başkaları tarafından bilinmesine razı olmazlar. Hattâ karı ve koca, baba, oğul, kardeşler servetlerini birbirinden gizli tutarlar. Bir çokları paralarını da gizli kalması için bankaya yatırırılar. Binaenaleyh, banka memurlarının bu lâzimeye âzami derecede riayet etmeleri hem meslek ve hem de kanun icabıdır.

N — Bankaların bankalar kanunu hükümlerine riayet edip etmediklerini teftiş ve murakabe etmek için yeminli murakipler ihdas edilmiştir. Bu hususta kanunun maddeleri aşağıdadır.

(Bu kanunun tatbikini murakabe vazifesi ile mükellef olmak üzere Maliye ve İktisat Vekillerince müştereken lüzumu kadar (Yeminli murakip) unvanlı memurlar intihap ve tâyin olunur. Eu murakiplere icra vekilleri heyeti huzurunda yemin verilir.

Yeminli murakiplerin haiz olacakları vasıflar ve şartlarla çalışma usulleri maliye ve İktisat Vekillerince tespit olunur) (Madde : 39).

(Yeminli murakipler, hiçbir suretle bankalardan mevduat sahiplerinin isimlerinin bildirilmesini isteyemezler. Bankalardan kredi, kefalet, teminat vesair banka muamele ve hizmetlerinin müfredatı ve alâkalıların isimleri ve hesapları hakkında da malûmat talep edemezler) (Madde : 40).

(Maliye ve İktisat Vekillerince veya yeminli murakiplerce bu kanun zimânına göre istenecek malûmatı vermeyen veya yeminli murakiplerin bu kanun hükümleri dairesinde vazife görmelerine mumanat eden bankaların selâhiyetli memurları ilk defasında yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilir. Tekrürü halinde bu ceza üç misline kadar çıkarılır) (Madde : 57).

4 — Halk Bankası ve Sandıkları Kanunu :

2999 sayılı bankalar kanununun 44 üncü maddesi gereğince 2284 sayılı Halk bankası hükmü mahfûz olduğu bildirilmiştir.

Mezkûr 2284 sayılı kanunun üçüncü maddesinin D fıkrası ve 11 inci maddesi gereğince mevduatı koruma kanununa göre halk bankası ile halk sandıklarının sermayeleri ve ihtiyatları yekûnu esas tutularak her birinin sermayesi ne olursa olsun mevduat kabul edebilecekleri tasrih edilmiştir.

5 — Merkez Bankası Kanunu :

Bankalar kanununun 66 ıncı maddesi gereğince Cumhuriyet Merkez Bankası teşkilâtı ile muamelâtı ve murakabesi hakkındaki 1715 numaralı kanun hükümleri mahfuz tutulmuştur. 1715 numaralı kanunun tevdiata muteallik 51 inci maddesi aşağıdadır :

(Hazineye ve İnhisar idarelerine ait nakitler Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi olunur.

Merkez Bankası Devlet müesseseleri mevduatına faiz vermez. Hususi mevduata Merkez Bankasının vereceği faiz % 2 yi geçemez) (Madde : 51).

3/7/1932 tarih ve 2062 sayılı kanunla bu maddeye aşağıdaki fıkra ilâve edilmiştir :

(Banka döviz kabulüne ve karşılıklı ve karşılıksız avans almağa mezundur. Bu kabil muameleler için icabında vereceği faiz nispeti yukarıdaki tahditlere tâbi değildir).

Merkez Bankasının tevdiat hakkındaki 51 inci maddesi hükümleri 7/Haziran/943 tarih ve 4431 sayılı kanunla birinci maddesi tevsî ve teşmil edilmiştir. (Mülhak bütçe ile idare olunan devlet müesseseleri ile hususi idare, Belediye ve âmme menfaatlarına hadim cemiyet ve yarıdan fazla hissesi devlete ait şirketler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının müesses bulunduğuy yerlerde bu bankadan, müesses bulunmadığı yerlerde muhabirleri varsa bu muhabirlerden başka bankalara tevdiat yapamazlar).

1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankasına ait kanunun 51 inci maddesinin yalnız hazine ile inhisar idarelerine ait nakitlerin Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi olunacağı tasrih olunmuştur.

4431 sayılı kanunla diğer devlet müesseselerinin de tevdiatlarını merkez bankalarına veya muhabirlerine yatırmaları kabul edilmiştir. Bu suretle bütün devlet müesseselerine ait paraların emniyeti, harp içinde beliren enflasyon tehlikesinin önlenmesi temin edilmiştir. Kanunun derpiş ettiği faydeleri sağlamak bakımından Merkez Bankasının yurdun her tarafında teşkilâtı bulunan Ziraat Bankasını muhabir olarak vazifelendirmesi muvafık olacağı kanaatindeyiz.

6 — Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu :

2999 sayılı bankalar kanununun 44 üncü maddesinde tarım kredi kooperatifleri hakkındaki 2836 sayılı kanun hükümlerinin mahfuz olduğu belirtilmiştir.

Mezkûr kanunda tevdiat hakkında bir hüküm yoktur. Kooperatifler ziraat bankasının muhabiri sıfatiyle ve Ziraat Bankası hesabına tevdiat kabulüne tevassüt etmektedirler. Bu kooperatiflerin Ziraat Bankasının kontrolü altında tasarruf sandıkları vazife ve rolünü ifa etmeleri için gerekli formalitelerin ikmali muvafık olacağı kanaatindeyiz.

7 — Hususi Tasarruf Sandıkları kanunu :

2999 sayılı bankalar kanununun 44 üncü maddesinde, (... Resmî ve hususi daire ve müesses ve şirketlerin sırf kendi memur ve müstahdemlerine ait olmak üzere sıhhi ve içtimai yardım, ihtiyat ve tasarruf temini maksadiyle teşkil ettikleri sandıklar kendi âzasına münhasır olmak üzere mevduat kabul edebilirler. Bu kabil sandıklar statüleri dahilinde faaliyette bulunmakla beraber mevcutlarının beşyüz liradan fazlasını millî bankalara vermeğe mecburdurlar).

Bankalar Kanununda sık sık geçen millî bankalar tabiri de 44 üncü maddenin son fıkrasında şu suretle açıklanmıştır :

(Türk kanunlarına göre teşekkül etmiş ve sermayesi türk parası olarak konulmuş ve sermayesinin ekseriyeti ve murakabesi türklere ait olan bankalara millî banka denir).

ki Aysal, Nusret Özgören, Lütfü Dorman ve Muteber Ünyelloğlu İdare Heyeti asıl üyeliklerine; Salt Cıvaoğlu ve Nalm Talu İdare Heyeti yedek üyeliklerine; Nusret Görkey, Salt Katlan ve İktil Hebel asıl murakıplığı; Ali Berkman ve Naci Korkmaz yedek murakıplığı seçilmişlerdir.

Yeni seçilen İdare Heyetinin yaptığı toplantıda : Sungur Babaoğlu Başkanlığa, Fethi Aktan Başkan Vekillğine, Hikmet Keyman Umumi Kâtipliğe, Lütfü Dorman Muhasıp Üyelğe, Nusret Uzgören, Hakkı Aysal ve Muteber Ünyelloğlu da faal üyeliklere seçilmişlerdir.

Bu kadro ile kurulan yeni İdare Heyetinin bu yılki faaliyetinde umumi kongrede serd olunan tenkid ve temenniler ve geçen yıllardaki çalışmalarından elde edilen tecrübeler göz önünde bulundurulmak suretiyle daha verimli ve tatminkâr bir programın tanzim ve tahakkukuna çalışacağı umulmaktadır.

Türkiye Bankacılar Cemiyeti Kocaeli Şubesi'nin yıllık Umumi Heyet Toplantısı 23/3/1957 tarihinde yapılmıştır. İdare Heyeti ve Murakıpları

raporu okunup İttifakla kabul edildikten sonra yeni İdare Heyeti ve murakıplar seçimine geçilmiştir. Tasnif neticesinde :

İSHAK TURNAOĞLU

Başkan

Ziraat Bankası Kocaeli Ş. Md.

A S I L Ü Y E L E R

Memurluğu

Adı ve Soyadı

İshak Turnaoğlu

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü Başkanı

Cahit Güldiken

Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü Başkan Vekili

Özcan Aksoy

Yapı Kredi Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü Umumi Kâtib

Ali Fuat Bahçelî

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Müdür Muavini Üye

İlyas Öztekin

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Muhasebecisi Üye

Adnan Özgün

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Şeflerinden Muhasıp Üye

Flkret Günay

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Şeflerinden Veznedar Üye

Y E D E K Ü Y E L E R

Hakkı Önen

Kocaeli Halk Bankası Müdürü

Şükrü Özbaşar

Türkiye İş Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü

Şeref Turan

Kocaeli Halk Bankası Veznedarı

Hikmet Ündeğer

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde Memur

Hikmet Tüzün

Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Şubesinde Şef

Nacl Erenoğlu

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde Şef

Metin Kolçak

Halk Bankası T. A. Ş. Muhasebecisi

A S I L M U R A K I P L A R

A. Fuat Çeviren

Halk Bankası T. A. Ş. de Memur

Hadiye Arıburnu

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde Memur

Şakire Tekin

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde Şef Muavini

Y E D E K M U R A K I P L A R

Ruhi Sözalın

Kocaeli Halk Bankasında Şef

Kemâl Altın

T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde

Necdet Besler

Muhasebeci Muavini Ticaret Bankası Müdürü

Yukarıda öz ve soyadları yazılı zevatin İdare Heyeti ve Murakıplıklara seçtikleri anlaşıl-

mıştır.

BANKA

Türkiye Bankacılar Cemiyeti'ne Ait Haberler

Surgun Babaoğlu
Başkan
Sümerbank Umum
Müdür Muavini

Fethi Aktan
Başkan vekili
Merkez Bankası
Teftiş Heyeti Reisi

Hikmet Keyman
Umumi Kâtip
Ziraat Bankası
Teftiş Heyeti Başkan
Muavini

Nusret Uzgören
Üye
Halk Bankası
Umum Müdürü

Hakkı Aysal
Üye
Akbank Ankara Şb.
Müdürü

Lütfü Dorman
Üye
İller Bankası
Krediler Müdürü

Türkiye Bankacılar Cemiyeti IV adı umumi heyet toplantısı 10.6.1957 Pazartesi günü saat 18,30 da kongre Başkanlığına seçilen Sungur Babaoğlu'nun riyasetinde Halk Bankası salonlarında yapılmıştır.

Evvvelâ gündem reye konarak ittifakla kabul edilmiştir. Bundan sonra 1956 yılına ait İdare Heyeti ve Murakıplar raporu okunmuştur.

İdare Heyeti raporunda:

— Cemiyetin memleketin başlıca yerlerinde şubeler açmak suretile teşkilatlanma işi hemen hemen tamamlanmış olduğu;

— Cemiyetin en mühim ihtiyacı ve çalışma hedefi olan lokal meselesinin, istilzam ettiği büyük meblağ dolayısıyla tehakkuk ettiremediği bununla beraber kiralamak yoluyla bir lokal teminine çalışıldığı;

— Gerek üyelerin nezih eğlenceleri, gerek mâli kaynakları kuvvetlendirmek maksadına matuf olarak muntazam yıllık balolar verildiği ve varidatın lokal ihtiyacı için saklandığı,

— Bu arada ilmi konferanslar verildiği ve mesleki eserler yayınladığı,

Belirtilerek cemiyet çalışmalarının seyir ve gayesi hakkında açıklamalar yapıldıktan sonra, bilanço ve gelir gider hesaplar rakamlarla izah olunmuştur.

Raporun okunmasından sonra üyeler söz almışlar; hararetili ve samimi tenkit ve temennilerde bulunulmuştur. Tenkitler bilhassa Akbank mansupları tarafından tevcih olunmuştur.

Bundan sonra söz alan cemiyet Başkanı Fethi Aktan, tenkit ve temennileri cevaplandırmış cemiyetin durumunu, çalışmalarını ve müşkülleri etrafınca izah etmiştir.

Burada söz alan başkan vekili Nusret Uzgören de, bu konuda serd olunan tenkit ve temennilerin faydalı ve yapıcı olacağını belirttiğinden sonra, bu gibi Cemiyetlerin herkese bilinen hayat tarzını ve karşılıklıları müşkülleri ortaya koyarak ilerideki çalışmaların daha müsmir olması temennisinde bulunarak güzel bir konuşma yapmıştır.

Tenkitlerden sonra reye konan 1956 yılı İdare Heyeti ve murakıplar raporları ittifakla kabul olunarak İdare Heyeti ve murakıplar ibra olunmuş; yeni İdare Heyeti ve murakıpların seçimine geçmiştir.

Tasnif neticesinde, rey sırasına göre Hikmet Keyman, Fethi Aktan, Sungur Babaoğlu, Hak-

T. C.
ZİRAAT BANKASI

Yurt içinde 538 Şube ve Ajansı, dünyanın
her tarafındaki muhabirlerle sayın
müşterilerinin emrindedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf Hesapları 1957
ikramiye tutarı şimdilik

2.000.000 Liradır.

BU ZENGİN PLÂNDA
Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri,
bulunmaktadır.

Memleketimizin en büyük sanayi teşekkülü

S Ü M E R B A N K

Bankacılık hizmetleriyle de emrinizdedir.

S Ü M E R B A N K

Mevduat sahiplerine en fazla menfaat temin eden Bankadır.
İkramiye çekilişlerinde

Ankara Yenışehir'de, İstanbul Göztepe'de, konforlu apartman
daiireleri, zengin para ikramiyeleri.

Bunlara ilâveten : Mevduat sahiplerine en geniş imkânlar
dahilinde Yünlü ve Pamuklu satışlarında
% 10 tenzilât.

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 500.000.000 Türk Lirası

Umum Müdürlük : Ankara

Şubeler : Ankara, Adana, Bahçekapı, Balıkesir, Eskişehir,
İstanbul, İzmir, Karabük, Kayseri

Ajansları : Beyoğlu (İst.), Eşrefpaşa (İzmir)

Sümerbank'ın Müesseseleri :

- Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
- Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi — İzmir — Halkapınar
- Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
- Sümerbank Deri ve Kündura Sanayii Müessesesi — Beykoz
— İstanbul
- Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli
— Konya
- Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
- Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
- Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
- Sümerbank Merinos yünlü Sanayii Müessesesi — Bursa
- Sümerbank Sunğipek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi
— Gemlik
- Sümerbank Yünlü Sanayii Müessesesi — Deftardar — İstanbul

Sümerbank'ın Teşebbüsü :

- Kütahya Keramik Fabrikası

DENİZCİLİK BANKASI

1957

Yılı İkramiye Plânında

BÜYÜKADA NIZAM'DA KONFORLU APARTMAN KATLARI

MUHTELİF PARA İKRAMİYELERİ

İÇ VE DIŞ SEYAHATLER

YALOVA KAPLICALARINDA İSTİRAHATLER

Büyükada'nın en güzel apartman katı, açtıracığınız

150 liralık bir hespla

Sizin olabilir

Her 50 lira için bir kura numarası

EMNİYET SANDIĞI

1957 YILI TASARRUF HESAPLARI

İKRAMİYELERİ

Çiftchavuzlar'da

APARTMAN DAİRELERİ

Bahçelievler'de

A R S A L A R

Zengin PARA İkramiyeleri

1 Kişiyeye **120.000** Liralık Aylık Gelir İkramiyesi

ÖĞRENCİ Hesaplarına **35.000** Liralık TAHSİL İkramiyeleri
Olarak En Az

500.000 Liradır.

Ayrıca **2 MİLYON** Liralık

Mesken Edinme Kredileri (İpotek Karşılığı)

G Ü V E N
S İ G O R T A S O S Y E T E S İ
S Ü M E R B A N K T Ü R K İ Y E E M L Ä K K R E D İ B A N K A S I
K U R U M U

SERMAYE VE İHTİYATLARI : 20462.116.—
YANGIN, NAKLİYAT, HAYAT, KAZA, VE
TARFİK SİGORTALARI

Memleketin her tarafında Acenta ve Mümessillikleri mevcuttur.

A D R E S : S Ü M E R B A N K B İ N A S I

GALATA - İSTANBUL

TELEFON :

MÜDÜR : 440630
SANTRAL : 444610
TELGRAF : TÜRKÜVEN

1957 yılı çekilişlerinde

- ✓ **EVLER**
- ✓ **APARTIMAN**
DAİRELERİ
- ✓ **ZENGİN PARA**
İKRAMİYELERİ
veriyor !

100 Liralık bir hesap 1957 yılında
size saadet getirebilir.

TÜRKİYE KREDİ
BANKASI

T Ü R K İ Y E
V A K I F L A R B A N K A S I
T . A . O .
Sermayesi 50.000.000

Merkezi : ANKARA

Ş u b e l e r i :

Ankara, Anafartalar (Ankara), İstanbul, Taksim, Kadıköy
İzmir, Bursa, Konya

A j a n s l a r ı :

Ankara'da : Yenişehir, Bahçelievler, Yenimahalle
İstanbul'da : Şehremini, Pangaltı
İzmir'de : Karşıyaka, Çankaya, Başdurak

HER TÜRLÜ BANKA MUAMELELERİ
DÜNYANIN HER YERİNDE MUHABİRLER

A N A D O L U
A N O N İ M T Ü R K S İ G O R T A Ş İ R K E T İ

Türkiye'nin en eski ve en büyük sigorta şirketidir
SERMAYESİ 1.500.000 T. L.

(Tamamen ödenmiş)

Muamelât Merkezi : Galata, Karamustafapaşa Cad.
Anadolu Sigorta Han

Telg. adresi : İmtiyaz - İstanbul

Telefon : 444659 - 444653/2/1
447550/8/9

P. K. : 845 - Galata

H A Y A T

Y A N G İ N

N A K L İ Y A T

K A Z A

Sigortalarınız için en müşait şartları
« A N A D O L U » da
bulabilirsiniz.

TÜRK EKSPRES BANK A. Ş.

Sermayesi 10.000.000 TL.

UMUM MÜDÜRLÜK ::

Galata, Necatibey Cad., Sesli Han

Telgraf : TEKBANKUM

Telefon : 918 GALATA

P. K. : 49 22 33

TÜRK EKSPRES BANK: İŞDE EMNİYET VE SÜR'AT

Şube ve Ajansları :

İSTANBUL'DA :

Galata Şubesi

İstanbul Şubesi

Arnavutköy Ajansı

Galatasaray Ajansı

Kadıköy Ajansı

Karagümrük Ajansı

Osmanbey Ajansı

Silivri Ajansı

Üsküdar Ajansı

ANADOLUDA :

Adana Şubesi

Bartın Şubesi

İzmir Şubesi

Alsancak Ajansı (İzmir)

Çarşı Ajansı (İzmir)

İNAN

SİGORTA ŞİRKETİ

YANGIN

HAYAT

KAZA

NAKLİYAT

Sigortaları için en yeni teknik imkânları
sağlar

Merkezi : İSTANBUL

Galata, Bankalar Cad. No : 48

Tel : 449357 - 491368

İLLER BANKASI

Sermayesi 300.000.000 TL.

Vilâyet Hususi İdareleri, Belediyeler ve Köylerin Harita,
İmar Plânlarıyla Su, Elektrik, Yapı,
Proje, İnşa ve tesisleri.

BANKA ve KREDİ MUAMELE ve HİZMETLERİ EN MÜSAİT ŞARTLARLA YAPILIR ve

Yangın, Kaza, Trafik, Nakliyat ve Her Türlü Sigorta
Muameleleri ifa edilir. Emniyet, Sür'at ve
Kolaylık Sağlanır.

Etibank, İş ve T. Ticaret Bankalarıyle Milli Reasürans Şti. nin kurduğu ANKARA SIGORTA ŞİRKETİ

Azami emniyet, Sür'at ve Kolaylığın sembolüdür.

Sermaye ve ihtiyatları : 10.000.00ğ T. Lirası

Merkezi : GALATA - Bankalar Caddesi No. 80

ANKARA SİGORTA HANI

Telefon Müdür : 44 26 64
Santral : 44 75 80 (iki hat)

Telgraf : ANTAŞ
İSTANBUL.

Sizin malınız olduğu kadar aynı zamanda milli bir servet olan emtianızın emniyetle muhafazasını, bakılmasını istiyorsanız

UMUMİ MAĞAZALAR

TÜRK ANONİM ŞİRKETİNE MÜRACAAT EDİNİZ

Sermayesi : 10.000.000

TEMİZ VE MUNTAZAM DEPOLAR... İYİ BAKIM...
NORMAL TARİFE...

Emtia karşılığında Umumi Mağazalar'ca verilecek Resepise - Varant senediyle malınızın yer değiştirmeden, el değiştirmesini, terhinini ve Bankalardan kredi teminini sağlayabilirsiniz.

Umumi Mağazalar ithalât ve ihracatta ödenmesi icabeden liman, gümrük resimleriyle nakliye vesair hizmetlerin masraflarını finanse eder.

Umumi Mağazalar'a Resepise - Varant senediyle tevdi olunan emtia, Ticaret Kanununun 809 uncu maddesindeki kayıtlar dahilinde olmak üzere, haciz muamelesine karşı mezkûr kanunun emniyeti altındadır.

Umumi Mağazalar'ın muhafazasına bırakılan emtianın bozulmaması ve çürümemesi için gereken bütün tedbirler alınır... Bu mallar işlenir... paketlenir... ambalâjlanır... nümune alınır... karşılığında musaddak nümune şahadetnamesi verilir... ekspertizi yapılır... gümrüklenir... sevkedilir... satışına tavassut olunur... emtia makbuzu ile depolanan emtia karşılığında Bankalarca rehin muamelesi yapılabilmektedir.

Müracaat Yerleri :

Telefon :

Ankara'da Koçak Han	13217 - 14969 - 12735 - 11129 - 12379
İstanbul'da 4 üncü Vakıf Han	274029 - 272827
İzmir'de Konak Mevkiinde	24142
Mersin'de Tarsus Yolu üzerinde	1260 - 1081
Samsun'da Necipbey Caddesi	1077
İskenderun'da 5 Temmuz Cad.	1425 - 1349

1957

Tasarrufu Teşvik Plânı

2. 000. 000. T. L.

33 APARTMAN DAİRESİ

(30 u Kredili)

TURİSTİK SEYAHATLER

8 A R S A

(Garanti Mahallesinde)

10.000 Kişiyeye Para İkramesi

Her 100 liraya bir kur'a numarası

Türkiye Halk Bankası A. Ş.

Sermaye ve İhtiyatları : 20.901.091

Ş u b e l e r i

Adana	Elâzığ	Manisa
Afyon	Erzurum	Maraş
Antakya	Eskişehir	Mardin
Antalya	Gaziantep	Merzifon
Aydın	Isparta	Neşehir
Balıkesir	İzmir	Niğde
Burdur	İzmit	Samsun
Bursa	Kastamonu	Sivas
Çorum	Kayseri	Tokat
Denizli	Kırşehir	Trabzon
» Delikçinar br.	Konya	Uşak
Diyarbakır	Malatya	Yozgat
		Zonguldak

S a n d ı k l a r ı

ANKARA HALK SANDIĞI T. A. Ş. İSTANBUL HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Sermaye ve ihtiyat : 3.712.834.— Sermaye ve ihtiyat : 3.740.350.—

İZMİR HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Sermaye : 2.000.000.—

Halkın ve Esnafın Bankası

Ankara Halk Sandığı

İKRAMİYE NİSBETİ EN YÜKSEK
OLAN BANKA

- Her 50 liraya bir Kur'a Numarası
- Modern kiralık kasalarımız
- Sür'at, Emniyet, Ciddiyet
- Bütün Banka Muameleleri

Pazar hariç her gün 9-18 arası devamlı mesaisiyle
müşterilerinin emrindedir.

UNUTMAYIN

Ankara Halk Sandığı

Sizin bankanızdır

AMERİKAN MENŞELİ

OLIVER

Fabrikasının En Son Yeniliklere Göre
İmal Ettiği

SUPER TAM EKONOMİK TRAKTÖRLERİ

**ÇİFTÇİLERİMİZİN EMİRLERİNE
A M A D E D İ R**

KOÇ TİCARET T.A.Ş.
ANKARA

Paranızı atıl bırakmayın Bankaya yatırınız.

T. C. Merkez Bankası Vaziyeti

<u>A K T İ F :</u>	<u>30/3/1957</u>	<u>27/4/1957</u>	<u>25/5/1957</u>
Altın	402.264.548	402.273.719	402.335.090
Döviz Borçluları	266.890.127	292.594.465	273.193.717
Ufaklık Para	388.366	175.196	131.700
Dahildeki Muhabirler	594.458	332.600	172.918
Senetler Cüzdanı	2.940.670.387	2.884.310.250	2.943.958.263
Tahviller Cüzdanı	30.179.335	30.085.062	32.845.724
Avanslar	856.466.334	877.895.569	854.958.103
Mahsuba tabi matlubat	467.920.061	431.373.028	431.373.028
Muhtelif	244.243.979	245.669.539	243.955.048
<u>P A S İ F :</u>			
Sermaye	15.000.000	15.000.000	15.000.000
İhtiyat Akçesi	56.645.533	71.753.550	71.753.550
Tedavüldeki Banknotlar	2.581.865.017	2.652.105.960	2.702.871.167
Mevduat	996.549.263	972.919.177	873.806.338
Altın Alacaklıları	155.080.748	155.080.748	155.142.119
Döviz Alacaklıları	758.628.755	747.714.080	740.505.688
Muhtelif	645.848.279	550.135.913	623.844.729
<u>TOPLAM</u>	<u>5.209.617.595</u>	<u>5.164.709.428</u>	<u>5.182.923.591</u>

6 Haziran 1956 tarihinden itibaren iskonto haddi % 6 ve 28 Haziran 1955 tarihinden itibaren altın üzerine avans % 3½

Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Birliği

A D A N A

Tesis Tarihi : 1940

Kapitali	: 4.000.000	Sicilli Ticaret	: 1073
Yedek akçe	: 1.500.000	İhracat Ruh. No.	: 1885
Ortak adedi	: 5.783	İştigal mevzuu	:
Telgraf adresi	: Çukobirlik-Adana	Pamuk, Susam, Yerfıstığı, Çeltik	(Pirinç).
Telefon		Birliğe bağlı kooperatifler:	
Umum Müd.	: 2740	Adana, Ceyhan, Tarsus, Yenice	
Muhasebe Müd.	: 2881	Osmaniye, Maraş.	
Santral	: 2837	Tesisler:	
Posta kutusu	: 3	(Yenice Sawgin Çırcır ve Prese Fab.)	
Kod : Bentley's Complete Phrase		Ceyhan » » » » »)	
		Adana pamuk müessesesi	
		Mersin Nebatî Yağ ve Sabun Fab.	

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet edininiz

ANT TUNA

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

T. C. ZİRAAT BANKASI

Kuruluş : 1863, Sermayesi : 750.000.000 T. L.

Umümi Merkez Ankara, 532 Şube ve Ajans

Memleketimizin en geniş teşkilâtli bankasıdır. Dünyanın her tarafında muhazirleri vardır. Çiftçiye geniş ve çeşitli krediler açar. Her nevî kredi muameleleri ve banka hizmetleri yapar.

Adana - Adapazarı - Adıyaman - Afyon Ağrı - Akhisar - Aksaray - Akşehir - Alayşehir - Amasya - Antakya - Antalya - Aydın - Ayvalık - Aycapayam - Adıyaman - Afşin - Ablat - Akçaabat - Akçadağ - Akçakale - Akçakoca - Akdağmadeni - Akseki - Akyazı - Alaca - Alaçam - Alanya - Altınözü - Altıntaş - Alucra - Anamur - Andrin - Ankara - Araç - Araklı - Arapkir - Ardahan - Ardahan - Ardeşen - Arpaçay - Artova - Artvin - Aşkale - Avanos - Ayancık - Ayaş - Ayvacık - Azdavay .

Bafra - Bahçekapı - Balıkesir - Bandırma - Bayburt - Bergama - Beyoğlu - Bolu - Bulancak - Burdur - Bursa - Babaeski - Bahçe - Balâ - Balya - Bartın - Baskil - Başkale - Bayındır - Bayramiç - Besni - Beşiri - Beypazarı - Beyşehir - Biga - Bigadiç - Bilecik - Bingöl - Bircik - Bismil - Bitlis - Bodrum - Boğazlıyan - Bolvadin - Bor - Borçka - Boyabat - Bozcaada - Bozdoğan - Bozkiş - Bozova - Bozkurt - Bozyük - Bucak - Bulancak - Bulanık - Buldan - Burhaniye - Bünyan.

Ceyhan — Cide - Cihanbeyli - Cizre.

Çanakkale - Çankırı - Çorum -- Çal - Çamardı - Çameli - Çamlıdere - Çan - Çatalzeytin - Çarşamba - Çatalca - Çaycuma - Çayeli - Çayıralan - Çaykara - Çekerek - Çemişkezek - Çerçes - Çermik - Çeşme - Çıldır - Çınar - Çiğcöküğü - Çifteler - Çine - Çivril - Çorlu - Çölemerik - Çubuk - Çumra.

Denizli - Düzcü - Diyarbakır — Daday - Darende - Datça - Demirci - Demirköy - Derik - Develi - Devrek - Devrekani - Dicle - Dikili - Dinar - Divriği - Diyadin - Doğanşehir - Doğubayazıt - Dörtöyl - Dursunbey.

Edirne - Edremit - Elâzığ - Ereğli (Konya) - Erzincan - Erzurum - Eskişehir — Eflâni - Eceabat - Eğridir - Elbistan - Eleşkirt - Elmali - Emet - Emirdağ - Erbaa - Erçis - Erdek - Ergani - Ereğli (K. D.) - Ermenek - Eruh - Eskipazar - Eşme - Eyiüp - Ezine.

Faah - Fatsa — Fethiye - Fındıklı - Finike - Foça.

G. - Antep - Gemlik - Giresun — Gazipaşa — Gebze - Gediz - Gelendost - Gelibolu - Gemerek - Genç - Gerede - Germencik - Gerze - Geyve - Gökşun - Gölcük - Güle - Gölhisar - Gökioy - Gölpaazarı - Gönen - Gördes - Görele - Göynük - Gülnar - Gülşehir - G. Hacıköy - Gümüşhane - Güney - Gürün.

Hacıbektaş - Hadim - Hafik - Hassa - Havza - Haymana - Hayrabolu - Hekimhan - Hendek - Hınıs - Hilvan - Hopa - Horasan - Hozat.

Iğdır — Iğaz - Iğın - Iğc.

İsparta - İnebolu - İskenderun - İstanbul (Galata) - İzmir — İkizdere - İmranlı - İmroz - İncesu - İnegöl - İpsala - İskilip - İslahiye - İspir - İvrindi - İznik.

Karaman - Kars - Kastamonu - Kayseri - Kilis - Kırıkkale - Kırşehir - Kocaeli - Konya - Kutahya — Kadınhanı - Kadiri - Kağızman - Kâhta - Kalecik - Kaman - Kandıra - Kangal - Karaburun - Karabük - Karacabey - Karacasu - Karahallı - Karahallı - Karakoçan - Karamürsel - Karapınar - Karasu - Kartal - Karayazı - Kargı - Kaş - Kavak - Keban - Keçiborlu - Kales - Kelkit - Kemaliye - Kemalpaşa - Keskin - Keşan - Keşap - Kınık - Kırıkhan - Kırkağaç - K. Hamam - Kızıltepe - Kiğı - Kilis - Kiraz - Koçanlı - Korkuteli - Koyulhisar - Kozan - Kozluk - Köyceğiz - Kula - Kul - Kurşunlu - Kurtalan - Kuşadası - Kuyucuk - Küre - Lâdik - Kepsut - Lapseki - Lice - Lüleburgaz.

Malatya - Manisa - Maraş - Mardin - Merkez Md. - Mersin - Merzifon - Milâs - Muğla — Maçka - Maden - Mahmudiye - Malazgirt - Malkara - Manavgat - Manyas - Marmaris - Mazgirt - Mazıdağ - Mecidiözü - Menemen - Mengen - Mesudiye - Midyat - Mihaliççik - Mucur - Mudanya - Mudurnu - Muradiye - M. Kemalpaşa - Muş. Mut.

Nazilli - Niğde — Nallıhan - Nazimiye - Nevşehir - Niksar - Nizip - Nusaybin.

Ordu - Osmaniye — Of - Oltu - Orhaneli - Orhangazi - Osmaniçik - Osmaneli - Ovacık.

Ödemiş - Özalp.

Polatlı — Palu - Pasinler - Patnos - Pazar - Pazarcık - Pazaryeri - Perşembe - Pertek - Pınarbaşı - Pınarhisar - Posof - Pozantı - Pütürüm - Pütürge.

Rize — Refahiye - Reşadiye - Reyhanlı.

Saahll - Samsun - Sarayköy - Sırt - Sinop - Sivas - Söke — Safranbolu - Saimbeyli - Samandağı - Sandıklı - Saray - Sarayköy - Sarayönü - Sarıkamış - Sarız - Savur - Seben - Seferhisar - Senirkent - Serik - Seydişehir - Şeytgazi - Sındırgı - Silifke - Silivri - Silvan - Simav - Siverek - Sivrihisar - Solhan - Soma - Sorgun - Söğüt - Söke - Sungurlu - Susurluk - Suşehri - Sürmene - Sürüş - Sütçüler - Sincanlı.

Şişli — Şabanözü - Şefaathı - Ş. Karaağaç - Ş. Karahisar - Şarkışla - Şarköy - Şavşat - Şenkaya - Şrf. Koçhisar - Şile - Şiran - Şuhut.

Tarsus - Tekirdağ - Tire - Tokat - Trabzon - Turgtulu - Tahmıs — Taşköprü - Taşova - Tatvan - Tavas - Tavşanlı - Tefenni - Tekman - Tercan - Terme - Tirebolu - Torbalı - Tomarza - Torul - Tortum - Tosya - Tunceli - Turhal - Tutak - Tuzluca.

Urfa — Uşak — Ulubey - Uluborlu - Ulukışla - Ulus - Uzunköprü.

Ünye - Üsküdar — Ürgüp.

Van — Vakıfbekir - Varto - Vezirköprü - Viranşehir - Vize.

Yenişehir (Ankara) - Yerköy - Yozgat — Yalova - Yalvacı - Yatağan - Yayladağı - Yenice - Yenişehir - Yeşilhisar - Yeşilova - Yıldızeli - Yusufeli - Yunak.

Zonguldak — Zara - Zile.

BÜROLAR : Adana — Kuruköprü - Saathane. - Hal. İzmir — Çankaya - Karşıyaka - Şardıranaltı. Konya — Çarşı. Zonguldak — Çatalağızı - Kilimli - Kozlu - Setbaşı - Bursa Şeker Fb. - Susurluk - Gençlik Parkı - Ankara.